

Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritystoiminta

Tilastollinen selvitys talousalueen yritys- ja toimipaikka-
rakenteesta, kasvuyrittäjyydestä ja toimi-
alakohtaisista erityiskysymyksistä

Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith
Projektering och Analys Pekka Lith
Helsinki 31.05.2010
Pekka Lith

Sisältö

	sivu
1 Johdanto	4
1.1 Hyvinkään-Riihimäen talousalue	4
1.2 Tilastoraportin tarkoitus ja sisältö	6
2 Yritystoiminta ja yritys rakenne	8
2.1 Toimipaikkojen määrä, henkilöstö ja liikevaihto	8
2.1.1 Toimipaikat	8
2.1.2 Henkilöstö ja liikevaihto	13
2.2 Talousalueen yritysprofiili	18
2.2.1 Yritysten koko ja ikä	18
2.2.2 Yritysmuoto ja omistajuus	21
2.2.3 Naisten yrittäjyys	22
2.2.4 Maahanmuuttajayritykset	24
2.3 Vientiyritykset	26
3 Yrityskannan vaihtuvuus ja kasvuyrittäjyys	29
3.1 Yrityskannan uudistuminen	29
3.1.1 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset	29
3.1.2 Yrityskannan vaihtuvuus kansantaloudessa	30
3.1.3 Vaihtuvuus talousalueella	31
3.2 Kasvuyritykset	35
3.2.1 Yrityksen kasvun problematiikkaa	35
3.2.2 Talousalueen kasvuyritykset tilastollisesti	36
4 Toimialoittaiset erityiskysymykset	41
4.1 Rakentaminen	41
4.1.1 Rakentaminen kansantaloudessa	41
4.1.2 Yritystoiminta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella	42
4.1.3 Kuntien rakentaminen	44
4.2 Kiinteistöpalvelut	47
4.2.1 Kiinteistöpalvelujen määritelmä	47
4.2.2 Yritystoiminta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella	48
4.2.3 Kuntien toimitilapalvelut ja niiden ulkoistaminen	50
4.3 Sosiaalipalvelut	54
4.3.1 Sosiaalipalvelut kansantaloudessa	54
4.3.2 Yksityinen palvelutarjonta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella	56
4.3.3 Kuntien toiminta ja yksityiset ostopalvelut	59
4.4 Terveyspalvelut	64
4.4.1 Terveyspalvelut kansantaloudessa	64
4.4.2 Yksityinen palvelutarjonta hyvinkään-Riihimäen talousalueella	67
4.4.3 Kuntien toiminta ja yksityiset ostopalvelut	70

4.5	Ympäristöliiketoiminta	73
4.5.1	Toimialan määritelmä	73
4.5.2	Ympäristöalan yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella	75
4.5.3	Osaamisalan tulevaisuuden näkymiä	77
4.5.4	Ympäristöliiketoiminnan edistäminen	83
5	Alkutuotanto ja monialaiset maatilat	85
5.1	Maatilatalous Hyvinkään-Riihimäen talousalueella	85
5.2	Alkutuotannon yritykset Tilastokeskuksen YTR:n mukaan	86
5.3	Monialaiset maatilat	88
5.4	Hevostalous: Esimerkki lupaavasta kasvualasta	90
6	Hyvinkään-Riihimäen työllisyys ja työpaikkakehitys	95
6.1	Työllisyyden määrä ja rakenne	95
6.2	Työpaikat ja työpaikkaomavaraisuus	97
6.2	Suurimmat työnantajat	100
	Tiivistelmä	102
	Lähteitä	104

1 Johdanto

1.1 Hyvinkään-Riihimäen talousalue

Hyvinkään-Riihimäen talousalue (*jatkossa HyRi-alue*) koostuu neljän naapurikunnan, eli Hyvinkään, Hausjärven, Lopen ja Riihimäen muodostamasta kokonaisuudesta. Hallinnollisten aluejakojen talousalueen mukaan kunnat kuuluvat kahteen maakuntaan ja seutukuntaan. Hyvinkää, asukasluvultaan talousalueen suurin kunta on osa Uttamaata ja Helsingin seutua. Hausjärvi, Loppi ja Riihimäki kuuluvat Kanta-Hämeeseen ja ne muodostavat yhdessä Riihimäen seutukunnan. Yhteensä HyRi-alueella oli vuoden 2009 lopussa noin 90 900 asukasta, joista puolet asui Hyvinkäällä.

Suomen väkiluvusta (5 351 400 henkeä) talousalueella asui Tilastokeskuksen väestörakennetilastojen mukaan 1,7 prosenttia vuonna 2009. Alueen väestömäärää havainnollistaa se, että yhtenä kuntana HyRi-alue olisi ollut asukasluvultaan Suomen 11. suurin kunta Kuopion ja Kouvolan välissä vuonna 2009. Vuonna 2009 väestömäärä kasvoi alueella noin 0,7 prosenttia. Nopeinta kasvu oli Hausjärvellä ja hitainta Riihimäellä. Tilastokeskuksen väestöennusteiden mukaan HyRi-alueen väestömäärä kasvaa noin 100 000 henkeen vuoteen 2025 mennessä.

HyRi-alueen aluekeskusohjelma on muodostanut yhden maamme 35 kansallisesta aluekeskusohjelmasta.¹ Edellinen ohjelmakausi käynnistyi vuonna 2007 ja se päättyi vuoden 2009 lopussa. Tämän aluekeskusohjelman yhtenä tärkeänä tavoitteena oli elinkeinojen kehittäminen ja erikoistuminen, mihin on liittynyt läheisesti yritysten toimintaympäristön parantaminen talousalueella. Alueen vahvuutena on nähty sijainti logistisesti keskeisellä paikalla, sillä esimerkiksi rautatieyhteydet muun Suomen ja pääkaupunkiseudun välillä ovat kulkeneet talousalueen halki.

HyRi-alueella on merkittävää teollista toimintaa metallituotteiden ja konepajateollisuuden valmistuksessa, jonka ympärille on rakentunut kauppaa ja muita palveluelinkeinoja (Taulukko 1). Keskeinen teollisuuden ala on ollut nosto- ja siirtolaitteiden valmistus. Toimiala tuottaa investointiluonteisia hyödykkeitä, jotka kilpailevat avoimilla kansainvälisillä markkinoilla. Riippuvuus yhdestä toimialasta on lisännyt alueen haavoittuvuutta ja suhdanneherkkyyttä. Alueen kehittyviin toimialoihin voisi kuulua kuitenkin esimerkiksi energia- ja ympäristöteknologiaan liittyvä toiminta.

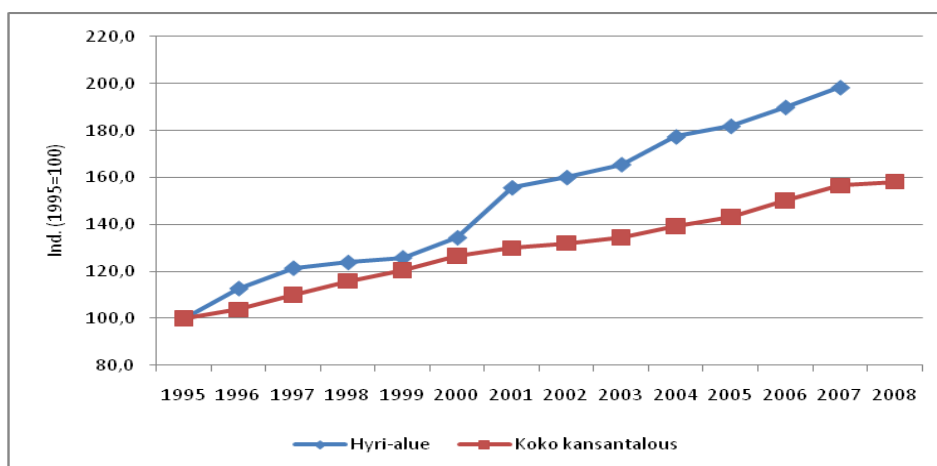
Tilastokeskuksen kansantalouden aluetilinpäiden mukaan HyRi-alueella syntyi 1,3 prosenttia maamme markkinahintaisesta bruttokansantuote bkt:sta. Vuoteen 2007 ulottuvat tilastot osoittavat, että alueen bkt:n kasvu on ollut vuodesta 1995 nopeampaa kuin Suomen koko bkt:n kasvuvauhti. Sen sijaan työllisyys on kehittynyt yhtä jalkaa maamme kokonaistyöllisyyden kanssa. HyRi-alueen osuus Suomen kokonaistyöllisyydestä oli 1,4 prosenttia vuonna 2007. Kaikkiaan työllisyys on kehittynyt paljon hitaammin kuin bkt koko maassa tai HyRi-talousalueella (Kuviot 1-2).

¹ Aluekeskusohjelma on valtioneuvoston erityisohjelma, jonka toteutusta ohjaa hallitusohjelma, hallituksen strategia-asiakirja sekä valtioneuvoston päätökset ohjelmaa koskien. Pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelman mukaan aluekeskusohjelmaa kehitetään aluekeskusten vahvistamiseksi ja niitä ympäröivien seutujen tukemiseksi.

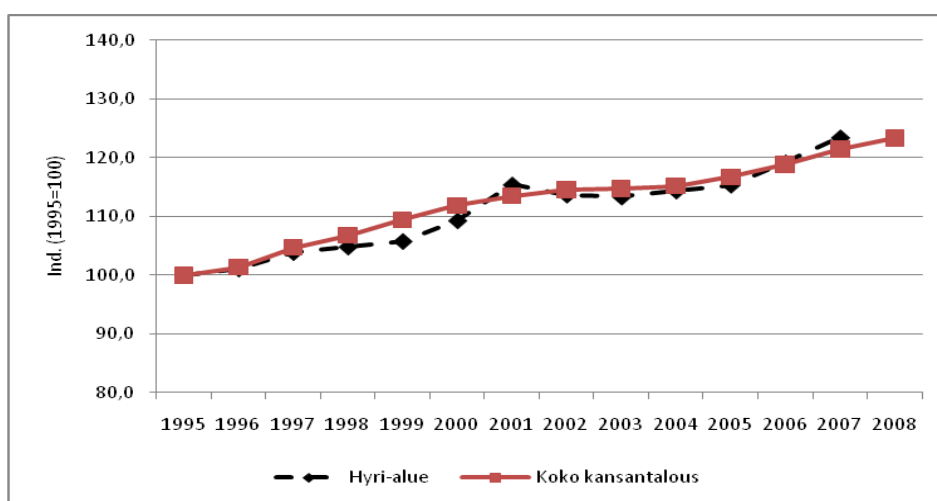
Taulukko 1 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen kokonaistuotanto ja –työllisyys toimialoitain 2007 (Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus).

	Osuus tuotannosta, %	Osuus työllisyydestä, %
Maa- ja metsätalous	1,9	2,9
Teollisuus	24,4	18,4
Rakentaminen	9,5	9,9
Kauppa	13,4	17,4
Palvelualat	50,8	51,4
Yhteensä	100,0	100,0

Kuvio 1 Markkinahintaisen bruttokansantuotteen kehitys kansantaloudessa ja Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 1995-2008 (Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus).

Kuvio 2 Työllisyyden kehitys kansantaloudessa ja Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 1995-2008 (Lähde: Kansantalouden tilinpito, Tilastokeskus).

1.2 Tilastoraportin tarkoitus ja sisältö

Käsillä olevan HyRi-talouden yritystoimintaa ja työpaikkakehitystä koskevan tilastollisen raportin tarkoituksena on tuottaa aluekeskusohjelmalle, talousalueen kuntapäätäjille ja kuntien elinkeinotoiminnasta vastaaville sekä muille sidosryhmille mahdollisimman ajantasaista ja kattavaa tietoa talousalueen työpaikka-, yritys- ja toimipaikkarakenteesta ja niiden muutoksista 2000-luvulla. Selvityksessä otetaan huomioon, että valtaosa alueen yrityksistä on pientyönantajia tai yksinyrittäjiä, jotka työllistävät vain satunnaisesti oman perheen ulkopuolelta ketään.

Raportissa kiinnostuksen kohteena ovat myös yrityskannan vaihtuvuus ja alueellinen vilkkaus, uusien yritysten eloonjäämisaste, kasvuyrittäjäyys ja kasvaneiden yritysten profiili, yritysten ulkomaankauppa, maahanmuuttajayrittäjäyys sekä naisyrittäjäyden merkitys. Nämä ovat asiakokonaisuuksia, joihin on kiinnitetty huomiota koko valtakunnan tasolla. Yritysten vaihtuvuutta ja kasvuyrittäjäyttä kuvaavat tilastolliset menetelmät pohjautuvat pääpiirteittäin raportin laatijan kehittämiin ja työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n vuoden 2009 yrittäjäyyskatsauksessa käytettyihin menetelmiin.

Toimialakohtaiset tarkastelut

Raportin toimialoittaiset teemat käsittelevät rakennus- ja kiinteistöalaa, energia- ja ympäristöteknologiaa sekä yksityisiä hyvinvointialoja. Toimialat on valittu siksi, että niissä on yksityisen ja kunta-alan välistä yhteistyötä. Tämä pätee varsinkin yksityisiin hyvinvointialoihin, joissa julkinen ala on merkittävä toimija ja omalla johdetulla kysynnällään tärkeä yritystoiminnan mahdollistaja. Kuntien merkitys on suuri erityisesti sosiaalipalveluissa ja perusterveydenhuollossa mutta myös julkisessa rakentamisessa sekä julkisten kiinteistöjen ylläpito- ja käyttäjäpalveluissa.²

Raportissa kuvataan myös alkutuotantoon ja maatilojen monialaisuuteen perustuvaa yrittäjäyttä sekä maaseutuyrittäjäyteen liittyviä kasvumahdollisuuksia, jotka voivat liittyä esimerkiksi perinteisen maatilatalouden erikoistumiseen, matkailu- ja virkistyspalveluihin, energiantuotantoon ja erityyppiseen koneurakointiin. Lopuksi selvityksessä tarkastellaan talousalueen työllisyyden kehitystä ja rakennetta, työpaikkaomavaraisuutta ja alueella sijaitsevia työpaikkoja toimialoittain sekä suurimpien yksityisten yritysmuotoisten työnantajien osalta.

Uudet kasvualat

Kansantalouden rakenne uudistuu ja liiketoiminta kehittyy entistä nopeammin uusille urille. Yksi lupaavista kasvualoista on energia- ja ympäristöteknologia, johon kuuluvat muun muassa energian ja polttoaineiden tuotanto, vesihuolto ja jäteveden käsittely, jätehuolto ja muu ympäristöhuolto, maaperän ja maiseman suojelu ja kunnostus sekä alaa tukevat tukitoimialat, kuten esimerkiksi energia- ja ympäristöteknologian laitetoiminta-

² Erityisteemat on rajattu muutamiin toimialakokonaisuuksiin selvityksen laajuuden vuoksi. Lisätöiden ja toimialakoh-
taisten erityisselvitysten kautta on mahdollista syventää kuvausta sekä käsitellä tässä tilastoraportissa vähemmälle jää-
neitä toimialoja, kuten teknologiateollisuutta, matkailu- ja virkistyspalveluja tai osaamisintensiivisiä liike-elämän palve-
lualoja.

jat, konsultti- ja suunnittelupalvelut. Selvityksessä kuvataan lyhyesti myös tämän osamisalan merkitystä kansantaloudessa ja HyRi-talousoalueella.

Tilastoraportin tärkeimpinä perusaineistoina käytetään Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n tilastoja ja työssäkäyntitilastoja. Muita tilastoaineistoja ovat Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidon, työvoimatutkimuksen, liiketoiminnan suhdannekuvaajien tilastot sekä kuntien talous- ja toimintatilastot. Maatilatalouden perustiedot pohjautuvat Maa- metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tike:n ja Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT:n tilastoihin ja raportteihin sekä toimeksisääjän tekemiin erillisselvityksiin.³

Raportissa otetaan huomioon täydentävinä lähteinä aluekeskusohjelman puitteissa aiemmin vuonna 2008 ilmestyneet yritystoimintaa koskevat selvitykset, joita ovat Laurea ammattikorkeakoulun palveluyrittäjyystutkimus ja Innolinkin kasvuyrittäjyystutkimus. Maaseutuyrittäjyyden osalta selvityksen lähteisiin voi sisältyä MTT:n ja Tiken tutkimuksia ja tilastoja. Raportin on laatinut tutkija Pekka Lith (Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).⁴ Selvitystyötä on ohjannut Hyvinkään-Riihimäen aluekeskusohjelman ohjelmajohtaja Irene Väkevä-Harjula.

³ Selvityksessä hyödynnetään TEM:n tuoreimman yrittäjyyskatsauksen laadinnassa käytettyjä perusaineistoja (kasvuyrittäjyysaineistot, pk-yritysten toimintaedellytys- ja kasvunäkymät -selvitykset, sekä EK:n ja Suomen Yrittäjien suhdannebarometrit).

⁴Ks. www.lith.fi

2 Yritystoiminta ja yritys rakenne

2.1 Toimipaikkojen määrä, henkilöstö ja liikevaihto

Hyvinkään-Riihimäen talousalueella on vahva teollinen perinne, mikä näkyy teollisuuden suurena työllisyys- ja henkilöstöosuutena. Sen sijaan yritystoimipaikoista pääosa toimii palvelualolla, joskin palvelualojen merkitys on hieman pienempi kuin Suomessa keskimäärin. Rakennusalan yrityksiä on sitä vastoin keskimääräistä enemmän.

Yritystoimipaikkojen määrä lisääntyi talousalueella voimakkaasti 1990-luvun laman jälkeisinä vuosina. 2000-luvun alun suvantovaiheen jälkeen toimipaikkojen määrä lähti uudelleen tuntuvaan kasvuun, jota jatkui vuoteen 2008 saakka. Toteutunut kehitys näkyi myös henkilöstön ja liikevaihdon kasvuna.

Suomen kansantalous joutui vuoden 2008 jälkipuoliskolla taantumaan. Laman vaikutuksista ei ole HyRi-alueelta vielä tarkkoja tietoja, mutta koko maan tasolla yritysten liikevaihto on heikentynyt etenkin rakentamisessa, vientiteollisuudessa ja näiden toimialojen kysynnästä riippuvaisilla palvelualoilla kuten kuljetusalalla.

2.1.1 Toimipaikat

Vuonna 2008 Hyvinkään-Riihimäen talousalueella (*jatkossa HyRi-alue*) toimi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan noin 4 070 yritystä ja 4 800 yritystoimipaikkaa ilman maa- ja metsätaloutta.⁵ Alkutuotannon toimialoja ei lasketa mukaan, koska YTR:n tilastoissa tapahtuneet muutokset vääristävät yritystoiminnan aikasarjoja. Yritystoimipaikkojen määrä on lisääntynyt yli 1 600 yksiköllä vuosina 1995-2008. Ajanjaksolla oli kaksi nopeaa kasvuvaihetta, joista ensimmäinen osui edellisen 1990-luvun talouslaman jälkeiseen aikaan (Kuvio 3).

1990-luvun talouslaman jälkeen toteutunutta nousua vauhditti se, että lamasta johtunut yrityskannan karsituminen loi tilaa jäljellejääneiden yritysten kehittymiselle sekä uusin innovatiivisten yritysten ja kasvualojen vahvistumiselle, kun kansantalouden voimavarat suuntautuivat aiempaa tuottavampaan käyttöön. Laman jälkimainingeissa myös monet työttömät ja työttömyysuhan alaiset työntekijät perustivat yrityksiä. Tätä kehitystä tuki vuonna 1995 voimaantullut *ennakkoperintälain* muutos, joka alensi yrittäjäksi ryhtymisen kynnystä maassamme.

Yritystoimipaikkojen määrän kasvu hidastui 2000-luvun alussa. Osasyynä lienee, että työllisyysmahdollisuuksien parannuttua, entistä useammalle yksinyrittäjälle oli mahdollista valita yrittäjyyden ja palkkatyön välillä. Ammatillisille tarjoutui haastavia palkkatyöpaikkoja, joihin sijoittumisen he kokivat kenties houkuttelevammaksi ja turvallisemmaksi kuin yrittäjäriskin kantamisen.⁶ Muutaman vuoden suvantovaiheen jälkeen yritystoimipaikkojen määrä lähti kuitenkin reippaaseen nousuun vuosina 2005-08 talouden noususuhdanteen siivittämä.

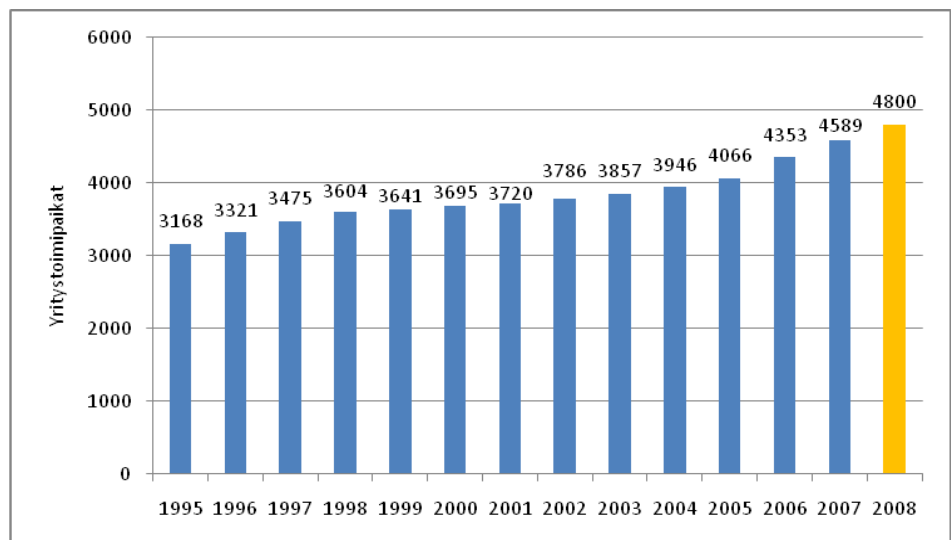
⁵ Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin kuuluivat vuonna 2008 ne yritykset, jotka olivat toimineet tilastovuonna yli puoli vuotta työllistäen enemmän kuin puoli henkilöä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten tai muodostaen liikevaihtoa yli 9838 euroa. Siten kaikkein pienimmät sivutoimiset yritykset ja tilastovuonna alle puoli vuotta toimineet kaiken kokoiset yritykset ja niiden yritystoimipaikat eivät kuulu vuositilastojen piiriin, vaikka niistä voi olla perustietoja varsinaisessa rekisteriaineistossa.

⁶ Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2009.

Yritystoimipaikkojen määrän kehitys kuvaa hyvin pitkälle myös aluetta kotipaikkanaan pitävien yritysten (oikeushenkilöiden) määrän kasvu, sillä 98 prosenttia alkutuotannon ulkopuolella toimivista HyRi-alueen yrityksistä on yksitoimipaikkaisia. Määritelmällisesti Tilastokeskuksen YTR:ssä toimipaikka on yhden yrityksen omistama, yhdessä paikassa sijaitseva ja pääasiassa yhdenlaisia tavaroita tai palveluja tuottava yksikkö. Jokaisella yrityksellä on ainakin yksi toimipaikka (yksitoimipaikkainen yritys) tai useampia toimipaikkoja (monitoimipaikkainen yritys) (Taulukko 2).⁷

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan HyRi-alueella oli vajaat 100 monitoimipaikkaista yritystä, joiden kotipaikka oli talousalueella vuonna 2008. Eniten yritystoimipaikkoja oli alueen yrityksistä vuonna 2008 Wurth Oy:llä (124 kpl), Konecranes Oy:llä (39 kpl) ja Elektroskandia Suomi Oy:lla (32 kpl). Osa näiden yritysten toimipaikoista sijaitsee kuitenkin HyRi-alueen ulkopuolella. Vastaavasti HyRi-alueella sijaitsee sellaista monitoimipaikkaisten yritysten toimipaikkoja, joiden kotikunta on talousalueen ulkopuolella, kuten esimerkiksi Helsingissä tai muualla pääkaupunkiseudulla.

Kuvio 3 Yritystoimipaikkojen (pl. maa- ja metsätalous) kokonaismäärän kehitys Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 1995-2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Taulukko 2 Hyvinkään-Riihimäen talousaluetta kotipaikkanaan pitävät yritykset (pl. maa- ja metsätalous) toimipaikkojen määrän mukaan 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Yrityksen toimipaikkojen määrä	Yrityksiä, lkm	Toimipaikkoja, lkm
Yksi	3 968	3 968
Kaksi	57	114
Kolme	16	48
Neljä	7	28
Viisi	3	15
Yli viisi	16	334
Yhteensä	4 067	4 507

⁷ Suurimmilla yrityksillä toimipaikkoja on satoja.

Toimipaikat kunnittain

Arviolta 51 prosenttia HyRi-alueen kaikista maa- ja metsätalouden ulkopuolisista yritystoimipaikoista toimi Hyvinkäällä vuonna 2008. Muiden talousalueen kuntien yhteenlaskettu osuus putoaa alle 50 prosenttiin. Jos katsotaan yritystoimipaikkojen määrän kasvua 14 vuoden ajanjaksolla 1995-08, havaitaan, että yritysten määrän kasvu on ollut nopeinta Lopella ja hitainta Hausjärvellä. Kaikissa talousalueen kunnissa toimipaikkojen määrä on lisääntynyt enemmän tarkasteluajanjakson toisella puoliskolla vuosina 2002-08 kuin ensimmäisellä puoliskolla vuosina 1995-01 (Taulukko 3).

Taulukko 3 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikat 2008 ja niiden määrän kasvu kunnittain 1995-2008 (pl. maa- ja metsätalous), prosenttia (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Toimipaikkoja, lkm	Osuus toimi- paikoista, %	Kasvu 1995-2001, %	Kasvu 2002-08, %	Kasvu 1995-2008, %
Hyvinkää	2435	50,7	19,6	24,9	51,3
Riihimäki	1444	30,1	15,2	27,9	51,5
Loppi	503	10,5	14,3	33,4	56,2
Hausjärvi	418	8,7	16,2	26,7	47,2
Yhteensä	4800	100,0	17,4	26,8	51,5

Yritystoimipaikat päätoimialoittain

Alueella on ollut vahva *teollinen* perinne, mikä on nojautunut puutavara-, metallituote- ja konepajateollisuuteen (nosto- ja siirtolaitteet). Teollisten toimipaikkojen määrä on ollut kuitenkin laskussa. Asemiaan ovat menettäneet muun muassa koneita ja laitteiden, puutavaran ja elintarvikkeiden valmistus. Sen sijaan silmiinpistävää HyRi-alueella on rakennusalan toimipaikkojen suuri osuus kaikista toimipaikoista. *Rakennusalan* toimipaikkojen määrä on lisääntynyt eniten 2000-luvulla, joskin pääosa toimipaikoista on pieniä omistajayrittäjöpohjaisia toiminimiä. (Kuvio 4).

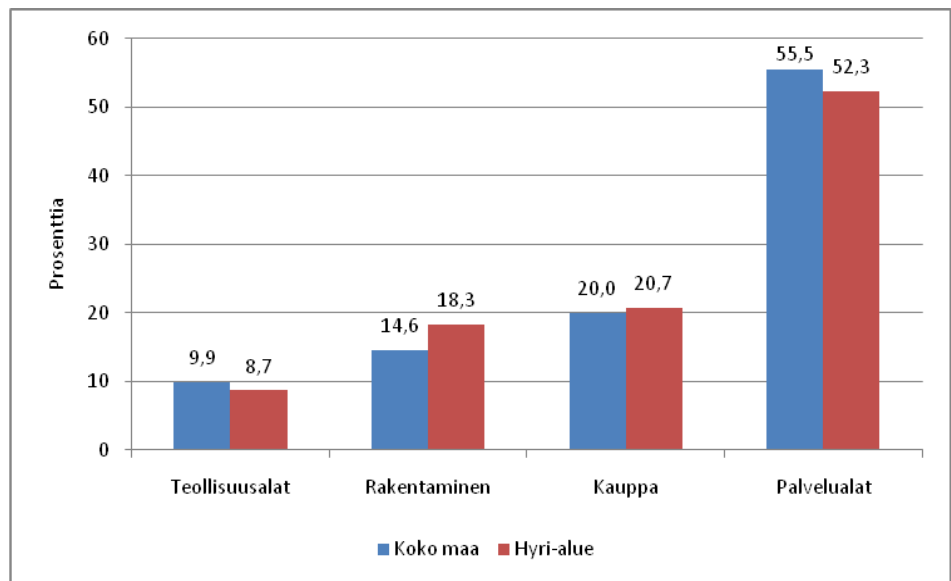
Palvelualojen toimipaikkoja on alueella hieman vähemmän kuin Suomessa keskimäärin. Palvelualojen osuutta supistaa se, että liike-elämän palvelualojen ja rahoitusalan osuus alueen toimipaikoista on pienempi kuin maassa keskimäärin. Tosin palvelualojen merkitys on nousussa. Voimakkainta kasvu on ollut kiinteistö- ja liike-elämän palveluissa, sosiaali- ja terveystaloudessa. Osa kiinteistö- ja liike-elämän palvelualojen kasvusta lienee tulosta toimintojen yhtiöittämisistä, mutta *kiinteistöpalvelussa on osittain kyse myös tilastollisesta toimipaikkojen määrän kasvusta*.

Kiinteistöpalvelujen tilastollinen kasvu johtuu Tilastokeskuksen YTR:n tietopohjan laajentumisesta. Vuodesta 2006 lähtien Tilastokeskuksen YTR on sisältänyt myös kiinteistön käyttöoikeuden luovuttamisesta arvonlisäverovelvolliset yritykset. Sen sijaan sosiaalipalveluissa yritystoiminnan kasvun taustalla ovat *tuloerolain muutokset* 2000-luvulla, jotka ovat mahdollistaneet verovähennyksen saannin ulkopuolisilla teetetystä hoiva- ja kodinhoitotyöstä, jonka lisäksi *kuntien palvelutoimintojen avautuminen kilpailulle* on laajentanut markkinoita yksityisissä hoivapalveluissa.

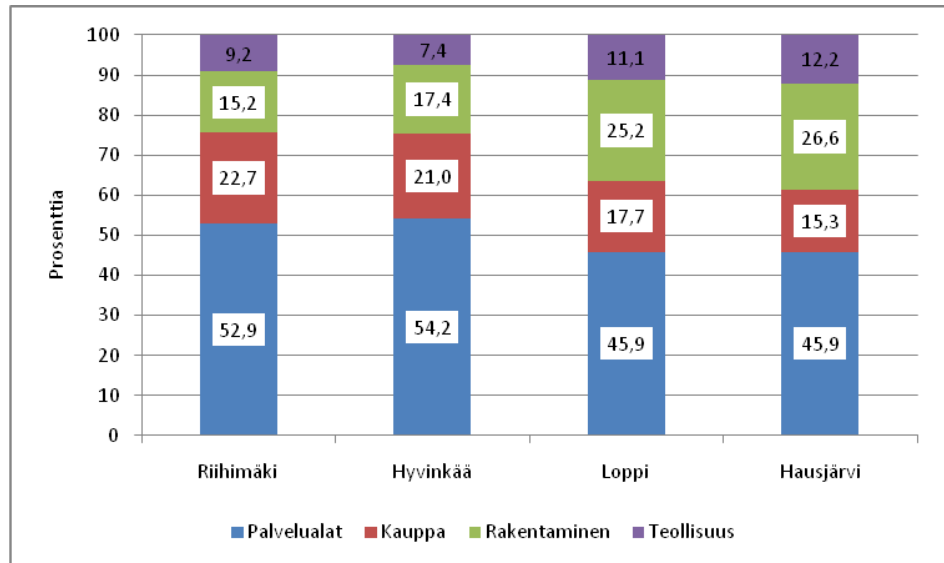
Yritystoimipaikat ovat lisääntyneet myös virkistys- ja muissa henkilökohtaisissa palveluissa, joihin luetaan muassa parturit, kampaamot ja kauneudenhoitopalvelut. Majoitus- ja ravitsemisalalla kehitys on polkenut sen sijaan paikallaan ja toimipaikkojen määrä on pysynyt toimialalla suurin piirtein ennallaan. *Kaupan päätoimialalla* toimipaikat ovat lisääntyneet eniten moottoriajoneuvojen kaupassa, huollossa ja korjauksessa. Vähittäiskaupassa palvelujen tarjonta on monipuolistunut, mutta toimipaikkojen määrällistä lisäystä on hillinnyt kaupan yksikkökoon kasvu.

Jos tarkastellaan puolestaan yritystoimipaikkojen jakautumista päätoimialoittain Hyri-alueella kunnittain, havaitaan, että Hausjärvellä ja Lopella on suhteellisesti enemmän jalostusalojen (teollisuus ja rakentaminen) toimipaikkoja kuin Hyvinkäällä ja Riihimäellä, joihin ovat keskittyneet alueen kaupan yritykset ja palvelualojen yritykset (Kuvio 5). Kokonaiskuva voi kuitenkin muuttua hieman, jos mukaan laskettaisiin alkutuotannon (maa- ja metsätalous) yritykset, joiden painoarvo on alueen kahdessa pienessä kunnassa selvästi suurempaa kuin Hyvinkäällä ja Riihimäellä.

Kuvio 4 Koko Suomen ja Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikat päätoimialoittain 2008, prosenttia kaikista toimipaikoista (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kuvio 5 Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikat toimialoittain ja kunnittain 2008 (pl. maa- ja metsätalous) (Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri).

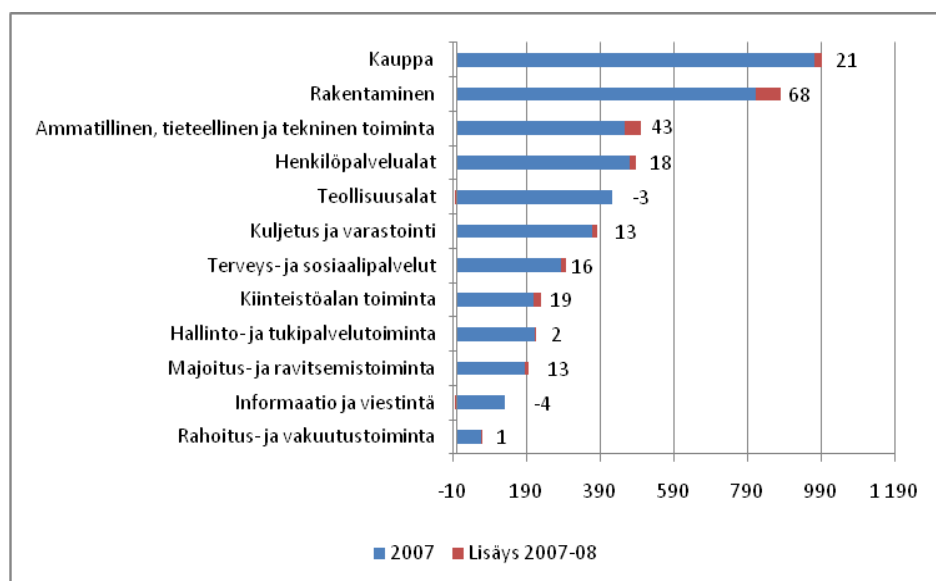
Toimialoittainen kehitys

Yritystoimipaikkojen toimialoittaista seuranta on vaikeuttanut virallisissa tilastoissa tapahtuneet toimialaluokituksen muutokset tilastovuosina 2001 ja 2007.⁸ Etenkin siirtyminen vuoden 2008 toimialaluokituksen käyttöön on hankaloittanut vertailukelpoisten aikasarjatilastojen laadintaa, sillä uuden luokituksen mukaisia Tilastokeskuksen YTR:n tilastoja on saatavilla vain vuosilta 2007 ja 2008. Suurimmat muutokset ovat koskeneet palvelualoja, eikä Tilastokeskuksella liene mahdollisuuksia laatia vertailukelpoisia aikasarjoja vuotta 2007 edeltäneiltä vuosilta.

Uuden toimialaluokituksen mukaiset tilastot vuosilta 2007-08 osoittavat kuitenkin, että toimipaikkojen määrä kasvoi yhä nopeasti rakennus- ja teollisuusaloilla. Toiseksi eniten lisäystä tapahtui ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan aloilla, joihin kuuluvat lakiasiain- ja laskentatoimen palvelut sekä teknisen palvelun insinööritoimistot. Toimipaikkojen määrä pieneni teollisuudessa (tehdasteollisuus, energia- ja vesihuolto, jätehuolto, yms.) sekä informaatio- ja viestintäpalveluissa, joihin luetaan kustannustoiminta, tietoliikenne- ja tietotekniikkapalvelut (Kuvio 6).

⁸ Tilastokeskuksen tilastoissa siirryttiin tilastovuodesta 2001 lukien EU-harmonisoidun uuden toimialaluokituksen käyttöön (Nace 2002). Luokitusta uudistettiin edelleen ja ensimmäiset päivitetyn luokituksen (Nace 2008) mukaiset tilastot julkaistiin tilastovuodelta 2007.

Kuvio 6 Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikkojen määrän kehitys 2007-08 toimialoittain uuden toimialaluokituksen mukaan (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

2.1.2 Henkilöstö ja liikevaihto

Yritystoimipaikat työllistivät HyRi-alueella Tilastokeskuksen YTR:n mukaan yhteensä 20 700 työntekijää ja niiden liikevaihto oli 5,3 miljardia euroa ilman maa- ja metsätaloutta vuonna 2008. Suomen yritystoiminnan henkilöstöstä HyRi-alue muodosti tuolloin 1,5 prosenttia ja liikevaihdosta 1,4 prosenttia. Jalostusalat (teollisuusalat ja rakentaminen) työllistivät 42 prosenttia HyRi-alueen yritysten henkilöstöstä ja jalostusaloille kertyi 55 prosenttia kaikesta liikevaihdosta. Henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna tärkein teollisuuden toimiala oli nosto- ja siirtolaitteiden valmistus.

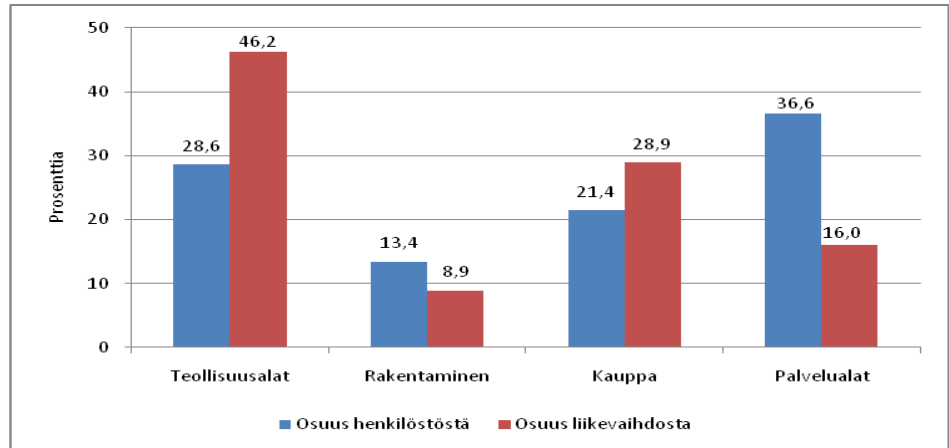
Kauppa on HyRi-alueella tärkeä työllistäjä, sillä yli viidennes yritystoimipaikkojen henkilöstöstä työllistyi toimialalla, mikä on enemmän kuin maassa keskimäärin. Palvelualojen muita tärkeitä työllistäjiä ovat kuljetus- ja logistiikka-ala sekä liike-elämän palvelut, jotka sijoittuvat uudessa toimialaluokituksessa (Nace 2008) ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan toimialoille. Liike-elämän palvelujen merkitys ei ole kuitenkaan samaa luokkaa kuin maassamme keskimäärin, sillä niiden tarjonta keskittyy suuriin kaupunkikeskuksiin.

Yksityisten hyvinvointipalvelujen (sosiaali- ja terveystalvelut) ja muiden henkilökohtaisten palvelujen työllisyys- ja liikevaihto-osuudet edustavat maan keskiarvoa, mutta majoitus- ja ravitsemisalalan, informaation ja viestinnän sekä rahoitusalan merkitys on pienempää. Yritystoimipaikkojen työllisyysosuus on kuitenkin parempi mittari kuin liikevaihto, kun puhutaan toimialojen keskinäisestä painoarvosta talousalueella. Syynä, että liikevaihtoon perustuvat toimialakohtaiset tarkastelut korostavat liiaksi kaupan alan ja suurten jalostusalojen yritysten osuutta (Kuvio 7).

Kaupassa merkittävä osa liikevaihdosta muodostuu kauppatavaroiden välityksestä, mutta yritysten oma tuotanto voi olla suhteellisen pientä. Myös jalostusalojen pitkissä alihankintaketjuissa liikevaihto voi kertaantua portaasta toiseen, vaikka merkittävä osa

tuotannosta tapahtuu pienissä yrityksissä. Suoriteperusteisen kirjaustavan mukaan liikevaihdossa voi esiintyä suuria vuosittaisia vaihteluja toimialoilla, joissa toiminta koostuu suurista kokonaistoimituksista. Rakennusalan lisäksi tällaisia toimialoja löytyy esimerkiksi metalli- ja elektroniikkateollisuudesta.

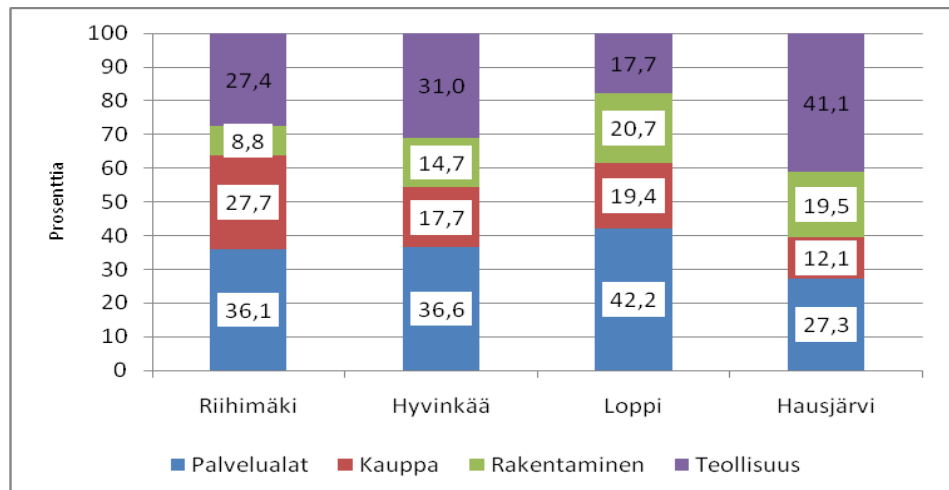
Kuvio 7 Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikkojen henkilöstö ja liikevaihto päätoimialoittain 2008, prosenttia (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Henkilöstö ja liikevaihto kunnittain

Hyvinkään merkitys alueen suurimpana kunta korostuu edelleen, kun katsotaan yritystoiminnan työllisyyden ja liikevaihdon jakautumista kunnittain. Sitä vastoin alueen pienissä kunnissa (Hausjärvi ja Loppi) toimii viidennes toimipaikoista, mutta niiden työllisyys- ja liikevaihto-osuudet jäävät 7-11 prosenttiin. Päätoimialoittain tarkasteltuna teollisuus työllistää eniten työntekijöitä kaikissa HyRi-alueen kunnissa. Suhteellisesti eniten teollisuus työllistää Hausjärvellä ja toiseksi eniten Hyvinkäällä. Hausjärvellä myös palvelualueiden työllisyysosuus on yllättävän suuri.

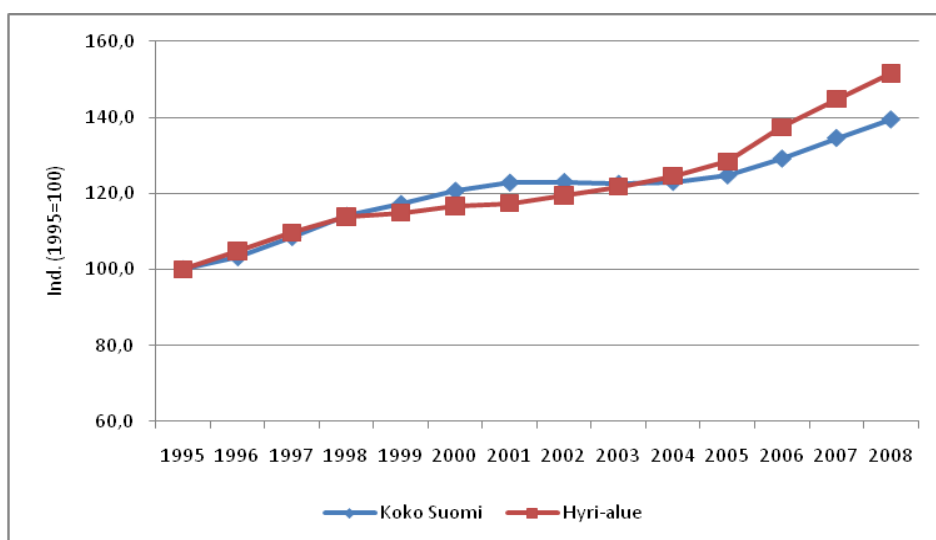
Kuvio 8 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikkojen henkilöstö toimialoittain ja kunnittain 2008 (pl. maa- ja metsätalous) (Lähde: Tilastokeskus, Yritys- ja toimipaikkarekisteri).

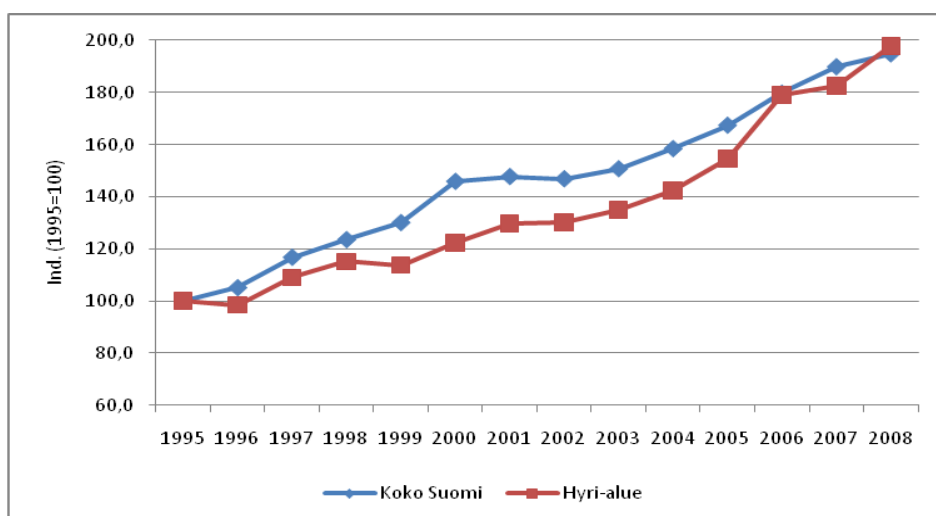
Henkilöstön ja liikevaihdon kehitys

HyRi-alueen yritystoimipaikkojen henkilöstö lisääntyi ripeästi 1990-luvun talouslaman jälkeisinä vuosina. 2000-luvun vaihteessa kasvu hidastui ja työllisyys kehittyi heikomminkin kuin Suomen koko yritystoiminnassa keskimäärin. Vuonna 2005 työllisyys lähti talousalueella kuitenkin uuteen nousuun, jota kesti vuoteen 2008 saakka. Yritysten reaali-liikevaihto on kasvanut HyRi-alueella reippaammin kuin työllisyys, mutta 1990-2000-luvuilla liikevaihdon kasvuvauhti on ollut hitaampaa kuin kansantaloudessa keskimäärin vuosia 2007-08 lukuun ottamatta (Kuvio 9 ja 10).

Kuvio 9 Koko Suomen ja Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikkojen työllisyyden kehitys 1995-08, ind. (1995=100) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kuvio 10 Koko Suomen ja Hyvinkää-Riihimäen talousalueen yritystoimipaikkojen liikevaihdon määrän kehitys 1995-08, ind. (1995=100) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että yritystoiminnan työllisyys ja liikevaihto kehittivät HyRi-alueella vielä myönteisesti kaikilla päätoimialoilla vuonna 2008, vaikka

kansainvälisen finanssikriisin vaikutukset alkoivat näkyä kansantaloudessa vuoden loppupuolella. HyRi-alueen yritysten työllisyyttä ja liikevaihtoa koskevia tilastoja vuodelta 2009 ei ole vielä käytettävissä, mutta toimialoittaisista koko kansantaloutta koskevista *Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajatilastoista* voidaan päätellä jotakin kehityksen yleisen suunnasta.⁹

Finanssikriisin vaikutukset näkyivät lähes välittömästi kansainvälisestä toiminnasta riippuvaisessa *teollisuudessa*. Tämä seurauksena teollisuusyritysten liikevaihto on pudonnut keskimäärin 25 prosenttia vuoden 2009 aikana (Taulukko 4). Kaikkein jyrkintä pudotus on ollut elektroniikka- ja sähkötekniisten tuotteiden valmistuksessa sekä metalliteollisuudessa, joihin kuuluvat HyRi-alueelle tärkeät metallituotteiden ja konepajateollisuuden tuotteiden valmistus. Kotimarkkinoille suuntautuvassa elintarviketeollisuudessa talouslaman vaikutukset ovat olleet teollisuusaloista pienimmät.

Taulukko 4 Yritystoimipaikkojen liikevaihdon ja henkilöstön kasvu 2007-08 Hyvinkään-Riihimäen talousalueella ja koko Suomessa 2009 päätoimialoittain, prosenttia (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Henkilöstön kasvu HyRi-alueella 2007-08, %	Liikevaihdon kasvu HyRi-alueella 2007-08, %	Liikevaihdon kehitys 2009 koko Suomessa, %
Teollisuus	2,7	17,1	-25,1
Rakentaminen	5,1	8,5	-14,4
Kauppa	5,9	6,4	-15,0
Palvelualat ¹⁰	4,7	16,3	-7,4
- Kuljetus ja varastointi	-1,3	36,6	-15,0
- Majoitus- ja ravitsemisala	14,9	16,2	-4,6
- Kiinteistöala	2,8	-54,2	2,6
- Informaatio ja viestintä ¹¹	12,3	37,7	-4,4
- Amm., tiet. ja tekninen toiminta ¹²	4,3	2,7	-9,3
- Hallinto- ja tukipalvelut ¹³	10,6	12,9	-4,7
- Taiteet, viihde ja virkistys	-6,0	4,4	4,0
- Muut henkilöpalvelut ¹⁴	3,0	12,9	1,3

Valtion elvytystoimista huolimatta *rakennusalan* liikevaihto on pienentynyt 14 prosenttia edellisen vuoden huipputasolta. *Kaupan alalla* suhdanteiden heikkeneminen on heijastunut eniten autokauppaan ja investointihyödykkeitä välittävään tukkukauppaan. Myös veneiden, kodinkoneiden ja –elektroniikan sekä televiestintävälineiden myynti on

⁹ Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat perustuvat pääasiassa verohallinnon maksuvalvonta-aineistoista muodostettuihin myynnin kehitystä kuvaaviin tilastoihin. Käytettävissä olevat tilastot kattoivat koko vuoden 2009 tiedot tammikuusta joulukuuhun saakka.

¹⁰ Palvelut eivät sisällä rahoituspalveluja, koulutusta eikä sosiaali- ja terveyspalveluja. Yksityiset sosiaali- ja terveyspalvelut olivat kuitenkin HyRi-alueella yksi nopeimmin kasvaneista palvelualoista vuonna 2008. Tuolloin alan henkilöstö lisääntyi 18 prosenttia ja liikevaihto 34 prosenttia.

¹¹ Sisältää muun muassa kustannusalan, sekä tietoliikenne- ja tietotekniikkapalvelut.

¹² Sisältää muun muassa lakiasian ja taloushallinnon palvelut, markkinointiviestinnän ja teknisen alan suunnittelun (insinööritoimistot).

¹³ Sisältää muun muassa vuokrauksen ja leasing-toiminnan, turvallisuuspalvelut, työllistämistoiminnan (työvoimanvuokraus, yms.) sekä kiinteistön- ja maisemanhoidon.

¹⁴ Sisältää mm. parturit, kampaamot ja kauneushoitolat sekä pesulapalvelut.

pienentynyt selvästi. Päivittäistavarakaupassa vaikutukset ovat vähäisempiä. Työttömyyden noustessa ja taantumana pitkittyessä kansalaisten ostovoiman vaimea kehitys heijastuu vähittäiskaupan myyntiin ja työllisyyteen.¹⁵

Palvelualoilla liikevaihdon kehitys on ollut epätasaista. Laman heijastusvaikutukset ovat tuntuneet eniten kuljetus- ja logistiikkapalveluissa sekä liike-elämän palvelualoilla, sillä näiden toimialojen kysyntä riippuu keskeisten teollisuuden ja rakennusalan asiakkaiden menestyksestä niiden omilla markkinoilla. Kuluttajien lisääntynyt varovaisuus on näkynyt ensimmäisenä majoitus- ja ravintolapalvelujen kysynnän laskuna, mutta toistaiseksi erilaisten henkilökohtaisten hemmottelu- ja virkistyspalvelujen liikevaihto on kehittynyt suotuisasti.

Kehitys vuonna 2010

Tilastokeskuksen liiketoiminnan suhdannekuvaajat osoittavat, että liikevaihto on alentunut rakennusalalla ja useimmilla palvelualoilla vuoden 2010 ensimmäisellä neljänneksellä edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Poikkeuksen muodostavat eräät kuluttajapalvelut, kiinteistöala ja kauppa, jossa myynti on lähtenyt nousuun maaliskuussa. Teollisuuden puolella liikevaihto on kohonnut metsä- ja kemian teollisuudessa. Sen sijaan sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa sekä metalliteollisuudessa kehitys on ollut vielä heikohkoa.

Suomen Yrittäjät ry:n, Finnvera Oyj:n ja TEM:n yhteistyössä keväällä 2010 teettämän pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa ja taloudellista toimintaympäristöä kuvaavan pk-yritysbarometrin mukaan odotukset yritysten liikevaihdon kehityksestä ovat kuitenkin kohentuneet oleellisesti syksystä 2009. Lähes joka toinen yritys uskoo liikevaihtonsa kasvavan seuraavan vuoden aikana. Kaikkein myönteisemmin liikevaihdon kehitykseen luotetaan palvelualoilla. Pk-barometri perustuu yritysten vastuhenkilöille tehtyihin kyselyihin, jonka piirissä oli noin 3 900 yritystä.

Liikevaihdon kasvuodotukset heijastuvat kannattavuuteen ja vakavaraisuuteen, joiden paranemista odottaa lähes 40 prosenttia yrityksistä. Kannattavuuden paranemista odotetaan veturitoimialana toimivan vientivoittoisen teollisuuden johdolla. Kaikkein toiveikkaimmin kannattavuuden ja vakavaraisuuden nousuun suhtautuvat nuoret alle viisi toimineet yritykset. Investointeja aikoo lähimmän vuoden aikana lisätä runsas viidennes yrityksistä. Eniten investointihaluja on kansainvälisillä markkinoilla toimivissa yrityksissä, joista peräti puolet aikoo lisätä investointeja.

Investointien kasvuodotukset ovat luonnollisesti pienemmät kuin liikevaihdon ja kannattavuuden suhteen, sillä investointien käänne tapahtuu talouden eri suhdannetilanteissa viipeellä. Sama koskee tuotekehitystä, vaikka tuotekehitykseen tulisi panostaa suhdannetilanteesta riippumatta ja erityisesti taloudellisessa laskusuhdanteessa, jossa yrityskentässä tapahtuu luovaa tuhoa. Eniten tuotekehitykseen ovat panostaneet kansainvälisillä markkinoilla toimivat teollisuusyritykset ja alle viisi vuotta toimineet yritykset, mikä kertoo elinkeinoelämän evoluutiosta.

¹⁵ Esimakua kuluttajien varovaisuudesta saatiin, kun joulumyynti oli vähittäiskaupassa ennakoitua huonompaa.

Yritysten aikomukset palkata lisää henkilökuntaa ovat melko vaatimattomat liikevaihdon ja kannattavuuden kasvuodotuksiin nähden erityisesti palvelualoilla, joissa kasvu edellyttäisi lisää käsipareja. Kuitenkin paineet henkilöstön vähentämiseen ovat helpottuneet ja työllistämistarpeet lisääntyneet. Pk-barometrin mukaan tärkeimpiä työllistämisen esteitä ovat kysynnän epävarmuus ja työvoimakustannukset, jotka voivat olla merkittävä osa tuotannon kokonaiskustannuksia. Sopivan työvoiman saatavuus muodostuu ongelmaksi vain kasvuhakuisimmissa yrityksissä.

2.2 Talousalueen yritysprofiili

Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritys rakenne on korostetun pienyritysvaltaista, sillä korkeintaan kaksi vuosityöllistä työllistävät yritykset muodostavat melkein neljä viidesosaa kaikista yrityksistä. Osa yrityksistä on sivutoimisia. Pientä yrityskokoa osoittaa yritysmuoto, joka on usein yksityinen toiminimi. Kymmenen henkilöstöltään suurinta yritystä työllistävät silti 30 prosenttia alueen kaikkien yritysten henkilöstöstä.

99 prosenttia yrityksistä on omistajatyypiltään yksityisiä kotimaisia yrityksiä, mutta talousalueella toimii runsaat parikymmentä ulkomaalaisomisteista yritystä, jotka työllistävät 15-16 prosenttia yritysten henkilöstöstä. Alueella on maan keskiarvoa vähemmän naisten yrityksiä. Niiden merkitys on kuitenkin kasvussa vapaa-ajan liikunta- ja virkistyspalveluissa, kodinhoitopalveluissa ja sosiaalipalveluissa.

2.2.1 Yritysten koko ja ikä

HyRi-alueella toimi kymmenen suurta yritystä, joiden yhteenlaskettu henkilöstö oli Tilastokeskuksen YTR:n mukaan lähes 5 100 työntekijää, eli 29 prosenttia kaikkien talousaluetta kotipaikkanaan pitävien yritysten henkilöstöstä. Jotkut suurista yrityksistä ovat monitoimipaikkaisia, joten osa niiden työntekijöistä voi työskennellä kuitenkin talousalueen ulkopuolella muualla maassa ja jopa ulkomailla. Henkilöstöltään viisi suurinta yritystä vuonna 2008 olivat *Wurth Oy*, *Kone Industrial Oy*, *Konecranes Heavy Lifting Oy*, *Konecranes Services Oy* sekä *RTV-Yhtymä Oy*.

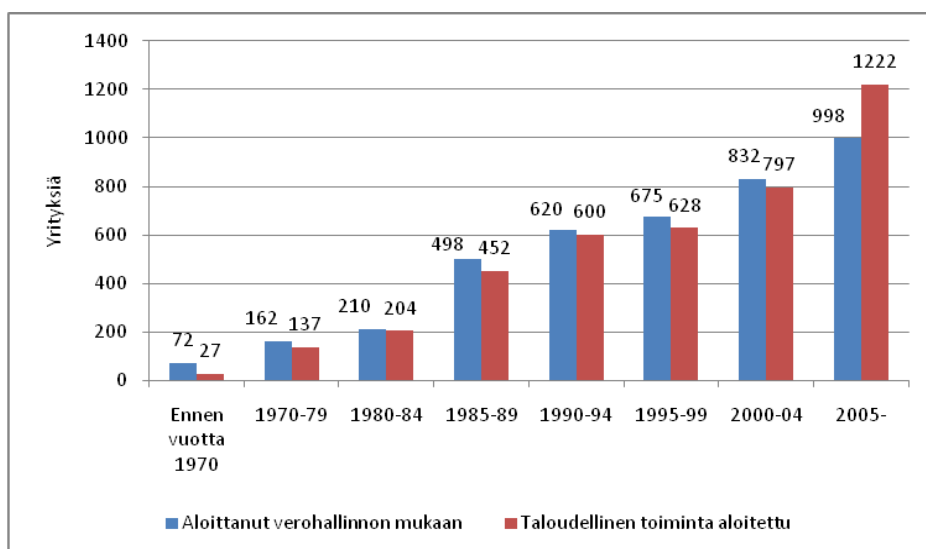
Pääosa, eli miltei 80 prosenttia yrityksistä työllistää kuitenkin korkeintaan kaksi vuosityöllistä, mutta niiden osuus talousalueen kaikkien yritysten henkilöstöstä oli vain 15 prosenttia. Nämä pienet yritykset koostuvat etupäässä yksinyrittäjistä, joilla on oman perheen ulkopuolista työvoimaa vain satunnaisesti. Yksinyrittäjien osuus on suurempi kuin maassa keskimäärin, vaikka maa- ja metsätaloutta ei ole laskettu mukaan. Pieniä ja keskisuuria yrityksiä oli vain 217 ja pientyönantajia, eli tässä 3-9 henkeä työllistäviä yrityksiä oli 15-16 prosenttia kaikista (Taulukko 5).

45 prosenttia HyRi-alueella vuonna 2008 toimineista yrityksistä, jotka täyttivät Tilastokeskuksen YTR:ssä tilastoihin pääsyn kriteerit, oli aloittanut 2000-luvulla. Jos lähtökohdaksi otetaan taloudellisen toiminnan varsinainen aloitus, oli 2000-luvulla aloittaneita 50 prosenttia kaikista yrityksistä. Alueella toimii myös 1900-luvun alussa perustettuja yrityksiä. *Vanhimmat yritykset ovat Hyvinkään rautatieläisten osuusruokala (per. 1908), Kirjavälitys Oy (per. 1919), Riihimäen Kirjapaino Oy (per.1920), Hyvinkään seudun osuuspankki (per. 1923) ja Hyvinkään Kumi Oy (per. 1926).*

Taulukko 5 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritykset henkilöstön suuruusluokittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Henkilöstön kokoluokka, työntekijää	Yrityksiä, lkm	Henkilöstö, lkm
Vähintään 250	10	5075
50-249	33	3061
10-49	184	3755
3-9	645	2955
1-2	2064	2275
Alle 0,5	1131	245
Yhteensä	4067	17366

Kuvio 11 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritykset toiminnan aloittamisvuoden mukaan 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Sivutoiminen yrittäjyys

Sivutoimisella yrittäjyydellä tarkoitetaan tutkimusten mukaan yritystoimintaa, jossa henkilö ansaitsee toimentulonsa pääasiassa muutoin kuin itsenäisenä yrittäjänä. Toisin sanoen sivutoiminen yrittäjä on päätoimisesti palkansaaja tai työvoiman ulkopuolella oleva henkilö, kuten eläkeläinen tai opiskelija. Yrittäjyys voi olla myös *osa-aikaista tai kausiluonteista*, vaikka henkilöllä ei olisi muuta päätoimintaa tai ulkopuolista tulonlähdettä, kuten eläkettä. Osa-aikaiset yrittäjät luetaan työllisyystilastoissa, kuten Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksessa muihin yrittäjiin.¹⁶

Sivutoimisten yrittäjien määrästä ei ole Suomessa tarkkoja tilastotietoja, vaan saatavilla olevat tiedot perustuvat erillistutkimuksiin. Työministeriön vuonna 2007 julkaiseman

¹⁶ Laveasti määriteltynä sivutoimisuutta tai osa-aikaisuutta esiintyy myös silloin, jos päätoimisen yritystoiminnan rinnalla harjoitetaan yritystoimintaa muulla kuin omalla päätoimialalla. Esimerkkinä voidaan mainita maatalouden harjoittajat, joilla on muuta yritystoimintaa. Tällaista toimintaa voidaan kutsua monialaiseksi yritystoiminnaksi. Monialaista maatilataloutta käsitellään tarkemmin luvussa 5.3, eikä maatalouden harjoittajien sivutoimista yritystoimintaa käsitellä tässä yhteydessä enempää.

selvityksen mukaan sivutoimisia yrittäjiä oli Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston mukaan vuonna 2004 noin neljä prosenttia 15-74 –vuotiaasta väestöstä, kun päätoimisten yrittäjien osuus oli kuusi prosenttia. Tämä tarkoittaa sitä, että sivu- ja päätoimiset yrittäjät yhteenlaskettuna joka kymmenellä aikuisväestöön kuuluvalla oli yrittäjätoimintaa vuonna 2004.

Sivutoimiset yrittäjät suhteutettiin tutkimuksessa koko aikuisväestöön, sillä monet heistä, kuten eläkeläiset ja opiskelija, ovat pääasiallisen toimintansa mukaan työvoiman ulkopuolella. Karkea arvion mukaan runsaat puolet sivutoimisista yrittäjistä kuului työlliseen työvoimaan palkansaajina ja vajaat puolet kuului pääasiallisen toimintansa mukaan muuhun 15-74 –vuotiaaseen väestöön.¹⁷ Jos tarkastelu rajataan vain työlliseen väestöön, oli päätoimisia yrittäjiä runsas kymmenen prosenttia ja sivutoimisia yrittäjiä (palkansaajia) neljä prosenttia työllisestä työvoimasta.

Kansainväliset GEM-tutkimukset vahvistavat sivutoimisen tai osa-aikaisen yrittäjyyden yleisyyden Suomessa. Vuonna 2007 osa-aikayrittäjiä oli yli 40 prosenttia kaikista yrittäjistä. Osa-aikayrittäjyys näyttäytyy hyvin pohjoismaisena ilmiönä, sillä GEM-tutkimuksen mukaan osa-aikayrittäjiä oli Euroopan maissa vain 25 prosenttia yrittäjistä, mikä oli sama osuus kuin kaikissa GEM-maissa keskimäärin. Pohjoismaissa osa-aikayrittäjyys ei ole yleistä vain varhaisen vaiheen yrittäjyydessä, vaan se on tavallista myös vakiintuneemmassa yritystoiminnassa.¹⁸

Sivutoimisia (osa-aikaisia) yrityksiä on tarkasteltu tässä HyRi-aluetta koskevassa selvityksessä Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n avulla vuonna 2008. Kohdejoukko koostuu konserneihin kuulumattomista yksityisistä kotimaisista yrityksistä, joiden toiminta-aika ylitti vuonna 2008 puoli vuotta ja joiden henkilöstä oli 0,1-0,5 henkeä vuosityöllisyyden käsitteellä mitaten.¹⁹ Alkutuotanto, missä esiintyy sivutoimisuutta, on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tarkastelun ulkopuolella ovat jääneet myös kaksi kiinteistöalalle kuuluvaa alatoimialaa.^{20 21}

Edellä mainitulla tavalla tarkasteluna HyRi-alueella toimi vuonna 2008 yhteensä 1 130 sivutoimista alkutuotannon ulkopuolella toimivaa yritystä, joiden henkilöstö oli vuosityöllisyyden käsitteellä mitattuna 0,1-0,5 henkeä. Kaikista YTR:n vuositilastoon tulleista yrityksistä määrä oli 28 prosenttia. Suuresta suhteellisesta määrästä huolimatta sivutoimiseksi määriteltyjen yritysten osuus oli HyRi-alueella samaa luokkaa kuin koko maassa keskimäärin. Sivutoimisten yritysten vuosityöllisyys oli yhteensä 320 henkeä, eli vajaat pari prosenttia alueen yritysten koko työllisyydestä.

Kaksi kolmasosaa sivutoimisista yrityksistä oli yksityisiä toiminimiä, mikä on enemmän koko yritysjoukossa keskimäärin. Vuositilastoihin tulleet yritykset eivät kerro kuiten-

¹⁷ Runsas kolmannes sivutoimisista yrittäjistä oli eläkeläisiä vuonna 2004.

¹⁸ Global Entrepreneurship Monitor 2007.

¹⁹ Yritykset, joiden henkilöstö oli nolla, on rajattu tarkemman tarkastelun ulkopuolelle kertyneen liikevaihdon suuruudesta huolimatta, sillä sivutoimiselta yritykseltä edellytetään jokin tilastoitu minimityöpanos.

²⁰ Ulkopuolelle rajattu toimialoja ovat omien kiinteistöjen kauppa (tol 681) sekä omien tai leasing-kiinteistöjen vuokraus ja hallinta (tol 682), johon kuuluu asuntojen vuokraus, asuntojen ja asuinkiinteistöjen hallinta sekä muiden kiinteistöjen vuokraus ja hallinta, mitkä voivat olla tyypillistä asunto- ja kiinteistöyhtiöiden toimintaa.

²¹ Vuositilastoon sisältyy joukko yrityksiä, joiden henkilöstötieto on nolla, mutta liikevaihto ylittää tilastoon pääsemisen alarajan (9 838 euroa). Nämä yritykset on jätetty tarkemman sivutoimisuutta koskevan tarkastelun ulkopuolelle, sillä sivutoimiselta yritykseltä on edellytetty 0,1 vuosityöllisen minimityöpanosta.

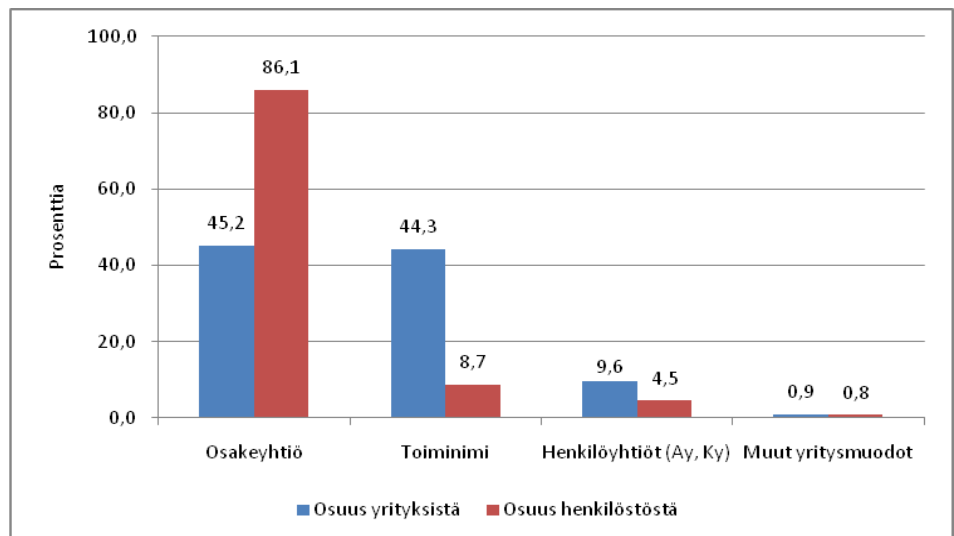
kaan koko totuutta sivutoimisten yritysten määrästä, sillä osa tilastovuonna yli puoli vuotta toimineista ja 0,1-0,5 työllistäneistä yrityksistä on jäänyt tilastojen katvealueeseen siksi, että ne eivät ole täyttäneet tilastoon pääsemisen tarvittavaa liikevaihdon minimirajaa (noin 9 800 euroa). Koko maassa tähän kategoriaan kuuluvia sivutoimisia yrityksiä oli peräti 23 500.

2.2.2 Yritysmuoto ja omistajuus

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n mukaan 45 prosenttia HyRi-alueen yrityksistä oli osakeyhtiöitä, mutta toiminimiä (ammatin- ja liikkeenharjoittajat) oli lähes yhtä paljon, vaikka maa- ja metsätaloutta ei otettaisi lukuun (Kuvio 12). Pienten osakeyhtiöiden perustamista on lisännyt todennäköisesti vuoden 2006 osakeyhtiölain uudistus, kun uusien perustettavien osakeyhtiöiden vähimmäisosakepääomavaatimus pudottiin 8 000 eurosta 2 500 euroon. Vuonna 2007 pienet osakeyhtiöt vapautettiin myös pakollisesta tilintarkastusvelvollisuudesta.

Yksityinen toiminimi on yritysmuotona silti helppo ja joustava tapa aloittaa liiketoiminta, sillä yritysmuoto ei edellytä erityisiä perustamistoimia eikä toimielimiä. Henkilöyhtiöiden (avoin yhtiö ja kommandiittiyhtiö) suosiota on vähentänyt se, että niiden toiminnan tukijalkana on yritysten vastuullisten yhtiömiesten omaisuus. Sen sijaan pääomayhtiön kuten osakeyhtiön toiminta nojautuu yhtiöön sijoitettuun pääomaa, ja osakkeenomistajien vastuu rajoittuu osakesijoituksen määrään. Muiden yritysmuotojen osuus oli HyRi-alueella vain yhden prosentin verran.²²

Kuvio 12 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritykset yritysmuodon mukaan 2008, osuus yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Omistajatyypit

Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 99 prosenttia HyRi-alueen yrityksistä on yksityisiä kotimaisia yrityksiä vuonna 2008. Kuntayhtiöitä oli joukossa 21. Ne toimivat lähinnä

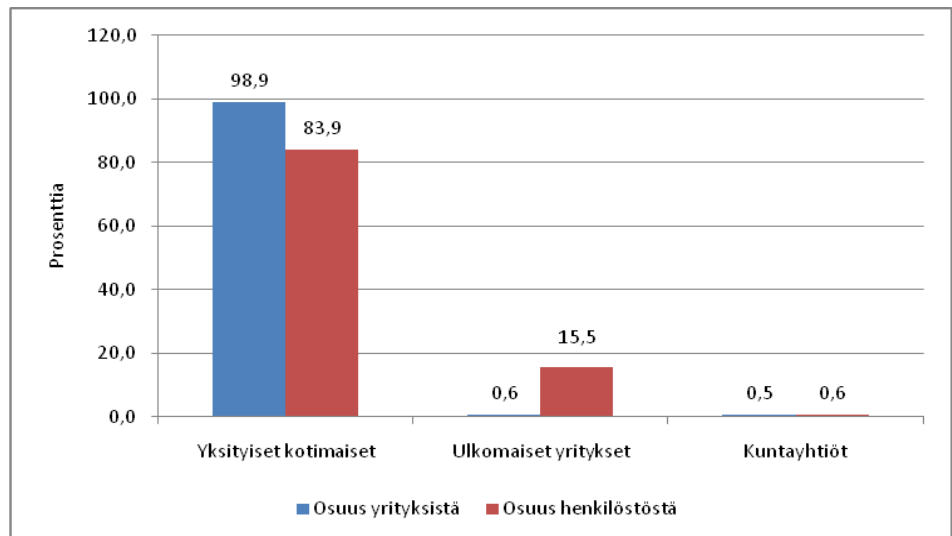
²² Muita yritysmuotoja olivat muun muassa taloudellinen yhdistys, osuuskunta ja verotusyhtymä.

kiinteistötoiminnan, energia- ja vesihuollon sekä hallinto- ja tukipalvelujen toimialoilla. *Ulkomaalaisomisteisia* oli 23 yritystä. Ulkomaalaisomisteisia ovat yritykset, joiden omistuksesta tai äänivallasta yli 50 prosenttia on suoraan tai välillisesti yhden ulkomaisen tahon hallussa. Ulkomaiset yritykset ovat keskimääräistä suurempia, sillä niiden osuus yritysten henkilöstöstä oli 15-16 prosenttia (Kuvio 13).

Pääosa ulkomaalaisista yrityksistä, joiden kotipaikka oli HyRi-alueella, toimi teollisuudessa ja kaupassa. Henkilöstöllä mitattuna suurimpia ulkomaalaisomisteisia yrityksiä olivat *Wurth Oy*, *Elektroskandia Suomi Oy* ja *Saint-Gobain Rakennustuotteet Oy*. *Wurth* on henkilöstöltään alueen suurin yritys ja myös *Elektroskandia* ja *Saint-Gobain* mahtuvat kymmenen merkittävimmän yrityksen joukkoon. Kunnalliset yritykset ovat huomattavasti pienempiä. Niistä henkilöstöltään suurimmat olivat *Hyvinkään Lämpövoima Oy* ja *Kotikulman Kiinteistöpalvelut Oy*.

Kuntayhtiöiden lisäksi HyRi-alueella toimi Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan kolme *kirjanpidollisesti eriytettyä vesihuollon liikelaitosta*, joiden yhteenlaskettu liikevaihto oli 15-16 miljoonaa euroa vuonna 2008. Eriytetty liikelaitos on kunnallinen liikelaitosyksikkö, jolle kunnanvaltuusto on antanut kunnan muita toimintayksiköitä itsenäisemmän aseman kunnan talousarviossa ja joka laatii kirjanpitolausautakunnan kuntajaoston ohjeiden mukaisesti erillisen tilinpäätöksen, joka sisältää tuloslaskelman, rahoituslaskelman ja taseen.²³

Kuvio 13 Yritykset HyRi-alueella omistajatyypeittäin 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

2.2.3 Naisten yrittäjyys

2000-luvulla on kiinnitetty huomiota naisten toimintaan yrittäjinä. Tätä osoittavat kauppa- ja teollisuusministeriön naisten yrittäjyyttä edistämään perustettu työryhmä vuosina 2004-05 sekä työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n asettama laajajohjainen

²³ Kunnilla voi olla myös muuta liiketoimintaa, mutta muu liiketoiminta (ml. muuna taseyksikkönä käsitelty liikelaitos tai laskennallisesti eriytetty liiketoiminta) käsitellään kuntien ja kuntayhtymien taloustilastoissa samaan tapaan kuin kunnan muukin toiminta. Kunnan liikelaitos on aina osa kunnan hallintoa ja taloutta, ei erillinen oikeushenkilö eikä itsenäinen kirjanpitovelvollinen. Liikelaitoksen henkilöstö on osa kunnan henkilöstöä.

2008-09 naisyrittäjyyden edistämistyöryhmä. Tavoitteena on ollut lisätä naisyrittäjien määrää ja naisten työnantajayrittäjyyttä. Uutta yrittäjyyttä etsitään nuorista naisista, alueellisten innovaatioverkostojen hyödyntämisestä ja naisyrittäjille kohdistettujen rahoitus-, neuvonta- ja koulutuspalveluja kehittämistä.

Tuoreimpien käytössä olevien tilastojen mukaan maa- ja metsätalouden ulkopuolisista maamme yrittäjistä noin kolmannes on naisia. Viime vuosina naisyrittäjien määrä on lisääntynyt nopeammin kuin miesyrittäjien määrä. Osasyynä on yksityisten sosiaalipalvelujen kasvu, joka on johtunut kuntien palvelutuotannon avautumisesta kilpailulle ja kotitalousvähennysjärjestelmä, joka on lisännyt voimakkaasti siivous- ja muuta kodinhoitotyötä tarjoavien yritysten määrää. Naisten yrityksiä on perustettu niin ikään liikunta- ja virkistyspalveluihin, kuten hevosalalle.

Vuonna 2008 HyRi-alueella toimi arviolta 1 100 kokonaan naisten omistamaa yritystä, mikä oli runsas viidennes talousalueen yrityksistä. Arvio perustuu verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistosta laadittuihin tilastoihin, joissa lähtökohtana on yrityksen vastuuhenkilöiden sukupuoli yritysmuoto huomioon ottaen.²⁴ Miesten yrityksiä oli lähes puolet talousalueen yrityksistä. *Tiimiyrityksiä* oli kolmannes kaikista yrityksistä. Ne ovat yrityksiä, joiden vastuuhenkilöinä on naisia ja miehiä tai yrityksiä, joita ei voida sijoittaa mihinkään edellä mainittuun ryhmään (Taulukko 6).

Taulukko 6 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritykset yrityksen vastuuhenkilöiden sukupuolen ja yrityskoon mukaan 2008, prosenttia (Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

Yrityskoko, palkansaajia määrä	Miesten yritykset, %	Naisten yritykset, %	Tiimi- ja erittelemättömät yritykset, %
250-	0,1	-	0,6
50-249	1,2	0,3	1,6
10-49	8,6	2,9	10,0
3-9	19,3	9,7	16,7
1-2	21,5	13,6	17,8
0	49,3	73,6	53,3
Yhteensä	100,0	100,0	100,0
<i>Yrityksiä, lukumäärä</i>	<i>2 437</i>	<i>1 104</i>	<i>1 689</i>
<i>Yrityksiä, prosenttia</i>	<i>46,5</i>	<i>21,1</i>	<i>32,4</i>

Naisten yritystoiminta on Suomessa merkittävältä osaltaan yksinyrittäjyyttä, mikä ilmenee Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen tilastoista. Näkemys saa vahvistusta siitä, että HyRi-alueellakin naisten yritykset ovat keskimäärin selvästi pienempiä kuin

²⁴ Perusaineistoa, joka koostuu eri viranomaisten tiedoista (verohallinto, PRH, tullihallitus, valtion tukiviranomaiset) kootuista tilastoista, on käytetty työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsauksien laadinnassa ja kasvuyrittäjyystutkimuksissa. Vuonna 2009 perusaineisto sisälsi tietoja noin 5 240 HyRi-alueella vuonna 2008 toiminnassa olleesta yrityksestä, joiden liikevaihto oli 4,7 miljardia euroa ja työllisyys 28 400 palkansaajien määrällä mitattuna. Aineistoa ei voida verrata kaikilta osin Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin, mikä johtuu erilaisista tilastoihin pääsyt kriteereistä ja työllisyyden käsitteestä. YTR:ssä osa yrityksistä putoaa tilastojen ulkopuolelle, jos ne eivät täytä liikevaihdon minimivaatimusta tai eivät ole toimineet tilastovuonna yli puolta vuotta. Lisäksi henkilöstötieto perustuu YTR:ssä kokovuosityöllisyyden käsitteeseen, mutta viranomaisten yhdistelmä tietojen pohjalta muodostetuissa tilastoissa palkansaajien määrä kuvaa yritysten palkkalistoilla olleiden työntekijöiden nuppilukua tilastovuonna.

miesten yritykset tai tiimiyritykset. Naisyrittäjät toimivat harvemmin yhtiömuotoisissa yrityksissä ja ovat työnantajina kuten miesten yritykset tai tiimiyritykset. Tavallisin naisten yritysmuoto on yksityinen toiminimi. Toisaalta on muistettava, että naiset toimivat vastuuhenkilöinä myös tiimiyrityksissä.

Perinteiset kulttuuriin sidonnaiset sukupuolijaot ja koulutustaustat jaottelevat yritystoiminnan edelleen selvästi nais- ja miesvaltaisii toimialoihin. Enemmistö naisten yrityksistä toimii kuitenkin sosiaali- ja terveystalvveluissa sekä erilaisissa muissa yksityisissä henkilöpalveluissa, kuten urheilu- ja virkistyspalveluissa, kampaamoissa ja kauneushoitoloissa. Toisaalta naisten yritysten määrä on kasvussa liike-elämän palveluissa. Esimerkkeinä voidaan mainita lakiasian ja taloushallinnon palvelut (tilitoimitot) sekä taideteollinen muotoilu ja suunnittelu (Taulukko 7).

Taulukko 7 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen yritykset yrityksen vastuuhenkilöiden sukupuolen ja toimialan mukaan 2008 (suluisissa osuudet kaikista asianomaisen toimialan yrityksistä), prosenttia (Lähde: Verohallinto, PRH ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Miesten yritykset, %	Naisten yritykset, %	Tiimi- ja erittelemättömät yritykset, %
Teollisuus	8,7 (47,4 %)	5,2 (12,8 %)	10,5 (39,8 %)
Rakentaminen	27,9 (71,2 %)	2,0 (2,3 %)	14,8 (26,5 %)
Kauppa	17,6 (42,3 %)	17,8 (19,4 %)	22,8 (38,3 %)
Palvelualat	45,8 (40,3 %)	75,0 (26,7 %)	51,9 (33,0 %)
- Kuljetus ja logistiikka	12,1 (79,5 %)	1,5 (4,6 %)	3,5 (15,9 %)
- Majoitus- ja ravitsemisala	2,5 (36,5 %)	5,2 (34,8 %)	2,8 (28,7 %)
- Informaatio ja viestintä	3,9 (64,6 %)	0,8 (6,1 %)	2,5 (29,3 %)
- Ammatill., tieteell. ja tekninen toiminta	11,2 (43,9 %)	13,0 (23,0 %)	12,2 (33,1 %)
- Hallinto- ja tukipalvelut	4,7 (46,7 %)	5,1 (22,8 %)	4,4 (30,5 %)
- Sosiaali- ja terveystalvvelut	2,1 (13,7 %)	15,0 (43,8 %)	9,5 (42,5 %)
- Henkilöpalvelualat	6,2 (22,3 %)	32,7 (52,9 %)	10,0 (24,8 %)
- Muut palvelut	3,1 (35,5 %)	1,7 (8,8 %)	7,0 (55,7 %)
Yhteensä	100,0	100,0	100,0

2.2.4 Maahanmuuttajayritykset

Maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt nopeasti 1990-luvun alusta lukien, vaikka maahan muuttaneiden (uussuomalaisten) osuus väestöstä on pienempää kuin monissa vanhoissa EU-maissa (15 maata). Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan Suomessa asui vuonna 2008 noin 143 300 ulkomaan kansalaista (2,7 % väestöstä). Jotta maahanmuuton laajuudesta saataisiin kattava kokonaiskuva, ulkomaan kansalaisten määrään tulisi lisätä kymmenet tuhannet ulkomailla syntyneet tai heidän Suomessa syntyneet jälkeläisensä, joilla on maamme kansalaisuus.²⁵

Maahanmuutto on lisännyt ulkomaalaistaustaisten yritystoimintaa Suomessa nopeasti 2000-luvulla. Yrittäjän uralle hakeutumiseen vaikuttavat monet kannustimet, ja ne

²⁵ Suomessa oli muita kuin suomea, ruotsia tai saamea äidinkielenään puhuvia vieraskielisiä oli Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan 190 500, eli 3,6 prosenttia väestöstä vuonna 2008. HyRi-alueella asui noin 1 800 ulkomaan kansalaista (2,0 % väestöstä) ja 2 500 vieraskielistä (2,7 % väestöstä) vuonna 2008.

peilaavat myös maahanmuuttajien keskuudessa yleisiä yrittäjyysmotiiveja. Selvitysten mukaan maahanmuuttajat mieltävät yrittäjyyden kuitenkin keskimääräistä useammin – liiketaloudellisten kannustimien ohella – väylänä yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen riippumattomuuteen ja arvostukseen. Maahanmuuttajien keskuudessa on myös jonkin verran niin sanottuja pakkoyrittäjiä.²⁶

Pakkoyrittäjyys voi tulla vaihtoehdoksi silloin, kun lähtömaassa hankittua koulutusta ei tunnusteta tulomaassa tai jos puutteellinen kielitaito tai työnantajien ennakkoluulot ovat kunnollisen työpaikan saannin esteinä. Joskus on myös väitetty, että maahanmuuttajia houkuttelee yrittäjiksi heidän suuri riskinottovalmiutensa, josta riskialtis maahanmuutto on jo osoitus. Kahden tai useamman kulttuurin välimaastossa elävillä yrittäjillä on katsottu olevan myös keskimääräistä enemmän innovaatiopotentiaalia, mikä on seurausta virikkeistä tarjoavasta elinympäristöstä.

Maahanmuuttajissa on paljon yrittäjyyspotentiaalia tulevaisuudessa yksinkertaisesti jo siitä syystä, että maahanmuuttajien määrä lisääntynee seuraavan kymmenen vuoden aikana enemmän kuin edellisen 60 vuoden aikana yhteensä. Maahanmuutto luo samalla pohjaa uudelle etnisten tuotteiden ja palvelujen tarjonnalle. Myös valtiovallan toimesta maahanmuuttajien yrittäjyyttä on haluttu edistää, mistä on osoituksena kauppa- ja teollisuusministeriö vuosina 2005-06 toiminut maahanmuuttajien yrittäjyyttä edistämään pyrkineen työryhmän toiminta.²⁷

HyRi-alueella toimi vuonna 2008 arviolta 80 kokonaan tai vähintään puoliksi maahanmuuttajataustaista yritystä. Yritykset työllistivät noin 200 palkansaajaa ja niiden liikevaihto oli noin 12 miljoonaa euroa. Arvio perustuu verohallinnon ja PRH:n kaupparekisteriaineistosta laadittuihin tilastoihin. Ulkomaalaisuus on päätelty tilastossa yritykset vastuuhenkilöiden kansalaisuuden mukaan yritysmuoto huomioon ottaen. Lisäksi vastuuhenkilöiltä on edellytetty pysyväisluonteista asumista maassa, mitä kuvaa henkilön suomalainen henkilötunnus.

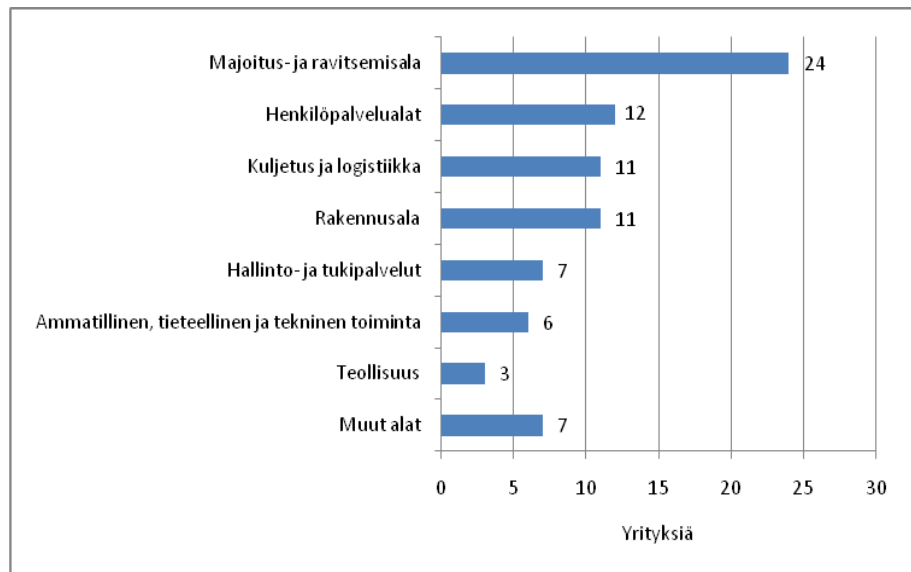
Maahanmuuttajayrittäjien yleisin toimiala on majoitus- ja ravitsemisala, jonka jälkeen tulevat henkilöpalvelualat²⁸, rakentaminen ja kuljetusala (Kuvio 14). Pääosa ulkomaalaisista yrittäjistä on kotoisin Aasian maista (Kiina, Thaimaa, yms.) tai Viirosta. Yrittäjiä on lisäksi EU-maista sekä EU:n ulkopuolisista Euroopan maista, Amerikasta ja Venäjältä. Ehdotonta totuutta maahanmuuttajien yritysten määrästä ei voida sanoa, sillä tilastojen katveeseen on jäänyt osittain ulkomaalaisten hallussa olevat yritykset ja yritykset, joiden vastuuhenkilöt ovat saaneet Suomen kansalaisuuden.

²⁶ Lith, Pekka: Maahanmuuttajien yrityksiä syntyy yhä enemmän, (Tieto&Trendi, artikkeli 6/2008).

²⁷ Kauppa- ja teollisuusministeriö: Maahanmuuttajayrittäjyys Suomessa – Nykytilanne ja toimenpide-ehdotuksia, 2007.

²⁸ Henkilöpalvelualoilla tarkoitetaan tässä koulutusta (Tol P), Taiteiden, viihteet ja virkistystyksen toimialaa (Tol R) sekä niin sanottua muuta palvelutoimintaa (Tol S).

Kuvio 14 Maahanmuuttajayrittäjien toimialat HyRi-alueella 2008, yritysten lkm (Lähde: PRH, verohallinto ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

2.3 Vientiyritykset

Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toimii suuria teollisuuden vientiyrityksiä, joille ulkomaat ovat erittäin tärkeä markkina-alue. Lisäksi alueella on joukko ulkomaankaupan välityksessä toimivia tukkukaupan yrityksiä.

Kansainvälisen toiminnan merkitystä kuvaa se, että tavaraviennin arvo oli noin 335 miljoonaa euroa vuonna 2008. Vientiä harjoittavien yritysten henkilöstö muodosti edelleen yli 40 prosenttia talousalueen kaikkien yritysten työllisyydestä.

Ulkomaankauppa Tilastokeskuksen YTR:n mukaan

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n vuotta 2008 koskevien tilastojen mukaan HyRi-alueella toimi 111 tavaravientiä ja 261 tavaratuontia harjoittavaa yritystä. Nämä yritykset jakaantuvat *pelkkää vientiä, pelkkää tuontia ja kumpaakin harjoittaviin yrityksiin*. Vientiyritysten²⁹ henkilöstö (7 370 työntekijää) muodosti yli 40 prosenttia talousalueen yritysten koko henkilöstöstä. Tämä kertoo siitä, että vientiyritykset ovat keskimääräistä suurempia. Koska kysymys on tavaraviennistä, jakaantuvat ne toimialoittain lähinnä vain teollisuuteen ja kauppaan.

Henkilöstöltään yhdeksän suurinta vientiyritystä olivat vuonna 2008 *Wurth Oy, Kone Industrial Oy, Konecranes Heavy Lifting Oy, Konecranes Service Oy, RTV-Yhtymä Oy, Saint-Gobain Rakennustuotteet Oy, ElektroSkandia Suomi Oy, Reka Kaapeli Oy sekä Kirjavälitys Oy*. Viennin arvosta ei ole olemassa tietoa, sillä viennin arvo ei ole Tilastokeskuksen YTR:ssä julkinen tieto.³⁰ Kirjavälitys Oy:tä lukuun ottamatta muut

²⁹ Yritykset, joilla on vain tavaravientiä ja yritykset, jotka harjoittavat viennin lisäksi tavaratuontia.

³⁰ YTR:n tilastot eivät silti kata edes kaikkia pieniä tavaroiden ulkomaankauppaa käyviä yrityksiä. Tilastokeskuksen yritysrekisterin palveluoppaassa on todettu hieman epäselvästi, että YTR:ssä yritys on tuoja/viejä –yritys silloin, jos 1)

suuret vientiyritykset olivat osa suurempaa konsernia (emoyhtiö, väliemo ja tytäryhtiö). Niistä neljä oli ulkomaalaisomisteisia.

Yrittäjyyskatsaustilastot

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n yrittäjyyskatsausten laadinnassa käytettyjen, eri viranomaisten tiedoista koottujen yhdistelmätilastojen mukaan HyRi-alueella toimi 109 tavaravientiä harjoittavaa yritystä vuonna 2008. Määrä on lähes sama kuin Tilastokeskuksen YTR:n mukaan, sillä molemmissa tilastoista ulkomaankauppätietojen lähteenä on tullihallitus. Viennin arvo oli noin 335 miljoonaa euroa. Pääosassa yrityksiä vienti muodosti alle 100 000 euroa. Yli kymmenen miljoonan euron edestä vei ulkomaille seitsemän yritystä vuonna 2008 (Taulukko 8).

Taulukko 8 Vientiyritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 tavaraviennin arvon mukaan (Lähde: Verohallinto, PRH, Tullihallitus ja Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

Viennin kokoluokka, miljoonaa euroa	Yrityksiä, lkm	Liikevaihto, milj. euroa	Vienti, milj. euroa	Vienti / liikevaihto, %
10,0 -	7	1633,9	273,0	16,7
1,0 – 9,9	15	509,6	53,2	10,4
0,1 – 0,9	23	518,4	7,7	1,5
Alle 0,1	64	330,1	1,5	0,5
Yhteensä	109	2929,0	335,4	11,5

Vientiyritysten liikevaihdosta ulkomainen toiminta muodosti 11 prosenttia ja kaikki yritysten liikevaihdosta seitsemän prosenttia. Huomionarvoista on, että vientiyritysten osuus yritysten tavaratuonnista oli 95 prosenttia.³¹ Toisin sanoen samat yritykset vastaavat lähes kaikesta tavaroiden ulkomaankaupasta talousalueella. Rajojen yli tapahtuva tavaravienti ei kerro kuitenkaan muista kansainvälisen toiminnasta muodoista. Tilastojen ulkopuolella jää palvelujen vienti ja tuonti sekä ulkomaille sijoittautuneiden yksiköiden toiminta kansainvälisillä markkinoilla.

Sijoittautuminen paikallisille markkinoille on varsinkin palvelualoilla yleistynyt ulkomaankaupan muoto. Ulkomaisen sivuliikkeen tai myyntiyksikön perustaminen voi olla jatkoa menestykselliselle suoralle viennille tai projektiviennille. Astetta pidemmälle mennään, kun ulkomaille perustetaan tai sieltä ostetaan tytäryhtiö. Myös *sähköisesti rajat ylittävä palvelutarjonta* on luonut edellytyksiä uudentyyppisten palvelujen viennille, jotka voivat liittyä esimerkiksi sähköisiin oppimispalveluihin, oikeudellisiin palveluihin ja erilaisiin konsulttipalveluihin.

Yksi tapa kansainvälistyä on toimia *yhteistyössä* koti- ja ulkomaisten yritysten kanssa ilman suoraa vientiä tai investoimatta ulkomaisiin tuotantoyksiköihin. Yhteistyötä voidaan harjoittaa keskinäisin sopimuksin, jotka voivat koskea melkein mitä tahansa liike-

viennin/tuonnin arvo on yli 12 000 euroa ja jakaantuu vähintään kahdelle kuukaudelle; 2) viennin/tuonnin arvo on yli 120 000 euroa vuodessa.

³¹ Vuonna 2008 HyRi-alueella toimivien yritysten tavaratuonti oli noin 79 miljoonaa euroa, mikä oli vajaa neljännes yritysten viennin arvosta tuolloin.

toiminnan osa-aluetta. Esimerkkinä voidaan mainita franchising- ja valmistusoikeuksien lisensointisopimukset. Etenkin tekijänoikeudet, tavaramerkit, patentit yms. ovat nousseet entistä merkittävimmiä kilpailutekijöiksi kansainvälisessä yritystoiminnassa teknologian ja palvelukonseptien nopean kehityksen vuoksi.³²

³² Myös liikemerkit ja brändit voivat sisältää suuria taloudellisia arvoja.

3 Yrityskannan vaihtuvuus ja kasvuyrittäjyys

3.1 Yrityskannan uudistuminen

Toimintansa aloittaneiden yritysten määrä lisääntyi Hyvinkään-Rihimäen talousalueella vuoteen 2007 saakka, jonka jälkeen yritysten aloitukset kääntyivät laskuun talouslamman seurauksena. Silti lopettaneiden yritysten määrä on jatkanut kasvuaan, minkä johdosta yrityskannan nettolisäys on pienentynyt.

Yrityskannan vaihtuvuus on ollut talousalueella maan keskiarvoa suurempi. Vaihtuvuus on ollut suurinta majoitus- ja ravitsemisalalla ja pienintä kuljetusalalla. Vaihtuvuus on merkki eteenpäin vievästä kehityksestä, mutta joskus kysymys voi olla yritystoiminnan alhaisesta aloittamiskynnyksestä, ylikapasiteetista ja epäterveestä kilpailusta.

3.1.1 Aloittaneet ja lopettaneet yritykset

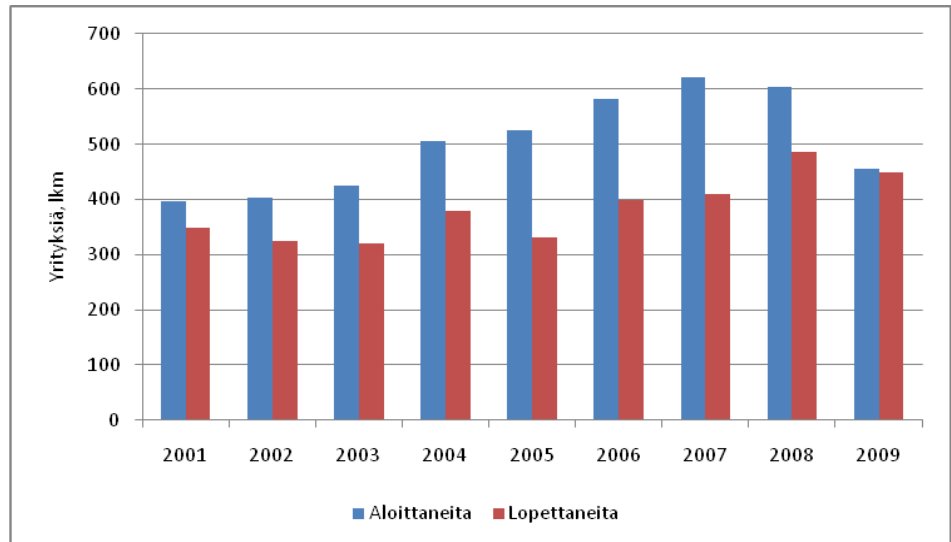
Toimintansa aloittaneiden yritysten määrä kohosi HyRi-alueella vuosina 2001-07. Samalla yritysten määrän nettolisäys (toimintansa aloittaneet miinus lopettaneet) kasvoi. Vuonna 2008 aloittaneiden yritysten määrä kääntyi kuitenkin laskuun, mutta lopettaneiden yritysten määrä jatkoi kasvuaan, joten yritysten nettolisäys pieneni. *Vuotta 2009 koskevat tiedot osoittavat, että aloittaneiden yritysten määrä on vähentynyt edelleen.* Perustiedot aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrästä perustuvat Tilastokeskuksen YTR:n tilastoihin (Kuvio 15).

Tilastojen tulkinnassa kannattaa ottaa huomioon, että yritysten aloitus- ja lopetustiedot ovat osin hallinnollisia sisältäen yritysten niin sanottuja epäaitoja aloituksia ja lopetuksia. Pääsääntöisesti yritys merkitään Tilastokeskuksen YTR:ssä aloittaneeksi silloin, kun siitä tulee arvonlisäverovelvollinen tai työnantaja. Osalle aloittaneista yrityksistä tuotannontekijät ja suhteet markkinoihin eivät siis ole täysin uusia. Neitseellinen uusyrittäjyys on tilastollisesti muutoinkin hankala määritellä, sillä huomattava osa ”aitojen” uusien yritysten perustajista on sarja- ja portfolioyrittäjiä.

Yritys voi kirjautua tilastoon aloittaneeksi myös yhtiöittämisen ja fuusion seurauksena tai toiminimimuotoisen yrityksen muuttuessa yhtiömuotoiseksi, jolloin se saa uuden yritystunnuksen. Yritys katsotaan lopettaneeksi, kun se lakkaa toimimasta sekä työnantajana että arvonlisäverovelvollisena, ja vanha yritystunnus lopetetaan.³³ Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilaston katveeseen jäävät kuitenkin pienet alkutuotannon yritykset sekä arvonlisäverottomia palveluja tuottavat sosiaali- ja terveystalvvelujen yritykset, jotka eivät toimi työnantajina.

³³ Kaiken kaikkiaan aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten perustiedot tuotetaan pääosin verohallinnon rekisteritietojen pohjalta.

Kuvio 15 Toimintansa aloittaneet ja lopettaneet yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2001-09 (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus; lopettaneiden 2009 ennakkotieto: Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

3.1.2 Yrityskannan vaihtuvuus kansantaloudessa

Ekonomistien mukaan dynaaminen yrityskehitys, jossa mahdollisimman moni uusi idea pääsee todelliseen markkinatestiin, on läheisessä yhteydessä kansantalouden kasvuun ja tuottavuuden nousuun. Yrityskannan uusiutuminen heijastaa parhaimmillaan koko talouden uudistumiskykyä, sillä uusien yritysten myötä uudet innovaatiot tulevat käyttöön ja talouden toiminta tehostuu. Vastaavasti toimintansa lopettavien yritysten kautta tehotomampi pääoma poistuu käytöstä. Tätä yritysten ekosysteemissä tapahtuvaa ”darwinistista” kehitysprosessia kutsutaan luovaksi tuhoksi.³⁴

Pääosa yrittäjistä lopettaa yritystoimintansa eri tavoin omaehtoisesti.³⁵ Konkurssiin on päätyneet arviolta vain kymmenen prosenttia lopettaneista yrityksistä. Konkurssit ovat luonnollinen osa yrityskehityksen uusiutumista, eikä niitä tulisi keinotekoisesti estää esimerkiksi velkasaneerausmenettelyllä, mikäli velkasaneeraus estää ylikapasiteetin luonnollisen purkautumisen. Yritysten lopettamiset eivät ole sinänsä välttämättä merkki syvästä kansantalouden kriisistä, jos vanha ja elinkelvoton yritystoiminta poistuu markkinoilta ja tilalle syntyy uusia menestyviä yrityksiä.

Yleisenä kehityssuuntana on kuitenkin, että yritysten kasvu ja kehitys on tullut entistä turbulentimmaksi viime vuosikymmeninä. Lisääntyvä kansainvälinen kilpailu, nopea tekninen kehitys, talouden rakennemuutos perinteisistä tuotteista huipputeknologiaan ja palveluihin, tuotantotapojen muuttuminen ja talouden sääntelyn purkaminen ovat kaikki lisänneet yrityskannan vaihtuvuutta. Vaihtuvuutta voivat lisätä suhdannevaihtelut ja ul-

³⁴ Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjäyyskatsaus 2009.

³⁵ Yrityksen lopettamisen taustalla on useimmiten yrittäjän henkilökohtaisia syitä, kuten halua jäädä eläkkeelle, terveydelliset syyt tai se, että yritystoiminta oli tarkoitettu alun perin vain väliaikaiseksi ratkaisuksi (Lähde: Aaltonen, S & Heinonen, J: Kuka Suomessa luopuu yritystoiminnasta ja miksi? 2008).

koiset tekijät, kuten lainsäädännössä tapahtuvat muutokset, joiden seurauksena uusille yrittäjille ja toimialoille on syntynyt kasvualustaa.

Esimerkki lainsäädännön muutoksista oli 1990-luvun puolessa välissä toteutunut enakkoperintälain uudistus, joka väljensi yrittäjän käsitettä. Uudistuksen seurauksena markkinoille syntyi paljon pieniä, yksinyrittäjien omistamia alihankintayrityksiä rakentamiseen ja palvelualoille, joiden keskuudessa tapahtuneet yritysten aloittamiset ja –kuolemat nostivat yrityskannan tilastollista vaihtuvuutta. Toinen esimerkki ulkoisista tekijöistä on julkisten hankintojen avautuminen kilpailulle 1990- ja 2000-luvuilla, mikä on ollut tärkeä virstanpylväs yksityisten hoivapalvelujen kehitykselle.

Korkeaa vaihtuvuutta voi selittää se, että määrättyillä toimialoilla uudet yritykset ovat lyhytikäisiä johtuen yksinkertaisesti yritystoiminnan alhaisesta aloittamiskynnyksestä, ylikapasiteetista tai kovasta ja epäterveestä kilpailusta, joilla on yhteyksiä verojen ja muiden yhteiskunnallisten velvoitteiden laiminlyönteihin ja kertakäyttöyritysten hyväksikäyttöön harmaassa taloudessa. Esimerkkinä voidaan mainita ravitsemistoiminta ja rakennusala, joissa yritysten korkealla vaihtuvuudella on ollut tervettä kilpailua vääristäviä ja toimialan kehittämistä hidastavia vaikutuksia.

Kokonaisuudessaan voidaan kuitenkin todeta, että yritykset ovat Suomessa kansainvälisesti melko pitkäikäisiä, mikä on pienentänyt yrityskannan vaihtuvuutta ja uusiutumista. Suomessa kehitykseen on vaikuttanut *pienen perheyrittäjien vahva asema etenkin maakuntien paikallisilla markkinoilla*, mikä on saattanut estää uusien yrittäjiä esiinmarssia. Yritysten pitkäikäisyydestä maakunnissa kertoo korkea eloonjäämisaste ja yrittäjäkunnan varsin korkea keski-ikä. Ikääntyneet yrittäjät eivät ole myöskään yhtä halukkaita uudistamaan yritystoimintaansa kuin nuoret yrittäjät.³⁶

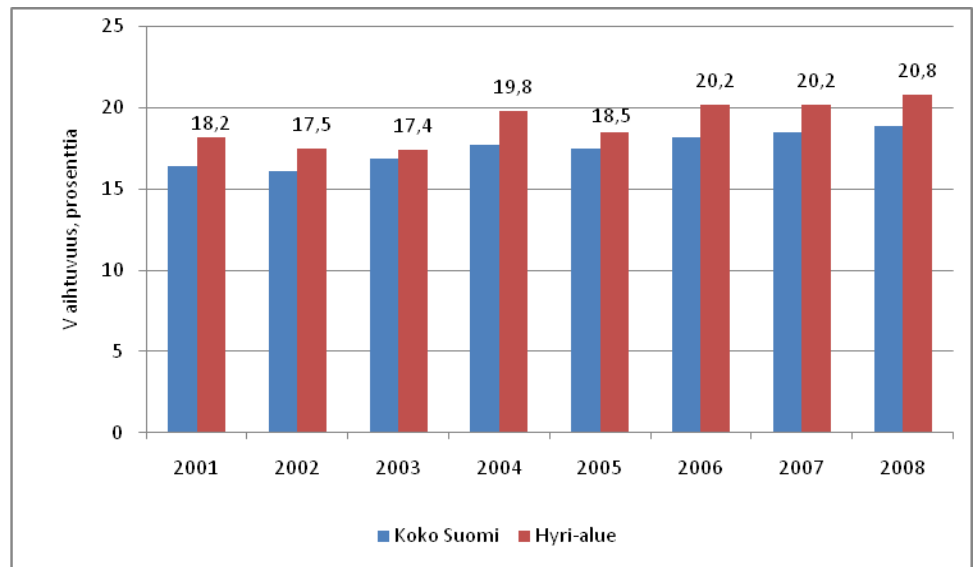
3.1.3 Vaihtuvuus talousalueella

HyRi-alueella yrityskannan vaihtuvuus on lisääntynyt 2000-luvulla, minkä lisäksi vaihtuvuus on alueella suurempaa kuin maassamme keskimäärin (Kuvio 16). Yhtenä selityksenä on pieni yrityskoko, sillä pienten yritysten turbulenssi on palvelualoilla ja rakentamisessa tunnetusti suurta. Vaihtuvuus on korkein majoitus- ja ravitsemisalalla, rahoitustoiminnassa sekä sosiaali- ja terveystaloudessa. Tosin rahoitustoiminnan yrityskanta on pieni, jolloin yritysmäärien pienet lisäykset ja vähennykset näkyvät suhteellisen suurina muutoksina yrityskannassa (Kuvio 17).

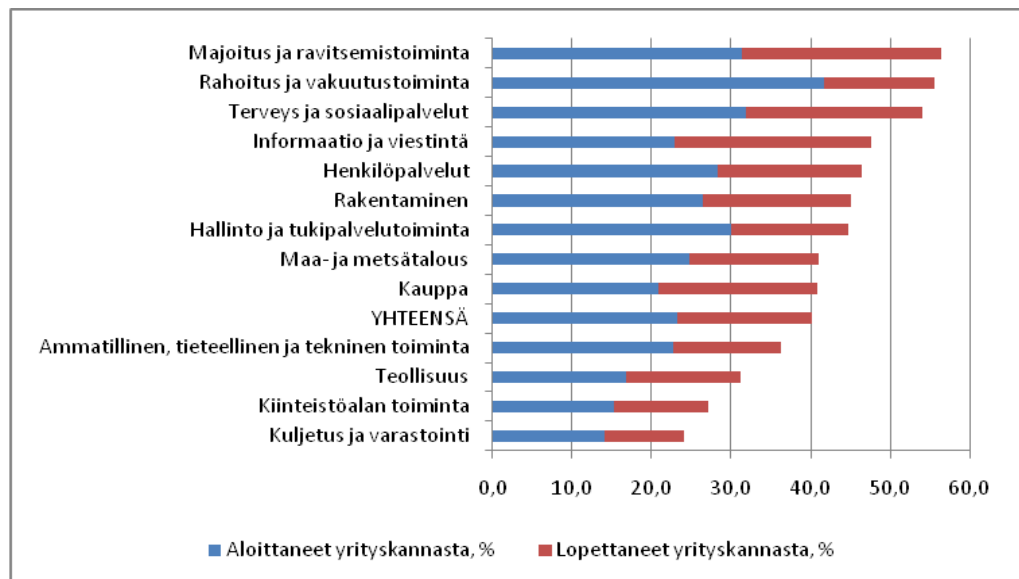
Pienintä yrityskannan vaihtuvuus on teollisuudessa ja kuljetusalalla. Yleensä pääomavaltaisilla toimialoilla yrityskannan vaihtuvuus on pienempää kuin palveluissa, mikä johtuu yritystoiminnan lähtökohtaisesti korkeammasta aloittamiskynnyksestä. Yritysjärjestelyillä ja yritysten muilla toimilla on heijastusvaikutuksia myös työmarkkinoilla. Asiaa on mitattu *työpaikkojen vaihtuvuutena*, mikä tarkoittaa summaa syntyneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat lisänneet työvoimaansa ja hävinneistä työpaikoista niissä yrityksissä, jotka ovat vähentäneet työvoimaansa

³⁶ Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus 2009.

Kuvio 16 Yrityskannan vaihtuvuus koko Suomessa ja Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2001-08 (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus).

Kuvio 17 Yrityskannan vaihtuvuus Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toimialoittain 2007-08, prosenttia (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus).

Työpaikkojen vaihtuvuus

Luovan tuhon vaikutukset näkyvät nopeasti työmarkkinoilla, joissa tapahtuvat muutokset voivat olla dramaattisemmat kuin muutokset yritys rakenteissa. Työpaikkojen vaihtuvuus on tärkeä tekijä teknisessä kehityksessä ja tuottavuuden nousussa. Uudet työpaikat edustavat yleensä korkeampaa teknologiaa ja niiden työntekijät ovat koulutettumia, kun taas häviävillä työpaikoilla on yleensä tehottomampi teknologia ja vähemmän koulutettuja työntekijöitä. Vaihtuvuus voi lisätä tuottavuutta, vaikka suuresta työpaikkojen vaihtuvuudesta aiheutuu kustannuksia.

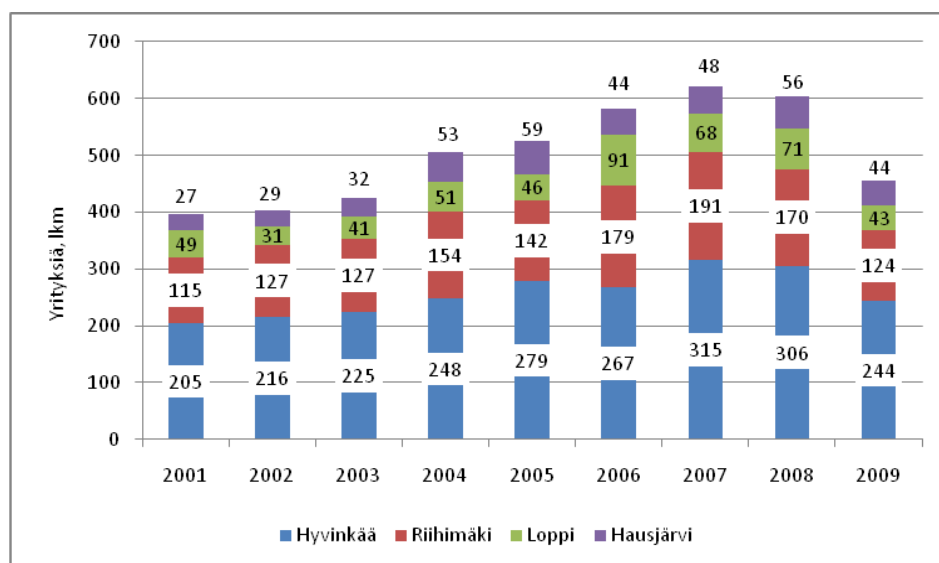
Työpaikkojen vaihtuvuus varmistaa sen, että uudet ja kasvavat yritykset löytävät tarpeisiinsa sopivat työntekijät ja työntekijät saavat haluamansa työpaikat. Julkinen valta voi tukea työpaikkojen vaihtuvuutta työttömiksi jääneiden uudelleen- tai lisäkoulutuksella, jottei työttömyys nousisi liian korkeaksi tai aikaisemmin hankittu ammattitaito tuhoudu. Parasta olisi, että julkinen valta pystyisi toimimaan ennakoivasti suuntaamalla koulutusta uusille kasvaville aloille, mikä vähentäisi kahdenkertaisesta kouluttamisesta ja pitkistä työttömyysjaksoista aiheutuvia yhteiskunnallisia kustannuksia.

Yritystoiminnan vilkkaus kunnittain

Toimintansa aloittaneiden yritysten määrä lisääntyi koko talousalueella tasaisesti vuosina 2001-07, vaikka kehityksessä oli kuntakohtaisia eroja. Suhdanteiden kääntyessä laskuun uusien yritysten perustaminen on laantunut. Suhdannekäännä näkyi ensimmäisenä alueen kaupungeissa vuonna 2008. Hausjärvellä ja Lopella uusien yritysten aloittamiset vähenivät vasta vuonna 2009 (Kuvio 18). Yritysten lopettamiset lähtivät kuitenkin selvään nousuun kaikissa kunnissa jo vuonna 2008. Määrällisesti ja suhteellisesti lopettaneita on ollut eniten Hyvinkäällä ja Riihimäellä (Kuvio 19).

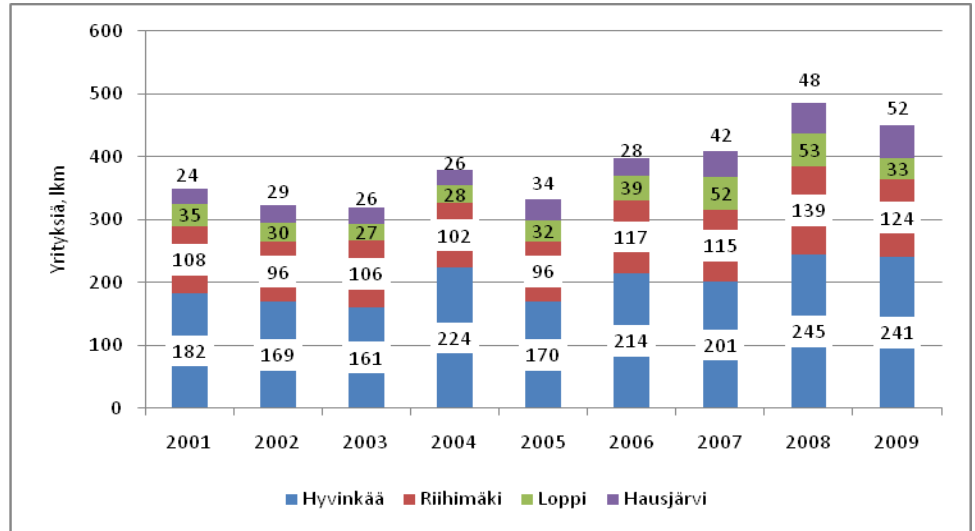
Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten samanaikainen suuri määrä on heijastunut suoraan yrityskannan vaihtuvuuteen, joka on ollut suurinta Hyvinkäällä ja Riihimäellä (Kuvio 20). Hyvinkäällä ja Riihimäellä on todennäköisesti talousalueen pieniä kuntia enemmän lyhytikäisiä ja osin heppoisin perustein toimintansa aloittaneita palvelualojen yrityksiä, joiden välinen kilpailu asiakkaista on kovaa. Tämän lisäksi talousalueen yritykset kilpailevat asiakkaista lähietäisyydellä pääkaupunkiseudulla ja sen kehysalueella sijaitsevien muiden palveluyritysten kanssa.

Kuvio 18 Toimintansa aloittaneet yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2001-09, prosenttia (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus).

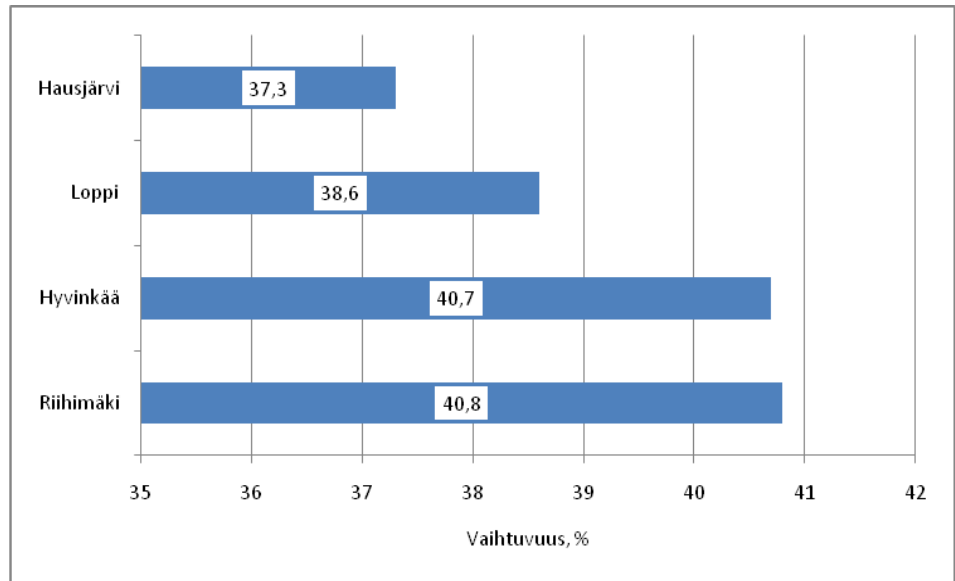
Kuvio 19

Toimintansa lopettaneet yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2001-09, prosenttia (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus; 2009 ennakkotieto: Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

Kuvio 20

Yrityskannan vaihtuvuus Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2007-08, prosenttia (Lähde: Aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten tilasto, Tilastokeskus).

3.2 Kasvuyritykset

Hyvinkään-Riihimäen talousalueella vuonna 2008 toimineista yrityksistä niin sanottuja nopean kasvun yrityksiä oli noin 2-3 prosenttia yrityskannasta. Nopean kasvun yrityksiä ovat ne vähintään viiden hengen yritykset, joiden henkilöstön määrä on lisääntynyt keskimäärin 20 prosenttia vuosina 2005-08.

Pääosa kasvuyrityksistä toimii rakennusosalalla, kaupassa ja erilaisissa liike-elämän palveluissa. Rakennusliikkeiden suurta osuutta selittää alan noususuhdanne vuosina 2004-07. Kasvustaan huolimatta lähes puolet nopean kasvun yrityksistä jäi edelleen mikroyrityksiksi, jotka työllistivät alle kymmenen työntekijää.

Kasvuyritysten ja kasvavien toimialojen tunnistaminen on talousalueen tasapainoisen kehityksen kannalta kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Esimerkiksi vuonna 2008 tapahtunut työllisyyden heikkeneminen olisi ollut paljon suurempaa ilman suhteellisen harvalukuisissa kasvuyrityksistä tapahtunutta työllisyyden lisäystä.

3.2.1 Yrityksen kasvu problematiikkaa

Yrittäjien tai yritysten määrän arviointi ei luonnollisesti tavoita täysin niitä yrittäjyyteen liittyviä seikkoja, joita pidetään talouskehityksen kannalta tärkeänä. Vähintään yhtä tärkeää on, että yritykset kasvavat, toisin sanoen luovat uusia työpaikkoja ja toisaalta ovat innovatiivisia uusien tuotteiden, liiketoimintamallien, palveluprosessien sekä tuotantomenetelmien luomisessa. Tilastotiedot näistä ulottuvuuksista antavat pessimistisemmän kuvan yrittäjyyden tilasta maassamme kuin yritysten määrän nettolisäystä kuvaavat myönteiset luvut 1990- ja 2000-luvuilla.

Suomessa yritysrakenteen murheenkryyninä on pulaa kaikista mikroyrityksiä suuremmista pienistä ja keskisuurista 10-249 henkeä työllistävistä yrityksistä, joita on alle seitsemän prosenttia yrityskannasta. Kasvuhakuiset pk-yritykset olivat alihankkijoina tärkeitä myös suurten yritysten liiketoiminnalle. Osasyynä kasvavien pk-yritysten pieneen määrään on se, että monet suomalaiset perustaja-omistajayrittäjät luopuvat yrityksestään melko varhaisessa vaiheessa saatuaan sopivan tarjouksen. Ostajina ovat usein suuret kansainväliset yritykset.

Jotta maamme voisi menestyä maapalloistuvassa kilpailussa, tarvitsemme innovatiivisia kansantalouden tuottavuutta parantavia kasvuyrityksiä moninkertaisen määrän nykyiseen verrattuna. Ne edistävät rakennemuutosta ja vahvistavat sitä kautta kansantalouden elinvoimaisuutta ja tuovat verotuloja hyvinvointiyhteiskunnan ylläpitämiseen ja edelleen rakentamiseen. Uudet innovaatiot³⁷ ovat Suomen kansantalouden kohtalonkysymyksiä väestön ikääntyessä, ikäluokkien pienentyessä ja kansainvälisen kilpailun kiristyessä uusien kehittyvien maiden toimesta.

Liiketaloustieteen mukaan yrityksen kasvu ilmenee muun muassa yrityksen markkinaosuuden kasvuna tai markkina-alueen laajenemisena (*geneerinen kasvu*), liiketoiminnan kehittymisenä uusille urille (*diversifiointi*) taikka yrityksen kasvuna yritysostojen ja fuusioiden kautta. Reaalitaloudessa kasvu perustuu yritysکوhtaisiin kilpailuetuihin, joita kilpailijoiden on vaikea kopioida ja joista asiakkaiden on vaikea luopua. Erilaisia kas-

³⁷ Innovaatioita voivat olla esimerkiksi uusi tuote, palvelu, liiketoimintamalli, teknologia, uusi toimintatapa, uudentyyppinen työn organisointi tai edistykelliset työolosuhteet.

vuyrityksiä on paljon, ja esimerkiksi palveluyritysten kasvu ei välttämättä selity samoilla tekijöillä kuin kasvu jalostusaloilla.³⁸

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että yrityksen kasvuun vaikuttavat ainakin kolme yrityksen sisäistä asiaa: yrityksen organisaation ja yrittäjän ominaisuudet sekä yrityksen kasvuun ja johtamiseen liittyvät strategiat. Organisaation ominaisuuksilla viitataan yrityksen kasvutarpeeseen, toimialaan ja kasvuun tarvittaviin voimavaroihin. Esimerkiksi kaikilla pienillä aloittavilla yrityksillä ei ole riittävästi nopeaan orgaaniseen kasvuun tarvittavia henkilöstö- ja taloudellisia voimavaroja tai uskottavuutta markkinoilla asiakkaiden tai rahoittajien mielestä.

Avuksi tulevat silloin aloittavien yritysten viralliset ja epäviralliset verkostosuhteet ja niiden kautta tulevat suuremmat voimavarat. Verkottuminen muiden yritysten ja yhteistyö asiakkaiden kanssa edistää innovaatioita ja antaa pienelle, uudelle yritykselle tarpeellisia voimavaroja. Luonnollisesti yritykset, jotka ovat syntyneet yritys- ja omistusjärjestelyjen kautta vanhoista yrityksistä, voivat päästä paremmin alkuun kuin puhtaalta pöydältä aloittavat aidosti uudet yritykset, koska vanhoilla yrityksillä on useimmiten tuotannon tekijät, markkinat ja asiakkaat valmiina.

Nuoren yrityksen kasvuhalu ja -kyky riippuvat myös yrittäjien tahtotilasta ja kyvykkyydestä. Pienissä yrityksissä kasvutavoitteet ovat usein sidoksissa itse yrittäjän persoonaan, kokemustaustaan, elämäntilanteeseen ja henkilökohtaisiin tavoitteisiin. Keskeisiä ominaisuuksia ovat yrittäjän halu luoda ja tunnistaa uusia taloudellisia mahdollisuuksia sekä valmius kohdata kovaa kilpailua ja ottaa taloudellisia ja muita henkilökohtaisia riskejä. Riskinottovalmius tarkoittaa varmojen markkinoiden ja hyväksi havaittujen palvelujen tai tuotteiden hylkäämistä.

Riskinottovalmius ei tarkoita holtitonta uhkapeliä, vaan tietoisien riskien ottamista. Kasvuun voi liittyä usein tulevaisuuteen katsova näkökulma. Taustalla on valistunut näkemys markkinoiden tai markkina-alueen ostovoiman kehityksestä, asiakkaiden uusista tai muuttuvista tarpeista taikka kehittyvän teknologian ja osaamisen antamista uusista mahdollisuuksista. Hyvällä tulevaisuuden ennakkoinnilla voidaan saavuttaa huomattavia kilpailuetuja, vaikuttaa kysynnän ja asiakkaiden tarpeiden muotoutumiseen ja asettaa kilpailijat haastajan asemaan.

3.2.2 Talousalueen kasvuyritykset tilastollisesti

Kasvuyrittäjyyttä on tutkittu tässä seuraamalla sellaisten HyRi-alueelle rekisteröityjen yritysten henkilöstön määrän kehitystä vuosina 2005-08, jotka työllistivät vähintään viisi henkeä vuonna 2008. Perusjoukkona toimivat 2 661 yritystä, joilta oli saatavilla henkilöstötieto kaikilta neljältä vuodelta. Niistä 398 työllisti vähintään viisi henkeä, joista nopean kasvun yrityksiä olivat ne, joiden henkilöstö oli lisääntynyt keskimäärin

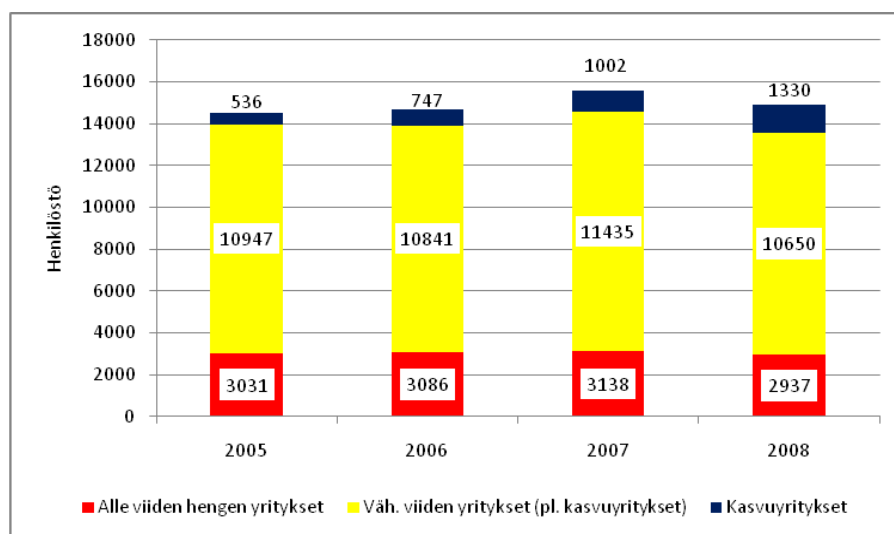
³⁸ Eroja on myös samoilla toimialoilla toimivien yritysten välillä. Yritysten erilaisuus voimavarojen, toimintatilan ja liiketoimintamallin suhteen vaikuttavat kasvumahdollisuuksiin onnekaasta ajoituksesta puhumattakaan. Ilmiön monimuotoisuudesta kertoo se, että kasvu voi tapahtua yritysryppäiden tai verkottumisen kautta.

vähintään 20 prosenttia vuodessa.³⁹ Yritykset, joiden henkilöstö kasvoi vähintään 50 prosenttia, kutsutaan *gasellyrityksiksi*.

Suoritettu tarkastelu osoittaa, että kasvuyrityksiä löytyi yhteensä 74, eli 2,8 prosenttia perusjoukosta. Tulosta tukevat monet koti- ja kansainväliset tutkimukset, joiden mukaan noin 2-3 prosenttia yrityksistä päätyy kasvu-uralle. Yli puolet kasvuyrityksistä on aloittanut toimintansa 2000-luvulla. Tämäkin tulos vastaa kasvuyrittäjyystutkimuksissa saatuja tuloksia, joiden mukaan nuoret yritykset kasvavat aluksi nopeammin kuin vanhat yritykset. Ulkomaalaisomisteisia kasvuyrityksistä oli viisi prosenttia, eli enemmän kuin niiden osuus oli perusjoukosta.

Jos tutkitaan kaikkien perusjoukon yritysten (2 661 yritystä) tai kaikkien vähintään viiden hengen yritysten (398 yritystä) henkilöstön määrän kehitystä, havaitaan, että niiden henkilöstö kasvoi vuosina 2005-07, mutta se kääntyi laskuun jo vuonna 2008. Käytännössä *henkilöstön määrän kasvu oli vuosia 2006-07 lukuun ottamatta kokonaan suhteellisen harvalukuisten nopean kasvun yritysten varassa, ja vuonna 2008 tapahtunut henkilöstön väheneminen olisi ollut paljon suurempaa ilman kasvuyrityksissä tapahtunutta henkilöstön määrän lisäystä* (Kuvio 21).

Kuvio 21 Henkilöstön määrän kehitys Hyvinkää-Riihimäen talousalueen kasvuyrityksissä ja muissa yrityksissä 2005-08⁴⁰ (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

Henkilöstön kokoluokittain katsottuna lähes puolet kasvuyrityksistä jäi yhä alle kymmenen hengen mikroyrityksiksi. Keskisuuria kasvuyrityksiä oli vain neljä, mutta niiden osuus kasvuyritysten työllisyyden lisäyksestä nousi neljännekseen vuosina 2005-08. Päätoimialoittain katsottuna rakennusalaalla toimi 17, kaupassa 14 sekä ammatillisessa, tieteellisessä ja teknisessä toiminnassa yhdeksän kasvuyritystä. Loput kasvuyritykset hajaantuivat muille aloilla. Rakennusliikkeiden suuri osuus kasvuyrityksistä johtui noususuhdanteesta vuosina 2004-07 (Taulukko 9).

³⁹ Henkilöstön vähintään 20 prosentin keskimääräistä lisäystä on pidetty nopean kasvun yrityksen tunnusmerkkinä esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön yrittäjyyskatsauksissa sekä muissa kasvuyrittäjyyttä koskevissa koti- ja ulkomaisissa selvityksissä.

⁴⁰ Kohdejoukkona ovat yritykset, joista on ollut saatavilla henkilöstötieto kaikkina neljänä vuotena.

Taulukko 9 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen kasvuyritykset henkilöstön määrän lisäyksen mukaan päätoimialoittain vuosina 2005-08 (pl. maa- ja metsätalous) (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Yrityksiä, lkm	Henkilöstön lisäys 2005-08, lkm	Osuus henkilöstön määrän lisäyksestä, %
Rakennusala	17	146	18,4
Kauppa	14	190	24,0
Ammat., tieteell., ja tekninen toiminta	9	121	15,2
Kuljetus ja logistiikka	7	35	4,4
Teollisuus	6	109	13,7
Sosiaali- ja terveystaloudet	6	72	9,0
Hallinto- ja tukipalvelut	5	42	5,3
Majoitus- ja ravitsemisala	4	37	4,7
Informaatio ja viestintä	3	30	3,8
Muut toimialat	3	12	1,5
Yhteensä	74	794	100,0

Kasvuyritykset kunnittain

Vuonna 2008 vähintään viisi henkeä työllistäneitä kasvuyrityksiä, joiden henkilöstö lisääntyi keskimäärin 20 prosenttia vuosina 2005-08, oli yrityskantaan suhteutettuna eniten Lopella, joskin kunnassa sijaitsevien kasvuyritysten osuus työllisyyden lisäyksestä talousalueella jäi vaatimattomaksi. Toiseksi eniten kasvaneita yrityksiä oli yrityskantaan suhteutettuna Hyvinkäällä, mutta niiden osuus kasvuyritysten työllisyyden lisäyksestä oli huomattava. Suhteellisesti vähiten kasvuyrityksiä oli Hausjärvellä, mutta niiden työllisyyden lisäys oli suurempi kuin Lopella (Taulukko 12).

Taulukko 12 Hyvinkään-Riihimäen talousalueen kasvuyritykset kunnittain ja henkilöstön määrän lisäyksen mukaan vuosina 2005-08 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	Kasvuyrityksiä, lkm	Osuus yritysten perusjoukosta, %	Henkilöstön määrän lisäys, lkm	Osuus henkilöstön lisäyksestä, %
Hyvinkää	39	2,9	433,7	54,6
Riihimäki	18	2,5	206,8	26,0
Loppi	11	3,7	54,7	6,9
Hausjärvi	6	2,2	99,2	12,5
Yhteensä	74	2,8	794,4	100,0

Nuoret kasvuyritykset

Tässä yhteydessä kuvataan nuorten, vuosina 2000-03 (*jatkossa esimerkkivuodet*) toimintansa aloittaneiden liikeyritysten taloudellista menestystä ja kasvua 2000-luvulla. Perusjoukkona ovat HyRi-alueella esimerkkivuosina toimintansa aloittaneet yritykset,

jotka olivat edelleen toiminnassa vuonna 2008.⁴¹ Toimiviksi katsotaan yritykset, joilla oli liikevaihtoa (myyntiä) tai palkattua henkilökuntaa (palkansaajia). Palkansaajilla tarkoitetaan yritysten palkkalistoilla tilastovuoden aikana olleiden henkilöiden kokonaismäärä eikä vuosityöllisyyttä.⁴²

Käytännössä *nopean kasvun yrityksiä* ovat ne, joiden palkkasumman kasvuvauhti ylitti keskimäärin 20 prosenttia kolmena peräkkäisenä vuotena 2006-08, ja jotka työllistivät vähintään *viisi henkeä* vuonna 2008. Näistä *gasellyrityksiä* ovat ne, joiden palkkasumman keskimääräinen kasvuvauhti ylitti 50 prosenttia kyseisellä ajanjaksolla. Vaihtoehtoinen kasvutarkastelu voidaan tehdä vastaavalla tavalla *liikevaihdon* mukaan tai supistaa kasvuyritysten joukkoa siten, se kattaa kaikkia vähintään kymmenen henkeä vuonna 2008 työllistäneet.⁴³

Yhteensä vähintään viisi henkeä työllistäneitä nopean kasvun yrityksiä oli 2,5 prosenttia esimerkkivuosina 2000-03 toimintansa aloittaneista yrityksistä, jos lähtökohtana on palkkasumman vähintään 20 prosentin keskimääräinen kasvu vuosina 2006-08. Määrällisesti kasvuyrityksiä oli 46. Jos kasvuyrittäjyyttä katsotaan liikevaihdon kehityksen mukaan, nousee kasvuyritysten määrä yhdeksällä yrityksellä. Kaikkiaan *kasvuyritysten osuus esimerkkivuosina 2000-03 aloittaneista yrityksistä oli HyRi-alueella hieman pienempi kuin koko maassa keskimäärin (3,2 %)*.

Palkkasumman kehityksen mukaan katsottuna nuorista kasvuyrityksistä 20 sijaitsi Hyvinkäällä, 14 Riihimäellä, neljä Lopella ja pari Hausjärvellä. Kasvuyritysten osuus toimintansa aloittaneista yrityksistä lisääntyy siirryttäessä vanhimmista vuonna 2000 perustetuista yrityksistä nuorimpiin vuonna 2003 perustettuihin yrityksiin. Ilmiö on linjassa koti- ja ulkomaisissa tutkimuksissa tehtyjen havaintojen kanssa, joiden mukaan nuoret yritykset kasvavat aluksi suhteellisesti nopeammin kuin vanhat ja yrityksen koko ajan jatkuva nopea kasvu on harvinaista (Kuvio 22).

Verotuksen kokonaisuudistusta selvittänyt niin sanottu Hetemäen työryhmä, joka on pohtinut yritys- ja osinkoverotuksen uudistusta, on esittänyt väitteitä, että nykyinen osinkoverotus on jarruttanut listaamattomien osakeyhtiöiden kasvua tai houkutelut sijoittamaan yrityksen varoja vähäriskisiin kohteisiin liiketoiminnan kasvumahdollisuuksien sijasta. HyRi-alueella tehty tarkastelu nuorten yritysten kasvusta ei tue esitettyjä väitteitä, sillä vuonna 2008 kasvuyritysten joukossa oli enemmän osinkoja jakaneita kuin muissa vähintään viiden hengen yrityksissä.⁴⁴

⁴¹ Yrityksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä niitä tilastoyksiköitä, joiden yritysmuoto on yksityinen toiminimi (liikkeen- ja ammatinharjoittaja), avoin yhtiö (Ay), kommandiittiyhtiö (Ky), osakeyhtiö (Oy tai Oyj), osuuskunta (OK) tai elinkeinoyhtymä. Osakeyhtiöstä perusjoukkoon eivät kuulu asunto- ja kiinteistöyhtiöt.

⁴² Henkilökunnalla tarkoitetaan palkansaajia. Aineistossa ei ole yrittäjiä, jotka eivät maksa palkkoja itselleen. Työllisyyden käsite poikkeaa Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n vuosityöllisyyden käsitteeseen perustuvasta henkilöstön määritelmästä siten, että jokainen osa-aikainenkin palkansaaja on yksi tilastoyksikkö. Toisin sanoen yritysten työllisyyden käsite on palkansaajien osalta samantyyppinen kuin Tilastokeskuksen kansantalouden tilinpidossa tai varsinaisissa työllisyystilastoissa (työvoimatutkimus ja työssäkäyntitilasto).

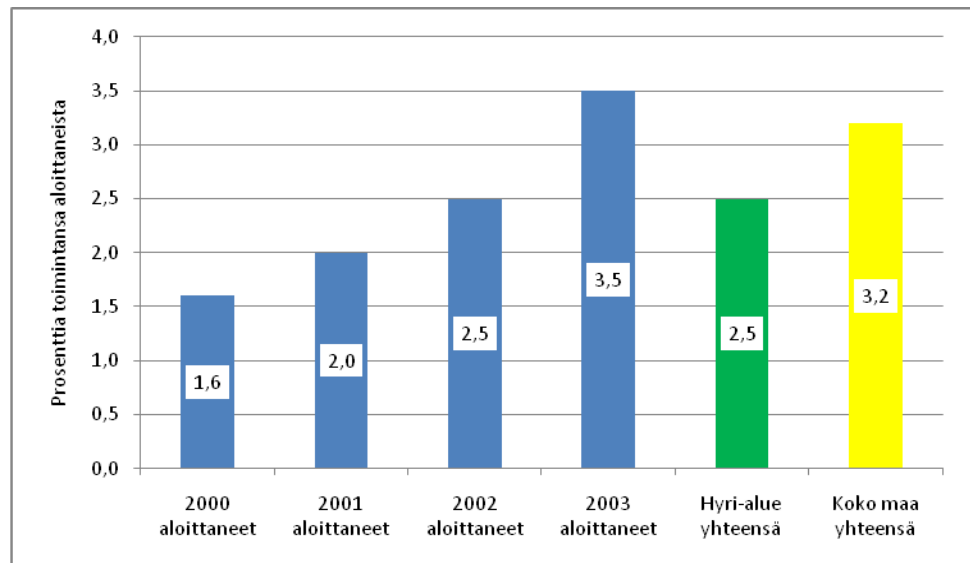
⁴³ Nuorten yritysten kasvua mittaava menetelmä on sama kuin kauppa- ja teollisuusministeriön aiemmissa yrittäjyyskatsauksissa ja kasvuyrittäjyyden neuvonantotyöryhmän vuonna 2004 valmistuneessa selvityksessä käytetty menetelmä (ks. www.tem.fi).

⁴⁴ Esimerkkivuosina 2000-03 toimintansa aloittaneista vähintään viiden hengen kasvuyrityksistä 43 prosenttia oli jakanut osinkoja vuonna 2008. Muissa esimerkkivuosina aloittaneista viiden hengen yrityksistä osinkoja oli jakanut 27 prosenttia.

Toimialoittain tarkasteluna kasvuyrityksistä yksitoista edusti rakennusalaan, mitä selittää alan noususuhdanne. Liike-elämän palveluja tuottavia yrityksiä oli myös yksitoista. Liike-elämän palvelut jakaantui uuden vuoden 2008 toimialaluokituksen mukaan informaatio ja viestinnän, ammatillisen, tieteellisen ja teknisen toiminnan sekä hallinto- ja tukipalvelutoiminnan toimialoille. Kaupan alalle kasvuyrityksiä tilastoitiin kuusi ja liikenteeseen neljä. Loput yritykset edustivat muita palvelualoja lukuun ottamatta kahden teollisuusalojen yritystä.

Kun nuorten vuosina 2000-03 aloittaneiden yritysten laskennallisia kasvulukuja verrataan edellä esitettyihin kaikkia HyRi-alueen yrityksiä koskeviin lukuihin, havaitaan, että kasvuyritysten osuus oli nuorissa yrityksissä aavistuksen pienempi. Syynä lienee, että nuorten toimintansa aloittaneiden yritysten joukossa on paljon enemmän pieniä yhden hengen yrityksiä tai sivutoimisia yrityksiä kuin kaikissa yrityksissä keskimäärin. Kasvuyritysten toimialajakauma ja työllisyysvaikutuksen ovat kuitenkin suurin piirtein samanlaisia kummassakin tarkastelussa.⁴⁵

Kuvio 22 Esimerkkivuosina 2000-03 aloittaneet nuoret vähintään viiden hengen kasvuyritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella ja koko maassa kaikista esimerkkivuosina toimintansa aloittaneista vuosien 2006-08 palkkasumman kasvun mukaan arvioituna (Lähde: PRH:n, verohallinnon ja Tilastokeskuksen tilastot; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith)

⁴⁵ Nuorten esimerkkivuosina 2000-03 aloittaneiden vähintään viiden hengen kasvuyrityksissä palkansaajien määrä kolminkertaistui vuosina 2006-08. Sen sijaan muissa samanikäisissä vähintään viiden hengen yrityksissä palkansaajien määrä kasvoi vajaat 50 prosenttia

4 Toimialoittaiset erityiskysymykset

4.1 Rakentaminen

Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toimi noin 810 rakennusyritystä ja 880 yritys-toimipaikkaa vuonna 2008. Alan työllisyys oli vajaat 2 800 henkeä ja liikevaihto 480 miljoonaa euroa. Yritysten määrä on lisääntynyt 2000-luvulla yli 60 prosentilla, mutta työllisyydessä ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia. Rakennusala on alueella hyvin pienyritysvaivaista, sillä yli 80 prosenttia yrityksistä työllistää alle kolme henkeä.

Kuntien rakentamisen arvo oli talousalueella vuonna 2008 arviolta noin 62 miljoonaa euroa, josta runsaat 80 prosenttia oli uudis- ja peruskorjausrakentamista (rakennusinvestointeja) ja loput kunnossapitorakentamista (vuosikorjaukset, yms.). Rakennusliikkeiden laskennallinen markkinaosuus uudis- ja peruskorjausrakentamisesta oli 96 prosenttia ja kunnossapitorakentamisesta noin puolet.

4.1.1 Rakentaminen kansantaloudessa

Rakentaminen koostuu kahdesta päätoimialasta, jotka ovat *talojen rakentaminen* sekä *maa- ja vesirakentaminen*. Pääosa rakentamisesta on talonrakentamista. Sen osuus rakentamisen tuotoksesta oli kansantalouden tilinpidon mukaan 75 prosenttia 2008.⁴⁶ Talonrakentamista ovat vanhan toimialaluokituksen (Nace 2002) mukaan varsinainen talonrakentaminen, rakennusasennus ja –viimeistely kuten lvis-asennukset, eristys-, rappaus- ja maalaustyöt sekä rakentamista palveleva toiminta, jota ovat nostureiden, kaivu-reiden yms. rakennuskoneiden vuokraus käyttäjinään.⁴⁷

Talonrakentamisen tuotos voidaan jakaa käsitteellisesti edelleen *uudisrakentamiseen*, *perusparantamiseen* ja tavanomaisiin asuntojen ja rakennusten *ylläpitokorjauksiin*. Ylläpitokorjaukset (vuosikorjaukset) eivät vaadi rakennuslupaa. Niistä merkittävä osa on yksityisten omistajien omatoimista asuntojen ja pienrakennusten korjausrakentamista. Myös maa- ja vesirakentaminen jaetaan investointityyppiseen perusinfrastruktuurien rakentamiseen (moottoritiet ja muut tiet, kadut, rautatiet, sillat, tunnelit, satamat yms.) ja maa- ja vesirakennelmien kunnossapitoon.

Rakennusala muodostaa Suomessa yhä merkittävän osa kokonaistuotannosta ja työllisyydestä. Tosin toimialan kansantaloudellinen merkitys on pienentynyt 1970-luvun jälkeeseen, jolloin tarvittiin runsaasti asuntoja sekä yksityisiä ja julkisia palveluja maalta Etelä-Suomen kasvukeskuksiin muuttaneelle väestölle ja luotiin perusta maamme nykyiselle perusinfrastruktuurille. Rakennusala joutui 1990-luvun alussa syvään suhdannelamaan, jota jatkui aina vuosikymmenen puoleen väliin asti. Rakentaminen alkoi kuitenkin voimakkaasti elpyä vuoden 1995 jälkeen.

⁴⁶ Tuotos on määrättyä ajankohtana tuotettujen tavaroiden ja palveluiden arvo. Se koostuu markkinatuotoksesta, tuotoksesta omaan loppukäyttöön ja muusta markkinattomasta tuotoksesta. Markkinatuotos myydään markkinoilla tai on tarkoitettu myytäväksi markkinoilla. Markkinaton tuotos kattaa tuotannon, joka toimitetaan muille yksiköille ilmaiseksi tai taloudellisesti merkityksettömään hintaan. Rakentamisessa esimerkiksi markkinattomasta tuotoksesta omaan loppukäyttöön on kotitalouksien omatoiminen rakentaminen.

⁴⁷ Varsinainen talonrakentaminen (Nace:t 45211 ja 45220), rakennusasennus ja –viimeistely (Nace:t 45250–450), maa- ja vesirakentaminen (Nace:t 45110, 45219, 45230 ja 45240) ja rakentamista palveleva toiminta (Nace 45500).

Vuonna 2001 rakentamisen kasvu kääntyi uudelleen lievään laskuun. Käänteeseen tapahtui vuonna 2004. Suhdannehuippu saavutettiin vuonna 2007, mutta kesken-eräisten töiden vuoksi rakentamisen määrä pysyi ennallaan vielä vuonna 2008. Rakennusteollisuus RT:n syksyllä 2009 julkistaman suhdannekatsauksen mukaan rakentaminen väheni noin 12 prosenttia vuonna 2009 ja supistuminen jatkuu edelleen tulevina vuosina. Valtion elvytystoimien vaikutusten uskotaan kuitenkin näkyvän asuntotuotannossa ja korjausrakentamisessa sekä maa- ja vesirakentamisessa.

Kuntien rakentaminen

Kuntien rakennuskanta ja rakennusinvestoinnit ovat kasvaneet hitaasti 1990- ja 2000-luvuilla. Julkisten palvelurakennusten rakentaminen lisääntyi kuitenkin neljänneksellä vielä vuonna 2008, jolloin rakennuslupia myönnettiin 3,1 miljoonan kuutiometrin talonrakennustyölle. Vuoden 2009 alussa kuntien julkisten rakennusten aloitukset ja myönnettyt rakennusluvut kääntyivät selvään laskuun, kun kuntatalouden näkymät huononivat talouskriisin myötä nopeasti muun muassa yhteisöverojen romahduksen vuoksi. Kuntien investointitarve on kuitenkin suuri.

Valtion ja kuntien tiukka menokuri rajoittavat julkista uudisrakentamista. Tosin kasvukeskuksissa kuten pääkaupunkiseudulla muuttoliike on lisääntynyt nopeasti väestöstä, mikä on ylläpitänyt tarvetta rakentaa uusia julkisia palvelulaitoksia huolimatta siitä, että kuntien rahoitustilanne on kiristynyt. Lähivuosina on odotettavissa myös mittavia sairaaloiden korjauksia ja laajennuksia. Korjausrakentamisessa korostuvat putki- ja julkisivuremontit. Vanhasta rakennuskannasta on poistettava lisäksi erilaisia liikuntaesteitä, kuten hissittömyyttä, kynnyksiä ja kapeita oviaukkoja.

Kaikkiaan kuntayhteisöt eli kunnat ja kuntayhtymät omistivat Tilastokeskuksen rakennuskantatilaston mukaan suoraan vajaa 30 000 julkista rakennusta, jos asuinrakennuksia ei lasketa lukuun. Julkisten rakennusten kerrosala on noin 30 miljoonaa neliometriä. Todellisuudessa kerrosala on hieman suurempi, sillä luvut eivät sisällä kuntien liikelaitosten eivätkä kuntayhtiöiden omistamien rakennusten kerrosalaa. Kuntien julkiset rakennukset ovat viidennes eli noin 150 miljoonaa neliometriä Suomen muiden talojen kerrosalasta, jos asuinrakennuksia ei oteta mukaan.

4.1.2 Yritystoiminta Hyvinkää-Riihimäen talousalueella

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:stä ilmenee, että *HyRi-alueella toimi 806 rakennusalan yritystä ja 880 yritystoimipaikkaa vuonna 2008. Yritystoimipaikat työllistivät 2 780 työntekijää ja niiden liikevaihto oli vajaa 480 miljoonaa euroa.* Silmiinpistävää on, että vuosina 2001-08 yritystoimipaikkojen määrä on lisääntynyt 340 toimipaikalla, eli yli 60 prosenttia, mutta samanaikaisesti henkilöstön kokonaismäärä on kasvanut vain 200 hengellä, vaikka henkilöstö sisältää implisiittisesti myös yrittäjät. Riihimäellä henkilöstön määrä on jopa laskenut

Rakennusalan liikevaihtokin kasvoi talousalueella reaalisesti 12 prosenttia vuosina 2001-08. Riihimäellä reaalin liikevaihto jopa aleni. Selityksenä henkilöstön ja liikevaihdon suhteellisen hitaaseen kasvuun voi olla alihankintatoiminnan kasvu, Tilastokeskuksen tilastoihin sisältyvät vääristymät sekä epäterve kilpailu, johon on myötävaikuttanut ulkomaalaisten alihankinta- ja henkilöstönvuokrausalan yritysten rantautumi-

nen Suomeen Baltian maiden liityttyä EU:n jäseniksi vuonna 2004. Todennäköisesti kaikki edellä mainitut asiat vaikuttavat omalta osaltaan asiaan.

Rakennusala on hyvin suhdanneherkkä, vaikka julkinen infra-rakentaminen, valtion tukitoimet ja talojen korjausrakentaminen ovat tasanneet suhdannevaihteluja rakennuskannan kasvun ja vanhenemisen myötä. HyRi-alueellakin on havaittavissa 2000-luvulla kaksi laskusuhdannetta, joista ensimmäinen ajoittui vuosiin 2001-03. Toinen taantuma alkoi vuosina 2008-09. Suhdanteet näkyvät aloittaneiden ja lopettaneiden yritysten määrässä ja yrityskannan vaihtuvuudessa. Laskusuhdanteessa yritysten nettolisäys on jäänyt pieneksi ja myös yrityskannan vaihtuvuus on lisääntynyt.

Taulukko 11 Rakennusalan yritykset ja yritystoimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yritykset, lkm	Toimipaikat, lkm	Toimipaikkojen henkilöstö, lkm	Toimipaikkojen liikevaihto, milj. euroa
Hausjärvi	95	111	249	27,2
Hyvinkää	392	423	1663	363,7
Loppi	112	127	205	21,0
Riihimäki	207	219	662	64,1
HyRi-alue yhteensä	806	880	2779	476,1

Yritysprofili

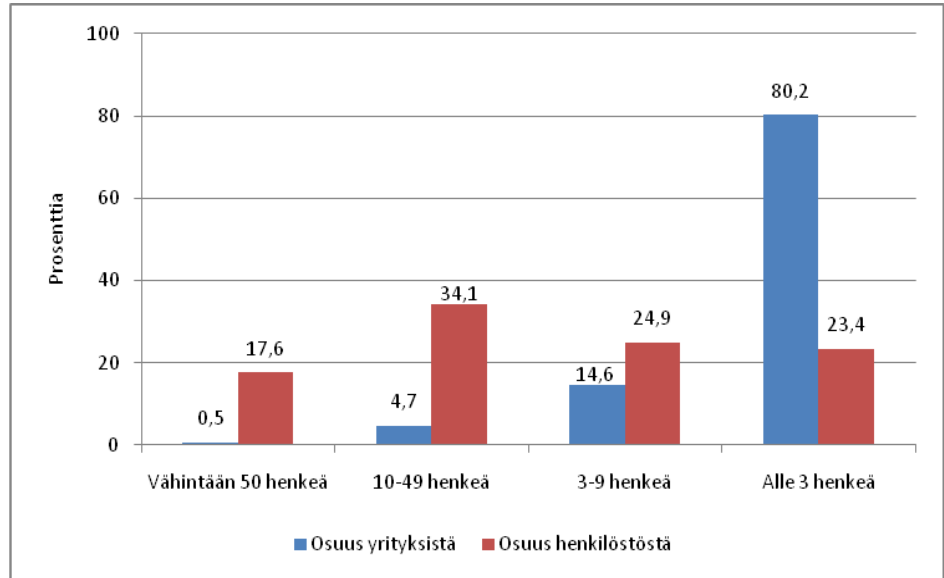
Rakennusalan yritysten yritysprofiliä, työllisyyttä ja liikevaihdon kehitystä on käsitelty tässä tilastoraportissa jo aiemmin, sillä rakennusala luetaan yhdeksi päätoimialaksi maa- ja metsätalouden, teollisuuden, kaupan ja palvelualueiden ohella. Voidaan kuitenkin todeta, että rakennusala on hyvin pienyritysvaltaista, vaikka talousalueelta löytyy muutamia kasvuyrityksiä ja suurehkoja rakennusliikkeitä. Tilastokeskuksen YTR:n mukaan ala painottuu alle kolme henkeä työllistäviin mikroyrityksiin, mutta niiden osuus työllisyydestä ja liikevaihdosta ei nouse kovin korkeaksi (Kuvio 23).

Vaikka merkittävä osa rakennusalan yrityksistä on yksinyrittäjien tai alle kolme hengen pientyönantajien omistuksessa, yleisin yritysmuoto HyRi-alueella on silti osakeyhtiö eikä yksityinen toiminimi. Lisäksi Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 54 prosenttia rakennusalan yrityksistä oli aloittanut toimintansa 2000-luvulla. Luvut perustuvat verohallinnon rekistereihin. Alan yritysten joukossa oli kuitenkin runsaat parikymmentä ennen vuotta 1980 aloittanut yritystä. Niistä vanhimmat olivat aloittaneet toimintansa 1930- ja 1940-luvuilla (*Riihimäen Sähköteho Oy ja Hyvinkään Sähkö Oy*) (Kuvio 24).

Toimiala on miesvaltaista, sillä verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan 71 prosenttia alan yrityksistä oli kokonaan miesten hallinnassa vuonna 2008. Naisten yrityksiä oli pari prosenttia kaikista. Loput yrityksistä olivat naisten ja miesten yhdessä omistamia tiimiyrityksiä tai yrityksiä, joita ei voida luokitella vastuuhenkilöiden sukupuolen mukaan. Alueella toimi myös kymmenkunta kokonaan tai vähintään puoliksi kansalaisuudeltaan ulkomaalaisten hallinnassa olevaa yritystä, joiden vastuuhenkilöt olivat yhtä poikkeusta lukuun ottamatta Virosta ja Venäjältä.

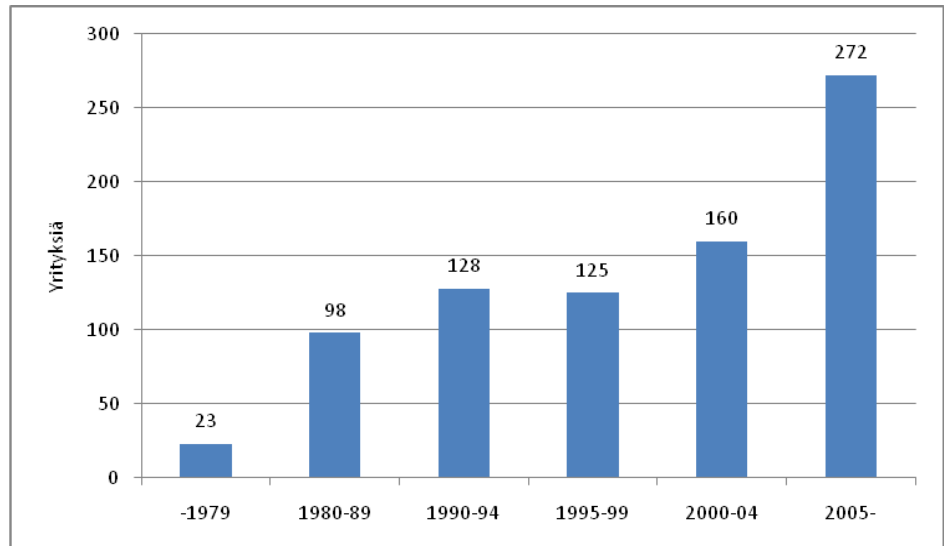
Kuvio 23

Rakennusalan yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella henkilöstön koko-
luokittain 2008, osuus yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaik-
karekisteri, Tilastokeskus).

Kuvio 24

Rakennusalan yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toiminnan aloit-
tamisvuoden mukaan 2008, yritysten lukumäärä (Lähde: Yritys- ja toimipaik-
karekisteri, Tilastokeskus).

4.1.3 Kuntien rakentaminen

Rakennusinvestoinnit voidaan jakaa Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan omajohtoiseen rakentamiseen ja rakennuttamiseen. *Omajohtoisessa rakentamisessa* kunta kantaa päävastuun rakentamisesta ja toimii työnantajana ainakin osalle työntekijöitä. Sivu- ja alirakointa saatetaan kuitenkin teettää yksityisillä rakennusyrittäjillä. *Rakennuttaminen* (kokonaan ulkopuolisella teettäminen) on toimintaa, jossa kunta

antaa esimerkiksi kokonaisurakan rakennusliikkeelle tai jaetun urakan useammalle rakennusliikkeelle. Silloin kunta ei toimi työnantajana rakentamisen aikana.

Kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan rakennusinvestointien arvo oli vuonna 2008 HyRi-alueella yhteensä 51,3 miljoonaa euroa, mikä oli 87 prosenttia kuntien kokonaisinvestoinneista. Rakennusinvestointien osuus kokonaisinvestoinneista oli talousalueella suurempi kuin kunnissa keskimäärin (76 %). Rakennusinvestoinneista talonrakentamista oli 68 prosenttia ja maa- ja vesirakentamista 32 prosenttia. Osuudet olivat talousalueella talonrakentamisen suhteen suuremmat ja maa- ja vesirakentamisen suhteen pienemmät kuin kaikissa kunnissa keskimäärin.

Yksityisten rakennusliikkeiden laskennallinen markkinaosuus kuntien rakentamisesta kohosi HyRi-alueella 96 prosenttiin vuonna 2008.⁴⁸ Osuus oli korkeampi kuin maassa keskimäärin (89 %). Kuntakohtaiset erot ovat silti suuria erityisesti maa- ja vesirakentamisessa, jonka lisäksi rakennusliikkeiden markkinaosuudessa voi esiintyä vuosittaisia vaihteluita. Rakennusliikkeiden markkinaosuus on arvioitu siten, että euromääräinen oman rakentamisen palveluostojen ja rakennuttamisinvestointien summa on suhteutettu kunnan kaikkiin rakennusinvestointeihin (Taulukko 12).

Taulukko 12 Rakennusinvestoinnit ja rakennusliikkeiden osuus kuntien rakentamisesta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 (Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).⁴⁹

	Rakennusinvestoinnit yhteensä, miljoonaa euroa	Rakennusliikkeiden markkinaosuus koko rakentamisesta, %	Rakennusliikkeiden markkinaosuus talonrakentamisesta, %	Rakennusliikkeiden markkinaosuus maa- ja vesirakentamisesta, %
Hausjärvi	2,9	99,6	98,3	100,0
Hyvinkää	22,0	93,5	98,0	84,8
Loppi	2,3	95,3	90,1	97,1
Riihimäki	24,1	97,0	98,4	92,3
HyRi-alue yhteensä	51,3	95,6	98,1	90,4
<i>Kaikki kunnat</i>	<i>2063,9</i>	<i>88,7</i>	<i>93,0</i>	<i>85,2</i>

Kunnossapitorakentaminen

Edellä mainitut laskennalliset arviot rakennusliikkeiden markkinaosuuksista kuntien rakentamisessa koskevat vain *uudisrakentamista ja peruskorjausrakentamista*. *Tavanomaisesta kunnossapitorakentamisesta* (vuosikorjaukset, yms.) yritysten markkinaosuutta on vaikea arvioida kuntien talous- ja toimintatilastojen pohjalta. Kuntien raken-

⁴⁸ Jos kuntien omajohtoisen rakentamisen aine- ja tarvikeostot laskettaisiin mukaan, nousee koko yrityssektorin osuus kuntien rakentamisesta lähelle sataa prosenttia.

⁴⁹ Kuntien talous- ja toimintatilastoihin perustuvat investointi- ja käyttömenot rakentamiseen eivät kuvaa määritelmällisesti julkisia hankintapäätöksiä ja hankintapäätösten arvoa vaan vuotuisia rahavirtoja. Rahavirroista on myös mahdotonta päätellä, onko kysymys hankintalain säätelyn piiriin kuuluvasta, kansalliset kynnyksarvot ylittävistä hankinnoista vai hankintalain soveltamisalan ulkopuolella olevista pienhankinnoista.

tamisesta laaditut selvitykset kuitenkin osoittavat, että kuntien oman työn osuus vuosi- korjaustyyppisestä rakentamisesta on suurempaa kuin rakennusinvestoinneista. Tämä koskee erityisesti talonrakennuksiin liittyvää kunnossapitoa.

Kuntien kunnossapitorakentamisen arvosta on vaikea saada tarkkoja tilastotietoja, sillä pienet korjaus- ja kunnossapitohankkeet eivät tarvitse rakennuslupia. Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastojen mukaan ulkopuolisilta ostetut rakentamis- ja kunnossapitopalvelut olivat HyRi-alueella yhteensä 5,7 miljoonaa euroa vuonna 2008. Tästä summasta voidaan johtaa laskennallisesti kuntien korjaus- ja kunnossapitorakentamisen kokonaisarvo, joka voi nousta HyRi-alueella yhteensä noin 11 miljoonaan euroon, jos ulkopuolisilta ostetut palvelut ovat siitä 50 prosenttia.⁵⁰

Yritysten markkinaosuuden kasvunäkymät

Voidaan todeta, että rakennusliikkeiden osuus kuntien rakentamisessa voisi vielä kasvaa kunnallistekniikan puolella, mutta talojen rakentamisessa kuntien oman työn osuus on supistunut niin pieneksi, että sitä on vaikea enää vähentää. Talojen kunnossapitotöissä kuntien oman rakentamisen määrä voisi jopa lisääntyä, koska kaikkiin hätäkorjauksiin ei riitä omia rakennusmiehiä, eivätkä rakennusliikkeet ole välttämättä kiinnostuneita pikkuhankkeista etenkin noususuhdanteessa. *Yksi ratkaisu olisi tehdä pieniä rakennustöitä alueellisen rakennuspalveluyksikön avulla.*

Kuntakyselyjen mukaan pienten urakoiden kilpailuttaminen ei ole edes järkevää, sillä rakennustöiden kilpailuttamiseen liittyvä hallinnollinen työ ja valvonta kohoavat suureksi rakennusurakan kokoon nähden. Uudistunut hankintalaki on tuonut tosin helpotusta asiaan vuodesta 2007 lukien, kun alle 100 000 euroa (*kansallinen kynnyсарvo*) arvoiset urakat eivät ole enää hankintalain säätelyn piirissä. Vanhasen II hallituksen uuden esityksen mukaan kansallinen kynnyсарvo nousee rakennuspalveluissa ja käyttöoikeusurakoissa⁵¹ kuluvana vuonna 150 000 euroon.

Jotain harvinaisia yksittäistapauksia lukuun ottamatta kuntien alueellisen rakennuspalveluyksikön ja yksityisten urakoitsijoiden välillä ei ole tulisi olemaan myöskään mitään yleistä kilpailutilannetta, sillä kunnan rakennusyksiköllä ei ole käytännössä mahdollista kilpailla tasavertaisesti yritysten kanssa edes liikelaitoksena tai yhtiöitetynä. Kilpailussa menestyminen edellyttäisi, että rakennusyksikkö voisivat kilpailla yksityisten yritysten tapaan kaikista töistä rakennusmarkkinoilla.⁵² Tämä ei ole kuitenkaan mahdollista, sillä kuntien toimialaan ei liity toiminta ansaintamielessä.

⁵⁰ 50 prosentin pyöreä arvio perustuu Suomen Kuntaliiton keväällä 2007 tekemään kiinteistöjen ylläpitoa koskevaan kyselytutkimukseen, jonka mukaan ostopalvelut muodostavat keskimäärin noin 48 prosenttia rakennusten kunnossapidon kustannuksista. HyRi-alueen kunnista kyselyyn vastasi vain Riihimäki, jossa ostopalvelut olivat 40 prosenttia rakennusten kunnossapidon kustannuksista. Asiaa tarkastellaan tarkemmin kiinteistöpalveluja koskevassa luvussa.

⁵¹ *Käyttöoikeusurakalla* tarkoitetaan rakennusurakasopimusta, jossa rakennustyön vastikkeena on joko yksinomaan rakennettavan kohteen käyttöoikeus tai tällainen oikeus ja maksu yhdessä.

⁵² Kunnallisen rakennusyksikön asemaa oman kuntien järjestämissä tarjouskilpailussa heikentää se, että niiltä vaadittaisiin toiminnan kannattavuutta hankekohtaisesti. Yksityiset yritykset voivat sitä vastoin vaihdella hankekohtaisia tarjousperusteitaan huomattavasti. Yrityksiltä ei vaadita välttämättä hankekohtaista kannattavuutta, vaan ne voivat tinkiä yksittäisten hankkeiden kannattavuusvaatimuksista.

4.2 Kiinteistöpalvelut

Kiinteistö- ja siivouspalvelujen toimiala on Hyvinkää-Riihimäen talousalueella suhteellisen pieni, mutta kasvava toimiala. Kasvua edesauttavat yksityisten yritysten ja kuntien toimintojen ulkoistaminen ja ostopalvelujen laajentaminen kiinteistöjen ylläpitopalvelujen puolelta myös käyttäjäpalveluihin, joihin luetaan esimerkiksi vahtimestari- ja aulapalvelut, turvapalvelut ja ruokahuolto.

Kunnilla on useita vaihtoehtoisia tapoja tuottaa toimitilapalvelunsa. Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kuntien keskitetyn toimitila- ja vuokrauspalvelun käyttökustannukset olivat yhteensä 34 miljoonaa euroa vuonna 2008. Siitä palveluostot olivat 13 prosenttia. Toimialan osuus alueen kuntien kaikista käyttökustannuksista oli maan keskiarvoa suurempi, mutta ostopalvelujen osuus oli maan keskiarvoa pienempi.

4.2.1 Kiinteistöpalvelujen määritelmä

Kiinteistöpalvelujen arvoa on vaikea määrittää, mutta ne ovat laajempaa kiinteistö- ja rakennusklasteria. *Klusterin kohdealueen, eli talonrakennusten, maa- ja vesirakennelmien ja muun rakennetun ympäristön osuus Suomen kansallisuusvarallisuudesta nousee yli 70 prosenttiin eli arviolta 450-500 miljardiin euroon.* Käytännössä kiinteistön ylläpidon tarkoituksena on säilyttää rakennuksen tai kiinteistön kunto, arvo ja ominaisuudet. Ylläpitoon liittyviä palveluja nimitetään *kiinteistöpalveluiksi*. Ne jaetaan edelleen *kiinteistön hoitopalveluihin* ja *kunnossapitopalveluihin* (Kuvio 25).

Kiinteistöhoitoa on kiinteistön ylläpitoon kuuluvaa toimintaa, jolla kiinteistön olosuhteet pysytetään halutulla tasolla. Kiinteistöhoitoon luetaan kiinteistön teknisten järjestelmien hoito, kiinteistöhuolto, siivous, ulkoalueiden hoito sekä kiinteistön jätehuolto. *Kunnossapidolla* tarkoitetaan kiinteistön ylläpitoon kuuluvaa toimintaa, jolla kiinteistön ominaisuudet pysytetään ennallaan uusimalla ja korjaamalla vialliset ja kuluneet osat ja rakenteet ilman, että kohteen suhteellinen laatutaso tulee muuttumaan. Kunnossapitoa tehdään säännöllisten vuosikorjausten avulla.⁵³

Laveasti määriteltynä kiinteistöpalvelut ovat osa *toimitilapalveluja tai tilapalveluja*⁵⁴, joihin kuuluvat kiinteistöpalvelujen lisäksi käyttäjäpalvelut. *Käyttäjäpalveluilla* tarkoitetaan sananmukaisesti kiinteistöjen ja niiden tilojen käyttäjille suunnattuja palveluja. Käyttäjäpalveluja ovat tyypillisesti ruokailu- ja ravintolapalvelut, puhelin-, postitus- ja postinjakelu, turvapalvelut, vahtimestari- ja aulapalvelut, muuttopalvelut, sisustus-, kalustus- ja hankintapalvelut, tietoverkkopalvelut, lähetti- ja toimistopalvelut, tekstiilihuolto sekä viherkasvien hoito- ja hankintapalvelut.

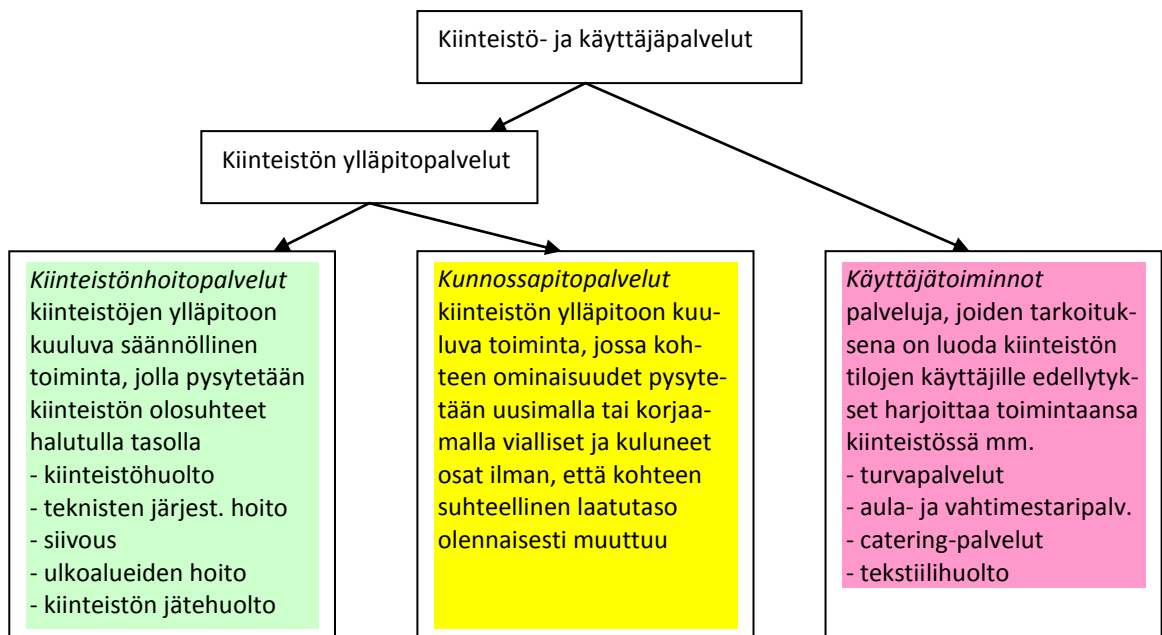
⁵³ Rakennuksen peruskorjaus- ja uudisrakentaminen ei ole kunnossapitoa. Tosin kunnossapidossakaan kohde ei aina pysy alkuperäisen kaltaisena, jos on tarkoituksenmukaista siirtyä uudempien teknisten ratkaisujen käyttöön, joita uudisrakentamisen yhteydessä ei vielä tunnettu.

⁵⁴ Nimitystä toimitilapalvelut käytetään kiinteistöalalla usein synonyymina tilapalvelut –käsitteelle, vaikka käsitteet rajautuvat hieman eri tavalla. Koska toimitilapalvelut –nimitys rajautuu periaatteessa vai toimitiloihin, on selkeämpää käyttää nimitystä tilapalvelut silloin, kun palvelut voivat koskea tilojen käyttöä myös asumisyhteisöissä.

Kiinteistöjohtaminen

Kiinteistöjohtaminen on sitä vastoin kiinteistöalaa koskevissa selvityksissä yksi melko sekavasti käytetty johtamisen yläkäsite, joka on liitetty niin kiinteistöliiketoimintaan kuin kiinteistönpitoonkin. Käytännössä kiinteistöjohtaminen toteutuu toisaalta *sijoitus-toimintaan* liittyvänä johtamisena kuten kiinteistösijoitussalkun johtamisena ja kiinteistösijoitusjohtamisena taikka toisaalta *operatiiviseen toimintaan* liittyvänä kiinteistökohteen johtamisena, toimitilajohtamisena ja isännöintinä.⁵⁵ Joskus kiinteistöjohtamiseen liitetään myös *rakennuttamistoimintoja*.

Kuvio 25 Kiinteistö- ja käyttäjäpalvelut (Lähde: Kiinteistöliiketoiminnan sanasto, Rakli)

4.2.2 Yritystoiminta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella

Yksityisiin kiinteistö- ja siivouspalveluihin luetaan tässä tilastoraportissa neljä uuden toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaista toimialaa, jotka ovat *kiinteistöjen isännöinti (tol 6832)*, *kiinteistöhoito (tol 8110)*, *kiinteistöjen siivous (tol 8121)* ja *muu siivoustoiminta (tol 8129)*. Vuonna 2008 HyRi-alueella toimi yhteensä 123 kiinteistö- ja siivouspalvelun yritystä ja 133 yritystoimipaikkaa. Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli 580 henkeä ja liikevaihto 25 miljoonaa euroa. Alueen yritystoiminnan henkilöstöstä toimiala muodosti kolme prosenttia ja liikevaihdosta 0,5 prosenttia.

⁵⁵ *Kiinteistökohteen* johtamisella tarkoitetaan usein kiinteistön omistajalle myytäviä palveluja, joiden tarkoituksena on vastata tietyn kiinteistön tai sen osan käytettävyydestä ja arvon kehittämistä ottamalla huomioon kiinteistönomistajan edut ja tarpeet. *Toimitilajohtamisella* tarkoitetaan puolestaan tilojen käyttäjille myytäviä palveluja, joiden tarkoituksena on vastata tilojen hankkimisesta ja kehittämisestä sekä kiinteistö- ja käyttäjäpalveluista. Tosin kiinteistöjen omistajat ja käyttäjät ovat useimmiten samoja tahoja. Perinteisesti vastaavia palveluja on hoidettu *isännöintitoimistojen* toimesta, vaikka isännöinti liitetään tavallisesti asumisyhteisöihin. Kiinteistökohteen johtamisen, toimitilajohtamisen ja isännöinnin välinen rajanveto on käytännössä vaikeaa.

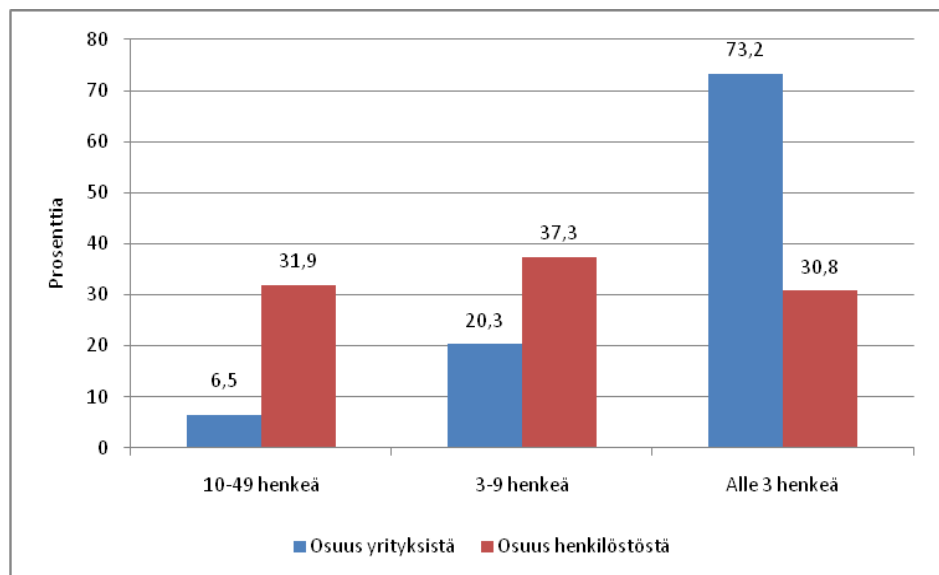
Toimialana kiinteistö- ja siivouspalvelujen merkitys ei ole talousalueella kovin suuri, mutta kasvava. *Lyhyessä ajassa, eli vuosina 2007-08 toimialan toimipaikkojen henkilöstö lisääntyi yli 80 prosenttia ja liikevaihto lähes 60 prosenttia.* Toimiala ei ole samalla tavoin suhdanneherkkä kuin rakennusala, sillä kiinteistöjen ylläpidosta sekä esimerkiksi katujen ja teiden puhtaanapidosta on huolehdittava koko ajan. Toimiala on hyötynyt rakennuskannan kasvusta, julkisen infrastruktuurin laajentumisesta sekä kiinteistöjen haltijoiden tekemästä toimintojen ulkoistamisesta.

Siivouspalveluun on perustettu yrityksiä, jotka myyvät kodinhoitopalveluja yksityistalouksille kotitalousvähennyksen turvin. Kokoluokittain tarkasteltuna kaikki kiinteistö- ja siivouspalvelun yritykset työllistävät HyRi-alueella alle 50 henkeä (Kuvio 26). Pääosa yrityksistä on alle kolme henkeä työllistäviä, etupäässä yksinyrittäjien omistamia yrityksiä, joissa yleisin yritysmuoto on yksityinen toiminimi. Alueen yrityskanta jakaantuu melko tasaisesti miesten, naisten ja tiimiyrityksiin siten, että naiset toimivat enemmän siivouspalvelussa ja miehet kiinteistöhoidossa ja isännöinnissä.

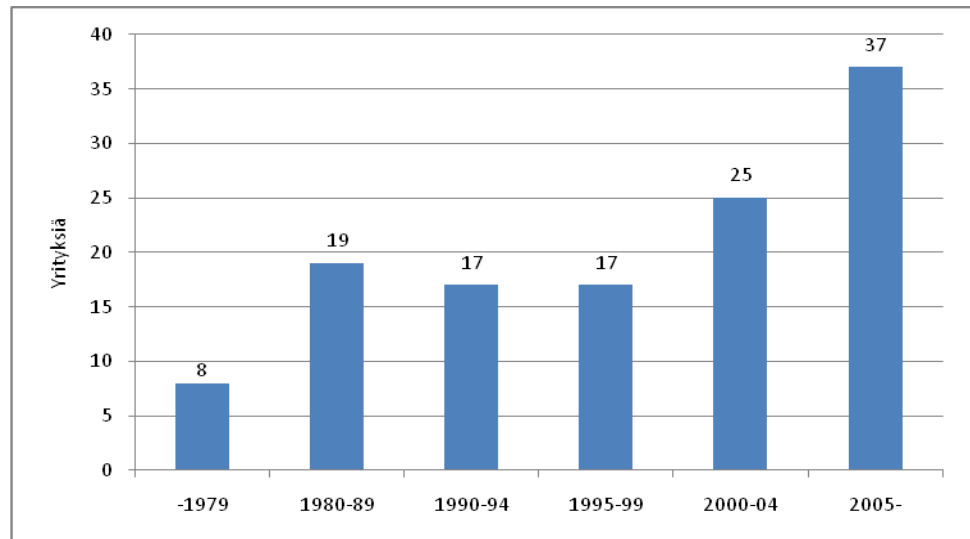
Taulukko 13 Kiinteistö- ja siivouspalvelun yritykset ja yritystoimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yritykset, lkm	Toimipaikat, lkm	Toimipaikkojen henkilöstö, lkm	Toimipaikkojen liikevaihto, milj. euroa
Hausjärvi	11	12	-	-
Hyvinkää	61	66	-	-
Loppi	16	19	-	-
Riihimäki	35	36	-	-
HyRi-alue yhteensä	123	133	577	24,5

Kuvio 26 Kiinteistö- ja siivouspalvelun yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella henkilöstön kokoluokittain 2008, osuus yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kuvio 27 Kiinteistö- ja siivouspalvelun yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toiminnan aloittamisvuoden mukaan 2008, yritysten lukumäärä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Palvelut kehittyvät uusille urille

Kiinteistöpalvelujen ja niiden tuottamisen suhteen on meneillään monia kehitystrendejä, jotka voivat merkitä uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia palveluja tuottaville yrityksille. Markkinoiden *orgaanista* kasvua on odotettavissa etenkin kunta-alalla ja niillä yksityisillä toimialoilla, kuten teollisuudessa, joissa kiinteistöjen ylläpitopalveluja hoidetaan yhä omana työnä. Syynä muutokseen on tarve keskittyä julkisyhteisöissä ja yrityksissä varsinaisiin ydintoimintoihin ja ulkoistaa sivutoiminnot, kuten kiinteistöjen ylläpito ja teettää ne yksityisillä palveluntuottajilla.

Paitsi markkinaosuuden laajenemisena kasvu voi tapahtua myös liiketoimintojen kehittymisenä uusille urille, jota kutsutaan liiketaloustieteessä *diversifioinniksi*. Kiinteistöpalvelun yrityksille uusia liiketoiminnan mahdollisuuksia tarjoavat niin sanotut käyttäjäpalvelut, joilla tarkoitetaan vahtimestari- ja aulapalveluja, turvapalveluja ja ruokahuoltoa. 2000-luvulla merkitystään kasvattaneita toimialoja ovat myös osaamisintensiiviset kiinteistö- ja toimitilajohtamiseen liittyvät palvelut. Niistä toivotaan uutta kasvualustaan kiinteistöpalveluja tuottaville yrityksille.

4.2.3 Kuntien toimitilapalvelut ja niiden ulkoistaminen

Kunnat voivat tuottaa kiinteistöpalvelut tai laavammin määritellyt toimitilapalvelut *hajautetusti eri hallintokunnissa* (opetustoimi yms.) tai *kokonaan keskitetysti omissa tulosyksiköissään, liikelaitoksissa tai kuntayhtiöissä*. Sitä vastoin *osittain keskitetyssä tai hajautetussa järjestelmässä* eri hallintokunnat tai toimialayksiköt ovat vastuussa päivittäisistä kiinteistöpalveluista ja keskitetty tulosyksikkö huolehtii suurista projekteista ja hankinnoista. Keskitetty tulosyksikkö voi toimia myös konsulttina ja asiantuntijana erikoisosaamista vaativissa tehtävissä.

Suomen Kuntaliiton tekemien selvitysten mukaan toimitilapalvelut on keskitetty pääosin tai kokonaan tilapalveluyksikköön varsinkin suurissa kaupungeissa, mutta pienissä

kunnissa eri hallintokunnat vastaavat usein itse kaikista toiminnoista. Toimitilapalvelujen hoitamiseksi voidaan perustaa myös *kunnallinen liikelaitos*. Silloin kyseessä on yleensä keskitetty palvelujen tuotantjärjestelmä, jossa hallintokunta tilaa liikelaitokselta haluamansa toimitilat ja palvelut ja maksaa siitä vuokraa liikelaitokselle. Kunnallinen liikelaitos on kuitenkin osa kunnan hallintoa.

Jos liiketoiminnan luonteista toimintaa ei haluta järjestää kunnan tulosityksiköissä tai liikelaitoksissa, perustetaan kunnan määräysvallassa oleva *osakeyhtiö*. Osakeyhtiön omistajana voi olla yksittäinen kunta tai toimitilapalvelujen yhtiöittäminen voi olla naapurikuntien keskinäinen toimi. Kunnat voivat perustaa myös *kuntayhtymiä*, jotka tuottavat kiinteistöpalvelut seudullisesti jäsenkunnilleen. Kiinteistöpalvelut voidaan tuottaa *ositain tai kokonaan ostopalveluina*. Useissa kunnissa kiinteistöpalvelujen tuottaminen on järjestetty edellä mainittujen toimintatapojen yhdistelmänä.⁵⁶

Tilaaaja-tuottajamalli

Osassa kuntia on siirrytty kiinteistöpalveluissa *tilaaaja-tuottajamallin* käyttöön. Tilaaaja-tuottajamallilla tarkoitetaan sitä, että kiinteistöjen omistus (tilaaaja- ja omistajayksikkö) ja ylläpito (tuotantoyksikkö) voivat olla eriytetty muun muassa tulosityksiköihin (tilakeskus ja kiinteistöpalvelukeskus)⁵⁷ tai liikelaitoksiin. Eriyttäminen on mahdollistanut oman toiminnan tuottavuuden paremman arvioinnin ja kilpailuttamisen. Tilaaaja-tuottajamallin toimivuus edellyttää tila- ja tuotekohtaista kustannustietämystä kunnan tilaaaja- ja palvelujen tuottajaorganisaatioissa.

Tilaaaja-tuottajamallia käyttävät Kuntaliiton selvitysten mukaan lähinnä suuret yli 50 000 asukkaan kunnat ja jossain määrin myös muut yli 20 000 asukkaan kunnat, joskin toteuttamistavat saattavat poiketa toisistaan eri kunnissa. Erityisesti suurissa kunnissa tilaaaja- ja tuottajaorganisaatiot toimivat eri hallintokuntien alaisuudessa muun muassa siten, että tilaaaja on kunnanhallituksen alaisuudessa ja tuottaja on lautakunnan alaisuudessa.⁵⁸ Mallin toimivuus edellyttää, ettei tilaaaja ole sidottu vain kunnan omaan tuotantoyksikköön eikä tuotantoyksikkö ole sidottu yhteen tilaajaan.

Toimitilapalvelut HyRi-alueen kunnissa

Vuonna 2008 kuntien suoraan omistamien rakennusten kerrosala oli HyRi-alueella Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan 382 000 neliometriä, josta julkiset rakennukset olivat runsaat 96 prosenttia ja asuinrakennukset vajaat neljä prosenttia.⁵⁹ Kuntien *keskitetyn toimitila- ja vuokrauspalvelun* tehtäväluokan käyttökustannukset olivat talousalueella yhteensä 34 miljoonaa euroa, mikä muodosti 6-7 prosenttia talousalueen kuntien kaikista käyttökustannuksista vuonna 2008. Osuus käyttökustannuksista oli korkein Riihimäellä ja matalin Lopella (Taulukko 14).

⁵⁶ Lith, Pekka: Yksityiset kiinteistöpalvelut ja toimitilapalvelujen järjestäminen kunnissa, 2003.

⁵⁷ Tilakeskuksella tarkoitetaan omistajatehtäviä hoitavaa yksikköä, joka vastaa tilojen hankinnasta, peruskorjauksesta yms. ja kiinteistöpalvelukeskuksella ylläpitopalveluita tuottavaa yksikköä. (Ruokojoki: Toimivat tilat –perusta palveluille, 2004)

⁵⁸ Ruokojoki, Toimivat tilat – perusta palveluille, 2004.

⁵⁹ Kunnan omistamien asuntojen kokonaismäärä oli HyRi-alueella noin 3 900 kappaletta, joista vain 300 oli kuntien suoraan omistamia. Loput 3 600 asuntoa olivat kuntien määräämisvallassa olevien asunto- ja kiinteistöyhtiöiden hallussa. Niitä oli jokaisessa talousalueen kunnissa vuonna 2008.

Palveluostot, joista pääosa muodostuu kiinteistöjen ylläpitopalvelujen hankinnoista yksityisiltä palveluntuottajilta, olivat HyRi-alueella keskimäärin 13 prosenttia toimitila- ja vuokrauspalvelujen käyttökustannuksista. Osuus jäi kaikissa talousalueen kunnissa alle maan keskiarvon. Kaikkein alhaisin palveluostojen osuus oli Riihimäellä ja korkein Hausjärvellä. Tarkempia tietoja kuntien kiinteistöjen ylläpidon palveluostoista on saatu tätä tilastollista selvitystä varten vain Riihimäeltä, joka osallistui Suomen Kuntaliiton vuonna 2007 järjestämään kyselytutkimukseen.

Myös Kuntaliiton kyselytutkimus paljastaa, että ostopalvelujen osuus oli Riihimäellä maan keskiarvoa alhaisempi kaikissa merkittävässä kiinteistöpalveluissa. Niihin voidaan lukea lvis-teknisten järjestelmien hoito, siivoustyöt ja kunnossapitopalvelut, sillä ne kustantavat 80-90 prosenttia kuntien kiinteistöjen ylläpitopalvelujen kustannuksista. Vartiointi- ja turvapalveluissa sekä hallinto- ja isännöintipalveluissa ostopalvelut olivat Riihimäellä samaa luokkaa kuin kaikissa kunnissa, mutta niiden osuus kuntien kiinteistöjen ylläpidon kokonaiskustannuksista on melko vähäinen.

Taulukko 14 Kuntien keskitetyn toimitila- ja vuokrauspalvelun käyttökustannusten ja palveluostojen osuus kuntien käyttökustannuksista Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 (Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus; Suunnitelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith)⁶⁰.

	Toimitila- ja vuokrauspalvelun menot, milj. euroa	Osuus kunnan käyttökustannuksista, %	Palveluostot /toimitila- ja vuokrauspalvelun menot, %
Hausjärvi	2,7	6,1	17,6
Hyvinkää	17,4	6,5	13,6
Loppi	2,1	4,8	13,4
Riihimäki	11,8	7,4	11,6
HyRi-alue yhteensä	34,0	6,6	13,2
<i>Kaikki kunnat</i>	<i>1937,6</i>	<i>6,0</i>	<i>18,6</i>

Taulukko 15 Ostopalvelujen kuntien kiinteistöpalveluissa 2007, prosenttia. (Lähde: Suomen Kuntaliiton kyselytutkimus 2007)

	Ostopalvelujen osuus kunnissa keskimäärin, %	Osuus kiinteistöpalveluista keskimäärin,%	Ostopalvelujen osuus Riihimäellä, %
Jätehuoltopalvelut	91	2	80
Vartiointi- ja turvapalvelut	80	1	80
Kunnossapitopalvelut	48	15-20	40
Ulkoalueiden hoito	43	3	35
LVIS-teknisten järjestelmien huolto	42	35	30
Siivouspalvelut	16	30-35	15
Hallinto ja isännöintipalvelut	2	5-10	10
Muut ylläpitopalvelut ⁶¹	18	2	10
Kiinteistöpalvelut yhteensä	31	100	-

⁶⁰ Ei sisällä yhtiötettyä eikä eriytettyjen liikelaitosten toimintaa.

⁶¹ Kiinteistöjen yleishoito ja sen tarvikkeet.

Ostopalvelujen kasvunäkymät

Ostopalvelujen ennakoidaan lisääntyvän kuntien kiinteistönpidossa lähivuosina. Tätä ovat osoittaneet useat 2000-luvulla tehdyt kuntakyselyt. Muutoksen ennakoidaan olevan melko nopeaa *siivouksen* osalta. Ostopalvelujen odotetaan kasvavan erityisesti virastorakennusten, koulujen ja sosiaalihuollon palvelulaitosten siivouksessa. Sairaaloiden ja muiden terveydenhuollon palvelulaitoksissa ostopalvelujen ei ennakoida edelleenkään kasvavan. *Muussa kiinteistöhoidossa* ostopalvelut lisääntyvät etenkin huoltomiestoiminnassa, jossa ostamisen lähtötaso on tällä hetkellä alhainen.

Ostopalvelujen lisäämistä on perusteltu ammattitaitoisen henkilöstön puutteella, kustannussäästöillä sekä oman henkilöstön eläköitymisellä. Jopa kolmannes kuntien henkilöstöstä siirtyy eläkkeelle 2010-luvulla ja toimitilapalveluissa eläköityminen on tätäkin nopeampaa. Kunnat lukevat ostopalvelujen myönteisiin puoliin myös joustavuuden. Kunnilla ei ole useimmiten taloudellisesti järkevää ylläpitää henkilöstöä ja kalustoa kausiluonteisiin tarpeisiin (katujen ja alueiden lumenauraus, hiekoitus, yms.) tai satunnaisiin erikoisosaamista vaativiin töihin (lvis-työt, turvapalvelut, yms.).

Vaikka ostopalvelut lisääntyvät, tuottaa osa kunnista merkittävän osan kiinteistöpalveluistaan edelleen omissa tulosyksiköissä tai liikelaitoksissa. Oma palvelutuotanto on puolusteltu sillä, että omalla henkilöstöllä on paras kokemusperäinen tuntemus kunnan kiinteistöjen tekniikasta ja toiminnasta sekä niiden käyttäjistä. Kunnan palvelutuotanto ei ole suhdanneherkkää ja henkilöstön pysyvyys on parempi kuin yksityisellä puolella eikä oma palvelutuotanto vaadi samassa määrin johtamisen, ohjaamisen ja sopimusjuridiikan tuntemusta kuin ostopalvelutoiminta.⁶²

⁶² Ostopalvelujen kasvua hillitsee myös varteenotettavan palveluntuottajien puute paikkakunnalla ja kunnan nykyisen henkilöstön asema. Kunnissa ei lähdetä helposti vanhan henkilöstön irtisanomisiin, jolloin ostopalvelut lisääntyvät helpoimmin uusissa kohteissa ja kasvukunnissa, joissa toimitilojen määrä kasvaa.

4.3 Yksityiset sosiaalipalvelut

Sosiaalipalvelun yrityksiä oli Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 73 ja toimipaikkoja 85 vuonna 2008. Järjestöillä toimipaikkoja oli 38. Ala työllisti 700 henkeä ja liikevaihtoa kertyi arviolta vajaa 40 miljoonaa euroa. Tärkeimpiä alatoimialoja ovat kotipalvelu, palvelutalot ja asumispalvelut sekä lasten ja nuorten laitoshuolto ja perhehoito.

Yksityinen sosiaalipalvelu on riippuvainen kuntien palveluostoista ja muusta julkisesta rahoituksesta, jolla tuetaan kotitalouksien ostovoimaan. Muuta julkista rahoitusta edustavat kotitalousvähennys ja Kansaneläkelaitos Kelan lasten yksityisen hoidon tuki, jota voivat nostaa kuntien maksamat kuntalisät.

Alueen kuntien sosiaalihuollon palvelukysynnän laskennallinen arvo oli vuonna 2008 noin 106 miljoonaa euroa, josta yksityisten ostopalvelujen osuus oli noin 25 prosenttia. Ostopalvelujen arvo on suurempi kuin alueen yritystoimipaikkojen liikevaihto, mutta osa ostopalveluista kanavoitunee alueen ulkopuolella ja yksityisille järjestöille.

4.3.1 Sosiaalipalvelut kansantaloudessa

Sosiaalipalvelut jaetaan virallisen toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaan kahteen päätoimialaan, jotka ovat majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut ja avohuollon palvelut. Majoituksen sisältäviä sosiaalipalveluja ovat esimerkiksi lasten ja nuorten hoitolaitokset ja ammatillinen perhehoito, vanhusten ja vammaisten hoitolaitokset, päihdehuoltolaitokset, palvelutalot ja –asunnot eri ryhmille ja ensi- ja turvakodit. Avohuollon palveluja ovat lasten päivähoido, suojatyö ja työhön kuntoutus, vanhusten päivätoiminta, vanhusten, vammaisten ja muiden väestöryhmien kotipalvelut

Sosiaalipalvelut jaetaan kuntayhteisöjen (kunnat ja kuntayhtymät) tuottamiin palveluihin ja markkinoilla myytäviin yksityisiin palveluihin. Yksityiset sosiaalipalvelut jaetaan edelleen yritysten ja kolmannen alan järjestöjen (yhdistykset ja säätiöt) tuottamiin palveluihin. Järjestöillä on ollut sosiaalihuollossa Suomessa perinteisesti vahva asema. Ensimmäiset yhdistykset perustettiin jo 1880-luvulla. Uutta potkua järjestöjen toiminnalle merkitsi etenkin toisen maailmansodan jälkeinen aika, mutta varsinainen järjestöjen palvelutuotanto alkoi kasvaa vasta 1960-luvulla.

Suomen valtiolta tuki aiemmin järjestöjen palvelutoimintaa Raha-automaattiyhdistys Ray:n avustuksin. Ray:n järjestöille myöntämien investointiavustusten turvin syntyi 1980- ja 1990-luvuilla esimerkiksi asumispalvelujen yksityinen toimiala ja markkinat. Alan yritykset näkivät Ray:n avustukset kuitenkin yritystoiminnan kehittymistä hidastavaksi kilpailun vääristymäksi.⁶³ Avustusten jakoon tuli muutoksia vuonna 2002 voimaantulleessa laissa Ray:n avustuksista, jossa todetaan, että avustuksilla ei saisi aiheuttaa vähäistä suurempaa kilpailuhaittaa.⁶⁴

Jäljellä on enää vähän palvelutuotantoa, kuten *lyhytaikaista lastenhoitotoimintaa tai perheneuvontaa*, johon avustuksia voidaan käyttää. Tämä on johtanut siihen, että järjes-

⁶³ Hyötyäkseen Ray:n myöntämistä avustuksista myös kunnat tukivat uusien yhdistysten perustamista alueelleen ja vähensivät omaan palvelutuotantoon kohdistuvaa. Joskus kunnat olivat itsekin yhdistyksissä määräävässä asemassa. Kilpailuhaitat nousivat pintaan, kun yhä suurempi osa kuntien vastuulla olevista palveluista alettiin ostaa sen sijaan, että kunnat tuottaisivat ne itse.

⁶⁴ Ks. Laki raha-automaattiyhdistyksen avustuksista 1056/2001.

töt ovat siirtäneet kaupallisia toimintojaan osakeyhtiöihin eriyttäen ne yhteisöjen yleishyödyllisestä toiminnasta. Järjestöjen toimintojen yhtiöittämisestä ja aidon yritystoiminnan kasvun johdosta yritykset muodostavat sosiaalipalvelujen tuotoksesta jo 13 prosenttia. Kun järjestöjen muu palvelutoimintaa lasketaan mukaan, koko yksityisen toiminnan osuus on lähes jo 30 prosenttia sosiaalipalvelujen tuotoksesta.

Luvanvaraista toimintaa

Yksityisten sosiaalipalvelujen tuottaminen on pääosin luvanvaraista toimintaa. Yksityisen palveluntuottajan, joka jatkuvasti liike- ja ammattitoimintaa harjoittamalla antaa ympärivuorokautisia sosiaalipalveluja, on saatava aluehallintovirastolta lupa ennen toiminnan aloittamista tai sen olennaista muuttamista. Sen sijaan palveluntuottajan, joka harjoittaa muuta kuin ympärivuorokautista toimintaa, on tehtävä ennen toiminnan aloittamista tai olennaista muuttamista ilmoitus sen kunnan toimielimelle (perusturvalautakunta, yms.), jossa palveluja tarjotaan.⁶⁵

Aluehallintoviranomaiset ohjaavat ja valvovat sosiaalihuollon toimintaa omilla alueillaan. Myös *Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus* *Valvira* on saanut vuoden 2010 alusta lukien samantapaisia sosiaalihuollon ohjaukseen ja valvontaan liittyviä viranomaistehtäviä, joita sillä on ollut aiemmin terveydenhuollon puolella. Valviran tehtävä on ohjata aluehallintoviranomaisia heidän työssään, jotta sosiaalihuollon toimintaa valvottaisiin entistä yhdenmukaisemmin eri puolella maata. Etenkin vanhushuollon ympärivuorokautiset palvelut ovat painopistealuetta.

Palvelujen kysynnän lähtökohtia

Yksityisten sosiaalipalvelujen kysyntä on pääosin johdettua kysyntää, joka riippuu kuntien sosiaalihuollon ostopalvelujen määrästä, sillä Suomessa lakisääteisten sosiaalipalvelujen järjestäminen on kuntien vastuulla. Kunnat päättävät, tuotetaanko palvelut omalla työvoimalla vai ostetaanko ne yksityisiltä toimijoilta, jolloin kunta muuttuu palvelujen tuottajasta niiden järjestäjäksi, rahoittajaksi ja toiminnan valvojaksi. Palvelujen tuotantotapojen valintaan vaikuttavat kunnissa palvelujen tarpeen kasvu, alan investointitarpeet, työvoimatarjonta ja lainsäädännölliset muutokset.

Lainsäädännöllisiin uudistuksiin kuuluvat vuonna 2007 voimaanastunut hankintalaki, joka on tuonut käyttöön uusia hankintamenetelmiä ja laajentanut hankintojen ilmoittamisvelvollisuutta. Uutta hankintalain on, että sosiaali- ja terveystieteiden palveluissa on otettu käyttöön 50 000 euron kansallinen kynnysarvo, jonka alittavat hankinnat eivät kuulu hankintalain soveltamisalan piiriin.⁶⁶⁶⁷ Kynnysarvo aiotaan korottaa edelleen 100 000 euroon kuluvan vuoden aikana. Muita lainmuutoksia ovat muun muassa markkinaoikeuden käyttöön tulevat uudet oikeuskeinot.

⁶⁵ Lupa- ja ilmoitusvelvollisuus koskee järjestöjä, yrityksiä ja yksityisiä henkilöitä, jotka tuottavat sosiaalipalveluja liike- ja ammattitoimintaa harjoittamalla. Lakia sovelletaan samalla tavoin julkisyhteisöjen perustamiin liikeyrityksiin. Toimeksiantosopimukseen perustuva perhehoito, omaishoito ja vapaaehtoistyö eivät kuulu lupa- ja ilmoitusvelvollisuuden piiriin (ks. laki yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta 603/1996).

⁶⁶ Laki julkisista hankinnoista (348/2007).

⁶⁷ Vuonna 2005 käynnistyi myös niin sanottu kunta- ja palvelurakennemuutos (Paras-hanke), jonka tarkoituksena on turvata kuntien vastuulla olevien hyvinvointipalvelujen saatavuus.

Vuodesta 2004 lukien kunnat ovat voineet tarjota palvelujaan antamalla asiakkaalle *palvelusetelin*, joskin palvelusetelimalliin perustuvia kokeiluja tehtiin jo 1990-luvulla lopulla ja 2000-luvun alussa lasten päivähoidossa ja vanhusten avohuollon palveluissa. Vuonna 2008 palvelusetelien käyttö laajeni kotisairaanhoidon. Elokuusta 2009 palvelusetelin käyttöala laajeni kaikkiin sosiaali- ja terveystalouteen, joissa asiakas (kuntalainen) voi määrättyinä ehdoin valita palveluja ja niiden tuottajan kunnan hyväksymien tai kilpailuttamien yksityisten palveluntuottajien joukosta.⁶⁸

Myynti suoraan kotitalouksille

Sosiaalipalvelujen myynti suoraan kotitalouksille on ollut pientä lasten päivähoitoa lukuun ottamatta, jossa tämän on mahdollistanut *lasten yksityisen hoidon tuki*.⁶⁹ Kansaneläkelaitos Kelan tukea voi saada alle kouluikäisen lapsen hoitoon, jos lapsi ei ole kunnallisessa päivähoitossa eikä päivähoiton tuottaja ole saman perheen jäsen. Hoitotuet maksetaan suoraan lapsen vanhempien valitsemalla päivähoiton tuottajalla, joka voi olla ammattimaista päivähoitotoimintaa harjoittava henkilö (ammattinharjoittaja), yhteisö tai työsuhteinen lasten hoitaja.

Eri puolille maata on perustettu myös pieniä kotipalveluyrityksiä, jotka myyvät kodinhoitopalveluja suoraan kunnallisten palvelujen ulkopuolelle jääville yksityisille kotitalouksille verotuksesta suoraan tehtävän *kotitalousvähennyksen* turvin. *Kotitalousvähennyksestä* on säädetty tuloverolaissa. Vähennyksen enimmäismäärä on ollut vuodesta 2009 lukien 3 000 euroa henkilöä kohden. Puolisosta vähennyksen voi saada kumpikin erikseen. Jos kotitalous on palkannut työntekijän, *vähentää voi 30 prosenttia palkasta ja palkkaan liittyvät työnantajan sivukulut*.⁷⁰

4.3.2 Yksityinen palvelutarjonta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella

Yritystoimipaikat

HyRi-alueella toimi sosiaalipalvelussa Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 73 yritystä ja 85 yritystoimipaikkaa (Taulukko 16). Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli arviolta 300 henkeä ja liikevaihto vajaat 20 miljoonaa euroa. Talousalueella toimii sosiaalipalvelussa myös järjestöjen toimipaikkoja, mutta niiden määrää tarkastellaan jäljempänä. Alatoimialoittain katsottuna yritystoimipaikkoja on eniten *kotipalvelun toimialalla*, joka voidaan jakaa ikääntyneille ja muille väestöryhmille tarkoitettuihin kotipalvelujen tuottajiin. Rajanvetoon kannattaa suhtautua kuitenkin varauksella.

Kotipalvelun toimiala on kunnan sosiaalihuollossa lähinnä vanhustalouksien kodinhoitoa ja siihen liittyviä tukipalveluja. Yksityisillä markkinoilla toimialan yritykset myyvät kotitalouksille pääasiassa siivousta ja muuta kodinhoitoa. Palvelujen kirjo voi olla laaja-

⁶⁸ Ks. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelilaki 569/2009 sekä siihen liittyvä sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain 12 §:n muutos 570/2009.

⁶⁹ Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996)

⁷⁰ Yksityisten palvelujen kysyntää on lisännyt myös työnantajan työntekijälleen järjestämä sairaan lapsen hoito. Säädös on ollut voimassa vuodesta 2000 lukien. Sen mukaan työnantajan kautta järjestettyä sairaan lapsen hoitoa ei ole katsottu työntekijälle verotettavaksi eduksi ja työnantajalle ostopalvelu on verotuksessa vähennyskelpoinen kulu. Aika, jolloin palvelua voidaan verottomasti käyttää, on 2-4 päivää samaa sairautta kohden, eli aika on sama kuin työehtosopimus sallii vanhemman jäävän kotiin lapsen sairauden vuoksi.

alainen sisältäen muun muassa pihatöitä ja ateriapalveluja. Monilla kotipalvelun yrityksillä on Suomessa itse asiassa hyvin vähän tekemistä kunnan sosiaalihuollon kanssa. Yritykset ovat monialaisia ja ne ovat rekisteröityneet vain varmuuden vuoksi aluehallintovirastojen rekistereihin sosiaalipalvelujen tuottajiksi.⁷¹

Henkilöstöltään merkittävin alatoimiala on HyRi-alueella *palvelutalo- ja asumispalvelutoiminta*, josta voidaan erottaa vanhusten asumispalvelut ja mielenterveysongelmaisten asumispalvelut. Ikääntyneiden yksityiset asumispalvelut on ollut 2000-luvulla yksi riippimmin kasvaneista sosiaalipalveluista. Uusinta kevyempää palvelumuotoa edustaa *vanhusten perhehoito*, joka on saamassa jalansijaa maassamme. Hoitomuodon on katsottu sopivan etenkin korkeaan ikään ehtineille, dementoivia sairauksia sairastaville, yksinäisille ja turvattomuutta kokeville vanhuksille.

Tärkeitä yksityisiä toimialoja ovat myös lasten ja nuorten laitoshuolto ja ammatillinen perhehoito, jonka tarve on lisääntynyt maassamme räjähdysmäisesti viime vuosina, kuten edellä on todettu. Henkilöstöltään merkittäviin toimialoihin kuuluu yksityinen lasten päivähoito, vaikka toimipaikkojen määrä on talousalueella vielä pieni. Yksityinen lasten päivähoito perustaa rahoituksensa pitkälti Kelan yksityisen hoidon tukeen ja lapsiperheiden omaan maksusuuteen. Muiden yksityisten yritysmuotoisten sosiaalipalvelujen merkitys on talousalueelta toistaiseksi vielä pientä.

Kunnittain tarkasteltuna lähes puolet sosiaalipalvelun yritystoimipaikoista sijaitsee Hyvinkäällä. Kotipalvelun, palvelukoti- ja asumispalvelujen sekä lasten ja nuorten laitoshuollon toimipaikkoja on kuitenkin kaikissa HyRi-alueen kunnissa, vaikka esimerkiksi kotipalvelut ovat keskittyneet vahvasti Hyvinkäälle. Lasten päivähoiton toimipaikkoja on kaikissa muissa kunnissa paitsi Lopella. Ensi- ja turvakoti sekä päivä- ja työtoiminnan toimipaikat sijaitsevat Hyvinkäällä. Sijaintikunnastaan huolimatta yritykset voivat palvella asiakkaitaan yli kuntarajojen.

Taulukko 16 Sosiaalipalvelun yritystoimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talous-alueella kunnittain ja toimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yhteensä	Hausjärvi	Hyvinkää	Loppi	Riihimäki
Kotipalvelu	37	5	19	6	7
Palveluasunnot ja -talot	13	2	7	2	2
Lasten päivähoito	15	5	7		3
Lasten ja nuorten laitoshuolto	9	3	3	2	1
Vanhusten hoitolaitokset	1			1	
Vammaisten hoitolaitokset	2		1		1
Päivä- ja työtoiminta	2		2		
Ensi- ja turvakodit	1		1		
Muut sosiaalipalvelut	5	1	2	2	
Yhteensä	85	16	42	13	14

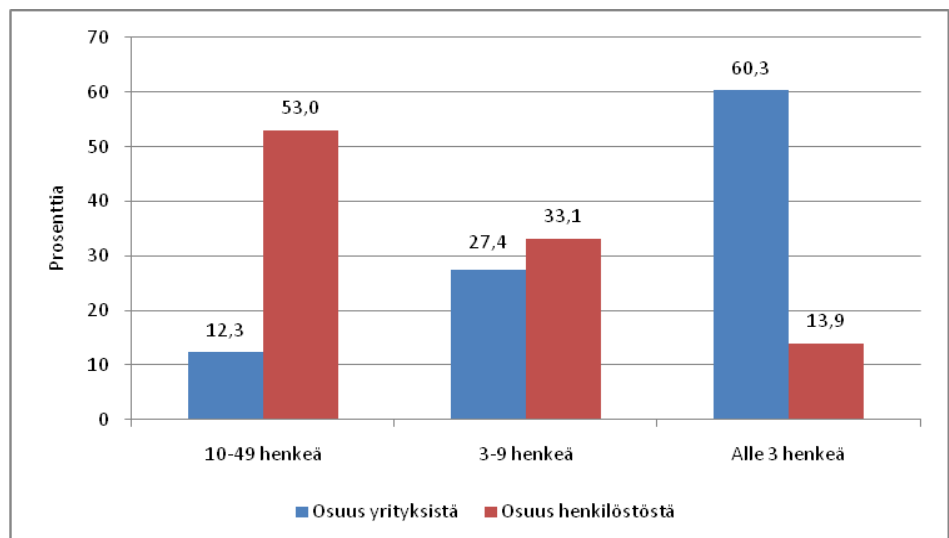
⁷¹ Osa kotipalvelujen yksityisistä palveluntuottajista voi löytyä muilta virallisen toimialaluokituksen (Nace 2008) toimialoilta kuin varsinaisen kotipalvelun toimialalta.

Yritysprofili

Sosiaalipalvelun toimialalla ei ole kovin suuria yrityksiä, sillä suurimmat työllistävät noin 30 henkeä (Kuvio 28). Suurimmat neljä yritystä toimivat lasten päiväkotitoiminnassa, lasten ja nuorten laitoshuollossa, vanhusten asumispalvelussa ja mielenterveysongelmaisten asumispalvelussa. Ne jakaantuvat kaikkiin neljään kuntaan. Sosiaalihuollon lainsäädännöstä johtuvat henkilöstön vähimmäisvaatimukset majoituksen sisältävissä sosiaalipalveluissa ja lasten päivähoidossa aiheuttavat kuitenkin sen, että näiden alojen yritykset ovat suurempia kuin sosiaalipalvelussa keskimäärin.

Yritysmuodoltaan puolet on yhtiömuotoisia (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö ja osakeyhtiö) ja puolet on yksityisiä toiminimiä. Yhtiömuotoiset yritykset toimivat lähinnä majoituksen sisältävissä sosiaalipalveluissa ja toiminimet avohuollon palveluissa. Vanhimmat toiminnassa olevat yritykset on perustettu vasta 1990-luvun alussa ja vajaat 80 prosenttia yrityksistä on aloittanut toimintansa 2000-luvulla. Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan noin 60 prosenttia yrityksistä on kokonaan naisten omistamia. Tiimiyrityksiä on kolmannes kaikista ja miesten yrityksiä on vain muutama.

Kuvio 28 Sosiaalipalvelun yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 henkilöstön kokoluokittain, prosenttia yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Kolmannen alan järjestöjen toimipaikat

Tilastokeskuksen YTR:n HyRi-alueella toimi 38 sosiaalipalveluja tuottavaa järjestöjen toimipaikkaa vuonna 2008. Niiden työllisyys oli arviolta vajaa 400 henkeä, mikä oli hieman enemmän kuin yritystoimipaikkojen työllisyys. Järjestöjen toiminnan laskennallinen liikevaihto oli arviolta 20 miljoonaa euroa.⁷² Järjestöt ovat yrityksiä vahvempia vanhusten ja vammaisten päivä- ja työtoiminnassa sekä palveluasumisessa. Kaikki päihdehuollon asumispalvelut sekä avomuotoinen päihdekuntoutus on talousalueella järjestöjen toimintaa (Taulukko 17).

⁷² Laskennallinen liikevaihto saadaan kertomalla toimialoittain järjestöjen sosiaalipalvelun toimipaikkojen henkilöstö yritystoimipaikkojen keskimääräisellä liikevaihto/henkilöstö –suhteella.

Keskeisiä toimijoita ovat järjestöpuolella muun muassa *Kotokartanosäätiö, Hyvinkään Työtuki ry, Hausjärven Vammaissäätiö, Kuurojen Palvelusäätiö, Hyvinkään Palvelukotisäätiö, Inkilänhovi ry, Pirkonkotisäätiö, A-Kiltojen liitto ry, Hyvinkään Mäntylä ry sekä Montessoriyhdistykset Hyvinkäällä ja Riihimäellä.* Osa HyRi-alueella sijaitsevista toimipaikoista on osa suurta organisaatiota, jonka kotipaikka on talousalueen ulkopuolella. Järjestöjen merkitystä sosiaalipalveluissa ei ole nykyisin helppoa arvioida, koska osa niiden toiminnasta on saatettu yhtiöittää.

Taulukko 17 Järjestöjen sosiaalipalvelun toimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain ja toimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yhteensä	Hausjärvi	Hyvinkää	Loppi	Riihimäki
Palveluasunnot ja –talot	15	1	8		6
Lasten päivähoito	4		3		1
Lasten ja nuorten laitoshuolto	2		2		
Vanhusten hoitolaitokset	1				1
Vammaisten hoitolaitokset	2	2			
Päivä- ja työtoiminta	6	1	4	1	
Päihdehuolto, yms.	3		2		1
Muut sosiaalipalvelut	5		4		1
Yhteensä	38	4	23	1	10

4.3.3 Kuntien toiminta ja yksityiset ostopalvelut

HyRi-alueen kuntien *sosiaalipalvelujen kysynnän arvo oli 106 miljoonaa euroa ilman hallintoa ja tarkemmin erittelemättömiä sosiaalipalveluja vuonna 2008.* Arvio palvelujen kysynnästä saadaan, kun kuntien laskennalliseen oman tuotannon arvoon⁷³ lisätään asiakaspalvelujen ostot⁷⁴ ja siitä vähennetään myyntitulot muilta julkisilta ja yksityisiltä yhteisöiltä. Pohjatiedot pohjautuvat Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastoon. Yksityisten asiakaspalvelujen (25,4 milj. euroa) osuus sosiaalipalvelujen kysynnästä oli noin 24 prosenttia, eli hieman enemmän kunnissa keskimäärin.

Yksityisten ostopalvelujen merkitys oli HyRi-alueella keskimääräistä suurempaa erityisesti *lasten ja nuorten laitoshuollon ja perhehoidon palveluissa sekä vanhusten asumispalveluissa.* Yksityisten lasten ja nuorten laitoshuollon ja perhehoidon ostopalvelujen merkitys oli suurin alueen pienissä kunnissa Hausjärvellä ja Lopella. Yksityisiä asumispalveluja hankittiin sitä vastoin runsaasti palvelukysynnän määrään suhteutettuna talousalueen suurissa kunnissa Hyvinkäällä ja Riihimäellä. Lisäksi Hyvinkäällä hankittiin paljon vammaishuollon yksityisiä ostopalveluja.

⁷³ Kuntien oman tuotannon laskennallinen arvo koostuu työvoimakustannuksista, ostajahintaisista välituoteostoista ja pääoman kulumisesta. Välituoteostot koostuvat kuntien talous- ja toimintatilaston mukaisista aine- ja tarvikeostoista, palveluostoista (pl. asiakaspalvelut), ulkopuolisista vuokrista ja muista menoista, jotka on korotettu ostajahintaisiksi laskennallisella arvonlisäveroprosentilla.

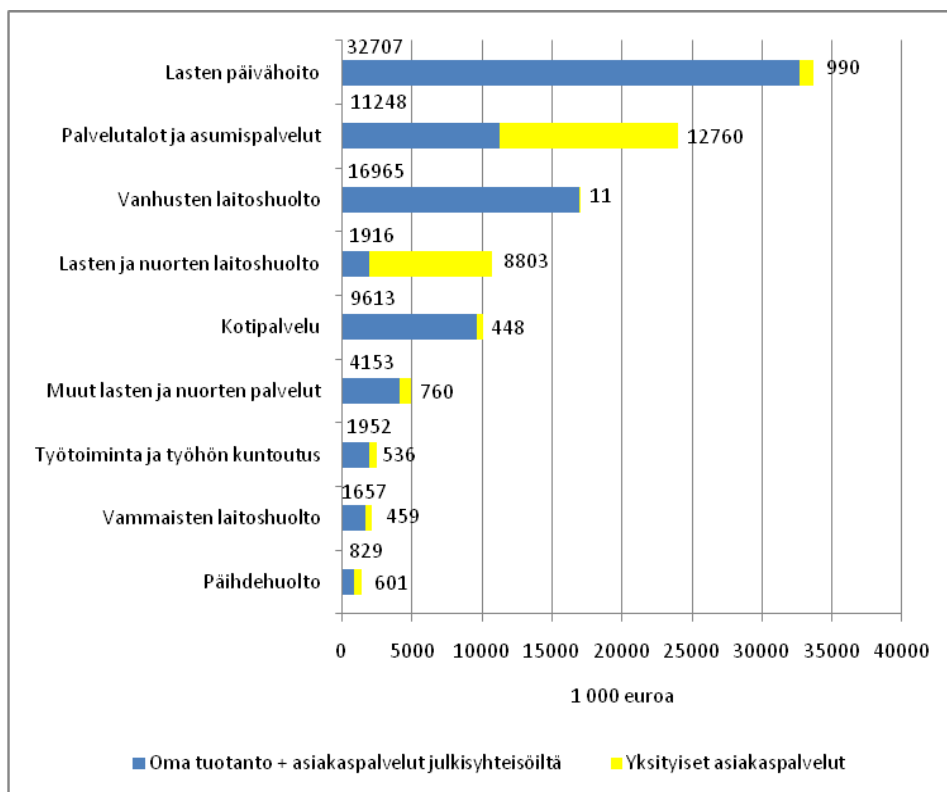
⁷⁴ Yksityisten asiakaspalvelujen ostoista on otettu huomioon se, että kuntien talous- ja toimintatilastot eivät sisällä kuntien ja kuntayhtymien saamaa viiden prosentin laskennallista piilevän arvonlisäveron palautusta yksityisistä sosiaali- ja terveyspalveluista. Asiakaspalveluihin eivät kirjaudu myöskään kunnan palveluseteleistä tai maksusitoumuksista yksityisille tuottajille maksamat korvaukset.

Vanhusten laitoshuollossa ja lasten päivähoidossa ostopalvelujen merkitys on pieni. Lasten päivähoidon ostopalveluja oli vain Hyvinkäällä vuonna 2008. Lasten päivähoidossa kannattaa ottaa huomioon, että lasten vanhemmilla on mahdollisuus valita Kansaneläkelaitos Kelan yksityisen hoidon tuella suoraan yksityinen palveluntuottaja ilman, että kunta toimii asiassa välikätenä ja palveluntuottajien kilpailuttajana. Kunnat voivat ohjata lapsiperheasiakkaita yksityiselle puolelle yksityisen hoidon kuntalisiä maksamalla ja yritysten toimintaedellytyksiä muulla tavoin parantamalla.

Myös kotipalvelussa kuntien yksityisten ostopalvelujen osuus on melko vähäinen.⁷⁵ Keskimääräistä enemmän ostopalveluja hankittiin vain Hausjärvellä. Hausjärvellä ja Hyvinkäällä kotipalveluja tarjottiin palvelusetelien muodossa vuonna 2008. Kuntien palvelusetelimenot olivat kuitenkin pieniä. Osa kotitalouksien hoiva- ja kodinhoitopalvelujen kysynnästä kanavoituu kotitalousvähennyksen kautta. Kotitalousvähennyksellä ostetaan lyhytaikaista lastenhoitoakin, sillä kuntien sosiaalikeskuksilla ei ole voimavaroja tarjota palveluja lapsiperheille kuin äärimmäisessä hätässä.

Kuvio 29

Kuntien sosiaalihuollon palvelujen kysyntä ja yksityisten asiakaspalvelujen osuus kysynnästä Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008, 1 000 euroa (Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith)

⁷⁵ Kunnan ostopalvelujen selvittäminen on kotipalvelussa ylipäätään hankalaa. Kunnan omaan palvelutuotantoon ostetut tukipalvelut (siivous- ja ateriapalvelut, yms.) eivät ole asiakaspalveluja, jolloin ne jäävät helposti tilastojen katveeseen

Taulukko 18 Yksityisten asiakaspalvelujen osuus kuntien sosiaalihuollon palvelukysynnästä Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2008, prosenttia (Lähde: Kuntien talous- ja toimintatilasto, Tilastokeskus; Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith).

	<i>Yhteensä,</i> %	Hausjärvi, %	Hyvinkää, %	Loppi, %	Riihimäki, %
Lasten ja nuorten laitoshuolto	82,1	96,7	80,3	92,5	79,7
Palvelutalot ja asumispalvelut	53,1	30,9	54,3	22,4	67,0
Päihdehuolto	42,0	61,8	22,5	88,9	55,7
Vammaisten laitoshuolto	21,7	-	80,8	-	9,0
Työtoiminta ja työhön kuntoutus	21,5	59,9	25,5	-	5,9
Muut lasten ja nuorten palvelut	15,5	20,5	11,2	28,2	25,3
Kotipalvelu	4,5	12,6	2,4	3,8	5,2
Lasten päivähoito	2,9	-	5,2	-	0,2
Vanhusten laitoshuolto	0,1	-	-	-	0,1

Yksityisten palvelujen kasvunäkymät

Yksityiset ostopalvelut ovat lisääntyneet lähes kaikissa kuntien sosiaalipalveluissa 2000-luvulla, kuten vuosikymmenen alussa tehdyissä selvityksissä ennustettiin. Ostopalvelujen kasvu jatkuu lähivuosina edelleen, sillä kuntien mahdollisuudet vastata kysynnän nopeaan kasvuun ovat rajalliset. Kysyntä kasvaa erityisesti *vanhushuollon puolella*, kun väestö ikääntyy ja 85 vuotta täyttäneitä paljon hoitoa tarvitsevia vanhuksia on enemmän kuin koskaan.⁷⁶ Asiaa pahentaa kuntien oman henkilöstön siirtyminen eläkkeelle ja koventuva kilpailu niukkenevasta työvoiman tarjonnasta.

Eniten viime vuosina ovat laajentuneet yksityiset *vanhusten palvelukoti- ja asumispalvelut*, jotka edustavat tavallaan välimuotoa avohuollon kotipalvelun ja varsinaisen laitoshuollon välillä. Palvelumuoto perustuu siihen, että asukkailla (vanhukset) on käytössään omat huoneistot ja palvelukodissa on tukipalveluja antavaa henkilöstöä. Palveluasuminen voi olla tehostettua, jolloin henkilöstöä on paikalla ympäri vuorokauden tai vain päiväsaikaan, jolloin asukkaiden öinen turvallisuus taataan esimerkiksi henkilökohtaisin hälytysjärjestelmin.

Asumispalvelujen tarpeen kasvua osoittaa, että esimerkiksi 70 prosenttia vuonna 2006 Medivire Oy:n hoivabarometriin vastanneista 374 kuntapäätäjistä⁷⁷ totesi oman kuntansa ulkoistavan lisää vanhusten asumispalveluja seuraavan viiden vuoden aikana. 28 prosenttia uskoi ulkopuolisilta ostettujen asumispalvelujen pysyvän ennallaan ja vain pari prosenttia ennakoivat ostopalvelujen vähenevän. Ulkoistamisessa on useita vaihtoehtoja: yksityinen palvelutuottaja, muu kunta tai ulkoistaminen omaishoidon kautta. Eniten uskotaan palveluostojen kasvavan yksityisiltä palveluntuottajilta.

Lasten ja nuorten palvelujen tarve on lisääntynyt suurten paikkakunnilla ohella myös pienillä paikkakunnilla perheiden sosiaalisten ongelmien kasvun seurauksena. Taustalla ovat vanhempien kykenemättömyys toimia kasvattajina, runsas päihdeaineiden käyttö,

⁷⁶ Vanhushuollossa kasvavat kaikki palvelut. Myöskään laitoshoitopaikkoja ei voida enää vähentää, sillä huonokuntoisten ja dementiapotilaiden määrä on rajussa nousussa.

⁷⁷ Kuntapäätäjät edustivat kunnanjohtajat sekä kunnan taloudesta, sosiaalitoimesta, perusturvasta ja vanhustyöstä vastaavat johtajat.

taloudelliset vaikeudet, lisääntyneet avio- ja avoerot, lapsiperheitä auttavien sosiaalisten verkostojen oheneminen ja lasten rajaton käyttäytyminen. Tämä näkyy käytännössä muun muassa siten, että perhekoteihin ja kalliiseen laitoshuoltoon sijoitetaan entistä enemmän lapsia ja nuoria lastensuojeluperustein.

Varsinaisia lasten ja nuorten laitoksia ovat lastenkodit, nuorisokodit ja koulukodit, erityislastenkodit sekä päihdeongelmaisten hoitoon keskittyneet lastensuojelulaitokset. Sen sijaan *perhehoidossa* lapsi sijoitetaan yksityiskotiin. Perhehoitoa annetaan sijaisperheissä ja ammatillisissa perhekodeissa. Sijaisperheet ovat tavallisia perheitä, mutta ammatillisten perhekotien ylläpito on luvanvaraista yritystoimintaa. Uudistunut laki lastensuojelusta on nostanut kaikkien alalla toimivien yritysten henkilöstön koulutus- ja työkoemuusvaatimuksia vuodesta 2008 lukien.⁷⁸

Keskeinen syy lasten ja nuorten ongelmien kärjistymiseen on *ennaltaehkäisevien lapsiperheitä* tukevien avohuollon palvelujen puute. Esimerkiksi kuntien kotipalvelun asiakaskunnasta lapsiperheasiakkaiden määrä on pudonnut vajaassa 20 vuodessa viidesosaan 1990-luvun alun tasolta, sillä kuntien kotipalvelun niukat voimavarat on suunnattu vanhustalouksille. Lyhytnäköisen sosiaalipolitiikan seurauksena kunnat ovat joutuneet kalliin laitoshuollon maksumiehiksi. Asia on sama kuin luovuttaisiin lasten ehkäisevästä hammashuollosta ja keskityttäisiin hampaiden paikkaamiseen.

Uudessa lastensuojelulaissa korostetaan ehkäisevän lapsi- ja perhekohtaisen lastensuojelun tarvetta.⁷⁹ Myös sosiaali- ja terveysministeriön strategiat 2015 –raportissa painotetaan nyt ennalta ehkäisevää näkökulmaa. Keinoina esitetään muun muassa, että kunnalliset kotipalvelut palautetaan lapsiperheille tarkoitetuksi ennalta ehkäiseväksi palveluksi. Tämä on helpommin sanottu kuin tehty, sillä kotipalvelujen alasajo on ollut jyrkkää. Yksi keino olisi lisätä *perheneuvontaa ja parisuhdeneuvontaa*, sillä vanhempien hyvällä parisuhteella on myönteinen vaikutus lapsiperheen arkeen.

Yhtenä käytännön esimerkkinä voidaan mainita Väestöliiton ja Espoon kaupungin yhdessä pilotoima Vastaamo-palvelu, joka on sähköinen tukipalvelu lasta odottavien, vauvaikäisten sekä leikki- ja alakouluikäisten lasten vanhemmille. Kevään 2010 aikana Espoossa jaettiin eri kohderyhmille noin 1 800 palveluseteliä, joita vanhemmat voivat käyttää nettipohjaista tukea saadakseen. Palvelusetelin saaneet lasten vanhemmat voivat esittää nettipalvelussa asiantuntijalle parisuhteeseen, hyvinvointiin, kasvatukseen ja vanhemmuuteen liittyviä kysymyksiä.⁸⁰

⁷⁸ Ks. Lastensuojelulaki 417/2007.

⁷⁹ Lasten hyvinvointia 21 OECD-maassa kartoittaneessa Unicefin selvityksessä Suomi sijoittui yleisarvioinnissa neljänneksi Australian, Alankomaiden, Ruotsin ja Tanskan jälkeen ennen kaikkea siksi, että maamme tarjoaa lapsille hyvän materiaalsen perustan, koulutuksen ja terveydenhuollon. Kuitenkin lasten sosiaalinen ympäristö kaipaa raportin mukaan kohentamista Suomessa. Lapset itsenäistään varsin varhain ja perheissä tarvittaisiin enemmän yhteistä aikaa. riskikäyttäytymisen osalta nuorten tupakointi ja humalahakuinen juominen näkyvät tuloksissa. (Lähde: Unicef: An overview of child well-being in rich countries, 2007)

⁸⁰ Nettipalvelu laajenee syksyllä 2010 ja tavoitteena on jakaa 14 000 palveluseteliä. Vastaamo-palvelu täydentää kuntien perhekeskus- ja lapsiperhepalveluja nettipohjaisella asiantuntijapalvelulla. Palvelusta kunta saa tilastotietoja käsitellyistä asioista, jolloin voidaan tunnistaa voimistumassa olevat teemat ja suunnitella niiden pohjalta varhaisen tuen toimenpiteitä. Pilottihanketta tukevat taloudellisesti Sitra ja Espoo kaupunki, ja päämääränä on tarjota tulevaisuudessa valtakunnallinen sähköinen tukipalvelu perheille (www.vaestoliitto.fi).

Kotipalvelujen kysyntää ovat lisänneet väestön ikääntyminen ja kuntien tavoite vähentää sosiaali- ja terveystalouden laitospainotteisuutta. Kotipalveluja ja siihen liittyviä tukipalveluja (siivous, yms.) on ulkoistettu osittain eri puolilla maata suurissa kaupungeissa ja pienillä paikkakunnilla. Asiakkaat haluavat lisäksi valita, millaista palvelua ja mistä he sen hankkivat. *Kunnallinen palveluseteli* antaa tähän uuden mahdollisuuden. Kuntalaisilla ei ole subjektiivista oikeutta palveluseteliin, sillä järjestelmän käyttöön otosta ja laajuudesta päätetään kunnan toimielimissä.

Lainsäädännöstä ja käytännön syistä johtuen palveluseteleitä on hyödynnetty etupäässä sosiaalihuollon avopalveluissa, kuten kotipalvelussa, omaishoitajan vapaa-ajan järjestämisessä ja erilaisissa tukipalveluissa, joita ovat siivous-, kuljetus- ja ateriapalvelut.⁸¹ Uutta kehitysvaihetta edustaa kuntien seudullisen yhteistyön lisääntyminen, sillä palvelusetelituotanto vaatii toimiakseen riittävän suuren palvelujen järjestämisalueen, jotta kysyntää on palveluntuottajille riittävästi. Esimerkkinä seudullisesta yhteistyöstä voidaan mainita Jyväskylän palvelusetelimalli.⁸²

Ylipäätään yksittäisen kunnan maantieteelliset rajat ovat muodostumassa asukasluvultaan suuressakin kunnassa liian kapeiksi, kun ajatellaan nykyajan kuntalaisten tarpeita. Kehitys kulkee kohti suurempia työssäkäyntialueita, jotka ylittävät kuntarajat. Tämä puoltaa yksittäisiä kuntia laajempien palvelusetelijärjestelmien luomista, jotta kuntalaisten tarpeet voidaan tyydyttää aiempaa paremmin tai yksityisille palveluntuottajille ja mahdollisesti erikoistuneelle palvelutuotannolle saadaan riittävästi kysyntäpohjaa. Esimerkkinä voidaan mainita erityisryhmien tarvitsemat palvelut.

Vuonna 2009 voimaan tullut palvelusetelilaki mahdollistaa asiakkaan valintaan perustuvan tuotannon aiempaa useammassa palveluissa. Setelit sopivat periaatteessa kaikkiin sellaisiin palveluihin, joissa asiakas voi toimia kuluttajan tavoin edellyttäen, että palvelut ovat tuotteistettuja ja niiden hinnoista ja laadusta on riittävästi tietoa. Uutta palvelusetelipohjaisessa tuotannossa on se, että asiakkaan ja palvelusetelituottajan välille syntyy yksityisoikeudellinen sopimus, johon sovelletaan sopimuksen sisällön mukaan määräytyviä kuluttajaoikeuden ja sopimusoikeuden säännöksiä.⁸³

⁸¹ Avohuollon palvelut voidaan helposti kohdentaa avuntarvitsijoille eivätkä esimerkiksi kaikki tukipalvelut edellytä ammatillista sosiaali- ja terveydenhuollon koulutusta.

⁸² Jyväskylän malliin sisältyy ulkopuolisen maksuliikenneoperaattorin käyttö, mikä vähentää kuntien hallinnollista työtä. Kielteisenä puolena on kuntien menettämä laskennallinen viiden prosentin palautus verotomiin yksityisiin sosiaali- ja terveystalouden palveluihin liittyvästä piilevästä arvonlisäverosta, koska maksuja ei suoriteta suoraan palveluntuottajille, vaan maksuliikenne hoidetaan ulkopuolisen operaattorin kautta.

⁸³ Myöskään asiakkaan omavastuuta ei ole enää sidottu sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulakiin, vaan omavastuusuudet voivat ylittää asiakasmaksulaissa säännellyt maksujen enimmäismäärät muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta.

4.4 Yksityiset terveystaloudet

Yksityisen sosiaalipalvelun yrityksiä toimi Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 184 ja toimipaikkoja 214. Ala työllisti noin 400 henkeä ja liikevaihto yrityksiin kertyi runsaat 30 miljoonaa euroa. Tärkeimpiä alatoimialoja ovat yksityislääkäripalvelut, hammaslääkäripalvelut ja fysioterapia.

Yksityinen terveystaloudet rakentuu nopean hoitopääsyn ja erikoispalvelujen varaan, jota yhteiskunta on tukenut Kansaneläkelaitos Kelan hoitokorvausjärjestelmän kautta. Kela maksaa työnantajille myös terveystalouksista, joita on hankittu yksityisiltä työterveyshuollon palveluntuottajilta.

Alueen kuntien terveystalouksien palvelukysynnän laskennallinen arvo oli vuonna 2008 noin 134 miljoonaa euroa, josta yksityisten ostopalvelujen osuus oli vain 2-3 miljoonaa euroa. Yksityisen ja alueen kuntien yhteistyölle on paljon kasvuvaraa. Uusia mahdollisuuksia antavat esimerkiksi terveydenhuollon palvelusetelit.

4.4.1 Terveystaloudet kansantaloudessa

Terveystalouksia tuottavat valtion, kuntien ja kuntayhtymien sairaalat ja yksityiset sairaalat, kuntien ja kuntayhtymien terveyskeskukset, yksityiset lääkäriasemat ja hammaslääkäriasemat, fysikaaliset hoitolaitokset sekä terveydenhoidollisia laboratorio- ja kuvantamispalveluja tuottavat yksiköt. Ensihoito- ja sairaankuljetuspalvelut luetaan toimialaluokituksen mukaan terveystalouksiin.⁸⁴ Yksityinen toiminta jakaantuu terveydenhuollossa yritysten ja ammatinharjoittajien toimintaan sekä kolmannen alan yhteisöjen (säätiöt, yhdistykset, yms.) toimintaan.

Yksityinen toiminta on elänyt mukana terveydenhuoltojärjestelmän muutoksessa jo vuosikymmeniä. Vuonna 1972 voimaan tullut *kansanterveyslaki* oli tärkeä virstanpylväs yksityisen terveydenhuollon kannalta.⁸⁵ Kansanterveyslailla säädettiin Suomeen perusterveydenhuollon toimintamalli, joka samalla syrjäytti siihen asti vallalla olleen kunnallislääkärimallin ja takasi lähtökohtaisesti kaikille kansalaisille lähes maksuttoman terveydenhoidon. Lain arveltiin johtavan yksityisen lääkäritoiminnan supistumiseen, kun kysyntää siirtyisi vähitellen maksuttomiin julkisiin terveystalouksiin.⁸⁶

Kuluneina vuosikymmeninä *Kansaneläkelaitos Kela on ollut Suomessa kuitenkin tärkeä yksityisten terveystalouksien rahoittaja ja säilymisen takaaja sairaanvakuutuslain mukaisen hoitokorvausjärjestelmän kautta.*⁸⁷ Korvattavia palveluja ovat yksityislääkärin palvelut ja hammaslääkärin palvelut, jotka ulotettiin kaikkiin ikäluokkiin joulukuusta 2002 lähtien. Korvattavia palveluja ovat myös yksityislääkärin tai hammaslääkärin määräämät tutkimukset yksityisessä tutkimus- ja hoitolaitoksessa.⁸⁸ Myös terveydenhuoltoon liittyvät matkat (taksit yms.) ovat korvausjärjestelmän piirissä.

⁸⁴ Eläinlääkintäpalvelut eivät ole enää vuoden 2008 toimialaluokituksen (Nace) mukaan terveydenhuoltoa, vaan ne ovat osa toimialaluokituksessa osa ammatillista, tieteellistä ja teknistä toimintaa,

⁸⁵ Kansanterveyslaki 66/1972.

⁸⁶ Ismo Partanen ja Vesa Ekroos: Terveystaloudet, 2006.

⁸⁷ Sairausvakuutuslaki 1224/2004.

⁸⁸ Korvausta voi hakea muun muassa laboratorio- ja radiologisista tutkimuksista, sairaanhoitotoimenpiteistä, fysioterapiasta, psykologisista ja patologiaan kuuluvista tutkimuksista sekä säde- ja sytostaattihoidosta. Myös yksityisen hammaslääkärin määräämä ja terveydenhuoltoon liittyvä suuhygienistin hoito on tullut sairaanvakuutuksesta korvattavien hoitojen piiriin vuoden 2010 alusta lukien.

Lääkäripalkkioissa kustannusten korvaaminen edellyttää, että hoito on sairauden vuoksi välttämätöntä. Ennaltaehkäisevää hoitoa ei korvata sairaanhoitovakuutuksesta lukuun ottamatta suun ja hampaiden tutkimusta kerran kalenterivuodessa. *Korvattavat sairauskulut eivät sisällä toimisto- ja poliklinikkakuluja, leikkaussalimaksuja ja sairaalojen hoitopäivämaksuja.* Korvauksia ei makseta rokotusten tai terveystarkastusten kustannuksista, jotka on tehty lääkärintodistuksen antamiseksi ajokorttia, oppilaitokseen pyrkimistä, työhöntulotarkastusta tai eläkkeen hakemista varten.⁸⁹

Sairaanhoitokorvauksia ei luonnollisesti makseta kustannuksista, joista on peritty sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulaissa tarkoitettu maksu. Korvauksia ei myöskään makseta yksityiseen sairaanhoitoon liittyvien hoitotarvikkeiden, apuvälineiden ja proteesien kustannuksista. Korvausta ei liioin makseta, jos yksityisen terveydenhuollon palvelut on järjestetty julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon tiloissa tai, jos julkinen terveydenhuolto on hankkinut palvelut yksityiseltä palvelujen tuottajalta tai lähettänyt potilaan yksityiselle puolelle hoitoon ja tutkimuksiin.⁹⁰

Työterveyshuolto⁹¹

Kela maksaa työnantajille korvauksia myös terveyspalveluista, joita on hankittu yksityisiltä työterveyshuollon palveluntuottajilta. *Laki työterveyshuollon järjestämisestä tuli voimaan jo vuonna 1979.* Sen mukaan kunnan on järjestettävä alueellaan sijaitsevissa työ- ja toimipaikoissa työskenteleville työntekijöille sekä alueellaan toimiville yrittäjille ja muille työtä tekeville työterveyshuoltopalveluja.⁹² Työnantaja voi kuitenkin valita tavan, jolla työterveyshuolto järjestetään. Tästä syystä palvelujen ostot yksityisiltä ovat lisääntyneet etenkin suurilla paikkakunnilla.

Työnantajan järjestämästä tavanomaisesta ja kohtuullisesta terveydenhuollosta syntyvä etu on pääsääntöisesti työntekijälle verotonta. Verovapaa terveydenhuolto voi käsittää sekä terveyden- että sairaudenhoidon, mutta etuuden on *perustuttava työsuhteeseen.* Käytännössä työnantajan järjestämänä terveydenhuoltoa pidetään silloin, jos se perustuu työ- tai virkaehtosopimukseen, terveydenhuollon ohjesääntöön tai muuhun sopimukseen tai toimintasuunnitelmaan⁹³, jossa työntekijälle tarjottavan työterveyshuollon taso ja laajuus on selkeästi määriteltä.

Pakollista lakisääteistä työterveyshuoltoa laajemmat henkilökuntaetuuksina järjestetyt palvelut voivat olla puolestaan verottomia tai verollisia tapauksesta riippuen. Ratkaisevaa on usein työnantajan työpaikkaterveydenhuollon hoito-ohjesääntö, joka määrittelee työnantajan tarjoaman terveydenhuollon tason ja laajuuden. Yleensä palvelut, jotka eivät sisälly hoito-ohjesääntöön, ovat työntekijälle verotettavia. Verollisuus voi johtua

⁸⁹ Hammashoidon korvauksia ei saada proteettisten toimenpiteiden kustannuksista (irtoproteesit yms.), oikomishoidon kustannuksista ja hammasteknisestä työstä (rintamaveteraanit pois lukien).

⁹⁰ Fysioterapian osalta korvausta voidaan maksaa pääsäännöstä poiketen myös silloin, kun lähetteen yksityiseen fysioterapiaan on kirjoittanut julkisessa terveydenhuollossa toimiva lääkäri.

⁹¹ Ks. Työterveyshuoltolaki 1383/2001; Kansanterveyslaki 66/1974; Sairausvakuutuslaki 1224/2004.

⁹² Työterveyshuoltolaki 1383/2001.

⁹³ Työnantajalla on oltava työterveydenhuollosta kirjallinen toimintasuunnitelma, jossa on kerrottu muun muassa työterveyshuollon yleiset tavoitteet.

myös siitä, että terveystalvveluista aiheutuneet kustannukset ylittävät tuloverolaisissa mainitun tavanomaisuuden ja kohtuullisen rajan.⁹⁴

Työnantajan kustantamia terveystalvveluja on alettu tarjota myös palvelusetelien muodossa. Seteleitä on tarjonnut ainakin Suomen Hoitusetelit Oy niin sanottujen hoitusetelien muodossa.⁹⁵ Hoituseteli on työnantajalle arvonlisäveroton maksuväline, jonka kustannukset voidaan vähentää yrityksen tuloverotuksessa. Työntekijälle hoituseteli on pääsääntöisesti verotettavaa palkkatuloa, josta on perittävä ennakonpidätys. Hoitusetelien myönteisenä puolena on, että työnantaja voi tarjota nopean ja tehokkaan tavan haakeutua hoitoihin lähellä työntekijän koti- ja työpaikkaa.

Myös vakuutusyhtiöt korvaavat yksityisten terveystalvvelujen käytöstä aiheutuvia kustannuksia lakisääteisiin ja vapaaehtoiisiin vakuutuksiin nojautuen. Kaikilla edellä mainituilla tavoilla yksityinen toiminta on säilyttänyt asemansa julkisten palvelujen täydentäjinä. Asiantuntijoiden mukaan yksityinen terveydenhuolto on muuttunut julkisten palvelujen täydentäjästä jo välttämättömäksi osaksi maamme terveydenhuollon kokonaisu järjestelmää. Yksityisten palveluntuottajien toiminta on alkanut osin jopa korvata julkisia palveluja, kun jonot julkisessa terveyshuollossa ovat pitkiä.

Luvanvaraista toimintaa

Yksityisten terveystalvvelujen tuottaminen pääosin luvanvaraista toimintaa, kuten yksityisissä sosiaalipalveluissa. Asiasta on säädetty *laissa yksityisestä terveydenhuollosta*.⁹⁶ Lain mukaan palveluntuottajalla on oltava aluehallintoviranomaisen lupa terveydenhuollon palvelujen antamiseen. Luvan tarvitsee yksittäinen henkilö, yritys tai järjestö, joka tuottaa terveydenhuoltopalveluja. Ammatinharjoittajat eivät lupia tarvitse, mutta heidän on tehtävä asiasta ilmoitus aluehallintoviranomaiselle. Lisäksi heidän on laadittava vuosittain toimintakertomus lupaviranomaiselle.

Valtakunnallisena lupa- ja valvontaviranomaisena toimii *Sosiaali- ja terveystalvvelun lupa- ja valvontavirasto Valvira*. Valvira myöntää yksityisille palveluntuottajille luvat silloin, kun palveluja tarjotaan useamman kuin yhden aluehallintoviranomaisen alueella. Valvira myös ohjaa aluehallintovirastoja ja kuntia toimialansa lainsäädännön toimeenpanossa. Lisäksi Valvira ja aluehallintoviranomaiset ylläpitävät valtakunnallista yksityisten palveluntuottajien rekisteriä, josta saadaan tietoja yksityisistä terveydenhuollon palvelujen tuottajista ja ammatinharjoittajista.⁹⁷

Lainsäädäntöteitse on haluttu varmistaa yksityisten palvelujen laatu ja asianmukaisuus. Käytännössä palveluja tuottavan yksikön henkilöstön, toimitilojen ja laitteiden on oltava toimintaan sopivat. Henkilöstön on täytettävä käytännössä samat kelpoisuusehdot kuin

⁹⁴ Esimerkiksi työterveyshuolto on tavanomaista, kun etu rahalliselta arvoltaan kohtuullista. Lainsäädännössä ei ole euromääräistä rajaa kohtuullisille terveydenhuollon kustannuksille ja rajaveto lienee varsin väljä. Arviointiin vaikuttavat edun hankkimiseen työnantajalle aiheutuneet kustannukset ja työntekijältä säästyneet kustannukset. Myös työnantajalta saatujen kaikkien henkilökuntaetuuksien yhteismäärällä voi olla vaikutusta arviointiin.

⁹⁵ Ks. www.suomenhoituseteli.fi.

⁹⁶ Laki yksityisestä terveydenhuollosta 152/1990.

⁹⁷ Valvira myöntää terveydenhuollon ammattihenkilöille ammattioikeuksiin liittyviä lupia, tutkimuslupia ja muita terveydenhuollon lupia, kuten esimerkiksi raskauden keskeyttämis-, sterilois- ja hedelmöityshoitolupia tai kudosis-, alkiotutkimus- ja geenitekniikkaan liittyviä lupia.

mitä kunnallisella puolella henkilöstöltä vastaavissa tehtävissä vaaditaan.⁹⁸ Lisäksi kuntayhteisön, joka hankkii terveystalvveluja yksityiseltä palveluntuottajalta, on varmistuttava siitä, että hankittavat ostopalvelut vastaavat sitä laadullista tasoa, jota edellytetään kunnalliselta toimijalta.

4.4.2 Yksityinen palvelutarjonta Hyvinkään-Riihimäen talousalueella

HyRi-alueella toimi terveystalvvelussa Tilastokeskuksen YTR:n mukaan 184 yritystä ja 214 toimipaikkaa vuonna 2008 (Taulukko 19). Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli arviolta noin 400 ja liikevaihto runsaat 30 miljoonaa euroa. Talousalueella toimii terveystalvvelussa lisäksi yksi kolmannen alan järjestön toimipaikka Riihimäellä.⁹⁹ Palvelujen tarjontaa keskittyy Hyvinkäälle ja alatoimialoittain eniten toimipaikkoja on yksityislääkäripalveluissa. Toiseksi ja kolmanneksi eniten terveydenhuollon yritystoimipaikkoja on fysioterapiassa ja hammaslääkäripalveluissa.

Pääosa yksityisten terveystalvvelujen henkilöstöstä työllistyy talousalueella yksityisillä lääkäriasemilla, hammaslääkäripalveluissa ja fysioterapiapalveluissa. Alueella toimii myös suuri joukko niin sanotuissa muissa terveystalvveluissa. Alatoimiala koostuu erilaisista terveydenhoidon itsenäisten ammattilaisten tuottamista palveluista, joita annetaan ammatinharjoittajien vastaanotolla tai potilaan kotona. Mahdollisia esimerkkejä ovat psykologit, puheterapeutit, ravitsemusterapeutit, suuhygienistit, kuntohoitajat, jalkaterapeutit tai terveydenhuollon konsultit.

Taulukko 19 Terveystalvvelun yritystoimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain ja toimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yhteensä	Hausjärvi	Hyvinkää	Loppi	Riihimäki
Kuntoutuslaitokset	1		1		
Lääkäriasemat, yksityislääkärit	70		46	2	22
Hammaslääkäripalvelut	33	1	22	1	9
Fysioterapia	36	1	18	5	12
Laboratoriotutkimukset	4		4		
Kuvantamistutkimukset	2		1		1
Sairaankuljetus	3		2	1	
Muut terveystalvvelut	65	2	36	4	23
Yhteensä	214	4	130	13	67

Yritysprofiili

Kun katsotaan HyRi-aluetta kotipaikkakuntanaan pitäviä terveystalvvelualan yrityksiä, havaitaan, että vain kolme Hyvinkäällä toimivaa yritystä työllistää yli kymmenen henkeä. Nämä kolme suurinta toimivat lääkäriasemapalvelussa, fysioterapiassa ja sairaankuljetuksessa. Terveystalvvelualan yritykset ovat kooltaan pienempiä kuin yritykset sosiaalipalvelussa, mikä johtuu suuresta itsenäisten ja osittain sivutoimisten ammatinhar-

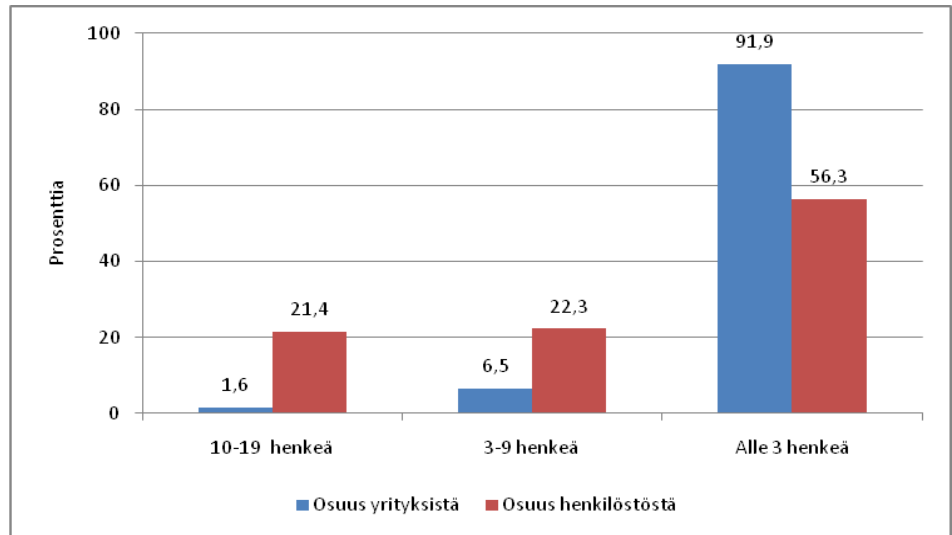
⁹⁸ Ammatinharjoittajalla ei ole pääsääntöisesti oikeutta palkata avustajan lisäksi muuta terveydenhuollon ammattihenkilökuntaa (Laki terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä 559/1994).

⁹⁹ Riihimäen Työterveys ry.

joittajien määrästä. Samasta asiasta kertoo myös tavallisin yritysmuoto, joka kolmessa neljäsosassa yrityksiä yksityinen toiminimi.

Terveyspalvelualan yrityksistä puolet on aloittanut 1980- ja 1990-luvuilla. Vanhimmat yhä vuonna 2008 toiminnassa olleet yritykset on perustettu jo 1970-luvulla. Siten toimialan yrityskanta on vanhempaa kuin esimerkiksi sosiaalipalvelussa, jossa lähes 80 prosenttia yrityksistä on aloittanut toimintansa vasta 2000-luvulla. Terveyspalvelussa 2000-luvulla toimintansa aloittaneita oli alle 40 prosenttia. Verohallinnon ja PRH:n tilastojen mukaan runsaat 60 prosenttia yrityksistä on kokonaan naisten omistamia. Osuus on sama kuin yksityisissä sosiaalipalveluissa.

Kuvio 30 Terveyspalvelun yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 henkilöstön kokoluokittain, prosenttia yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Yksityisten terveyspalvelujen käyttö

Kansaneläkelaitos Kelan tilastojen mukaan yksityisten terveyspalvelujen käytöstä aiheutuneet hoitokorvaukset kasvoivat reippaasti vuosina 2006-08, mikä on osoitus palvelujen kysynnän kasvusta. Vaikka hoitotakuu on lisännyt julkisia panostuksia terveydenhoitoon 2000-luvulla, hoitajien lyhentäminen ei ole ehkä onnistunut kaikilta osin perusterveydenhuollossa eikä erikoissairaanhoidossakaan, mikä on voinut näkyä yksityisen terveydenhuollon asiakasmäärien lisääntymisenä. Yksityistä toimintaa on kasvattanut myös laadukkaiden erikoispalvelujen kysyntä.¹⁰⁰

Kelan tutkimusosaston selvityksistä ilmenee, että kaikki tulonsaajaryhmät, pienituloisimmat mukaan lukien, käyttävät yksityisiä lääkäripalveluja, joskin yksityisten palvelujen käyttö on painottunut hyvätuloihin. 1990-luvun alusta lukien esimerkiksi yksityislääkärin sairaanhoitokorvauksia saaneiden määrä on vähentynyt alimmassa tulokymmenyksessä mutta kasvanut ylimmässä tulokymmenyksessä. Tulotasolla on vaikutusta

¹⁰⁰ Erikoispalveluja ovat esimerkiksi kuntourheilijoiden vammojen hoito, missä asiantuntijoiden antamaa lääkärinkonsultaatiota, kuvantamis- ja leikkauspalveluja voi saada ripeästi ilman julkisen puolen hoitojonoja.

erityisesti naisten käyttämiin yksityislääkärin palveluihin, sillä naiset käyttävät kaikilla tulotasoilla enemmän yksityislääkärin palveluja kuin miehet.

Yksityislääkärien käyttöön vaikuttavat muutkin taustatekijät. Muun muassa työterveys- huolto kattaa noin 80 prosenttia palkansaajista. Työterveyshuolto kattaa osan työikäisten perusterveydenhoidon tarpeista, mikä vähentää sairausvakuutusten kautta korvattavia palveluja yksityisessä terveydenhuollossa. Toisaalta työterveyshuolto rajoittuu useimmissa tapauksissa vain perusterveydenhuoltoon. Työikäisillä korvatuista lääkärin- palkkioista 80 prosenttia on erikoislääkärin palkkioita, joten työterveyshuolto ja korvatut yksityislääkärin palkkiot eivät koske samoja palveluja.

Korvausten saajien ikäryhmittäinen tarkastelu osoittaa, että eläkeläisten jälkeen toiseksi eniten yksityislääkäreissä käyntejä on korvattu alle kuusivuotiaille lapsille. Korvauksia saaneiden pikkulasten osuus ikäryhmästään on lisääntynyt 2000-luvulla. Pienistä lapsista maksettujen korvausten määrä kertoo siitä, miten yleisesti lapsille otetaan yksityisiä vakuutuksia, joilla maksetaan lääkärinpalkkioiden omavastuuosuuksia. Kuitenkin Kelan tutkimusten pohjalta värityy kokonaiskuva, jossa suomalaisten valinnanvapaus terveydenhoitopalveluissa on varsin epätasa-arvoista.

Ensinnäkin yksilöt voivat valita terveyspalveluja vain suurissa kaupungeissa, joissa on palvelujen tarjontaa yksityisillä ja julkisella puolella. Toiseksi parhaimmassa asemassa ovat työterveydenhuollon piirissä olevat sekä hyvätuloiset henkilöt, joilla on varaa ottaa yksityisiä sairausvakuutuksia. Pienillä paikkakunnilla asuvilla, työelämän ulkopuolella olevilla ja pienituloisilla valinnanvapaus on huomattavasti kapeammalla pohjalla. Sairausvakuutuslain alkuperäisenä perusajatuksena oli kuitenkin taata tasa-arvoinen hoitoon pääsy kaikille kansalaisille tulotasosta riippumatta.

Aiheellisesti onkin kysytty, onko nykyisen kaltainen korvausjärjestelmä ja -taso hyvä- tuloisille tarpeeton ja pienituloisille riittämätön luodakseen aidon valinnan vaihtoehdon. Korvausjärjestelmää on moitittu myös hallinnollisesti raskaaksi. Yksityisten terveyden- huollon palveluntuottajien ja Kelan välinen suorakorvausjärjestelmä on kuitenkin paran- tanut tilannetta. Suorakorvaus alkoi yleistyä 2000-luvulla. Suorakorvaus tarkoittaa sitä, että sairausvakuutuskorvaus vähennetään suoraan asiakkaan laskulta hänen näyttäessään Kela-kortin apteekissa tai lääkäriasemalla.

Aika ajoin julkisuudessa on esitetty jopa sairausvakuutuslain mukaisen hoitokorvausjär- jestelmän lopettamista ja varojen suuntaamista julkisen terveydenhoidon vahvistami- seen. Terveyspalvelualan liitto ry:n asiantuntijalausunnon mukaan esimerkiksi kunnalli- sen palvelusetelijärjestelmän laajeneminen terveyspalveluihin ei tee missään tapaukses- sa Kelan sairaanhoitokorvausjärjestelmää tarpeettomaksi. Kunnallisella palvelusetelijär- jestelmällä ja Kelan sairaanhoitokorvausjärjestelmällä on paljon samankaltaisuuksia, mutta samalla ne poikkeavat toisistaan.

Keskeisin järjestelmien välinen ero liittyy asiakkaan valinnanvapauteen, joka on Kelan hoitokorvausjärjestelmässä toistaiseksi vahvempi kuin kunnallisessa palvelusetelissä. Kelan hoitokorvauksia yksityisen lääkärin ja hammaslääkärin palveluista voivat saada kaikki kansalaiset. Sen sijaan palvelusetelijärjestelmän käyttöönotto ja käyttöalue riip- puu yksittäisen kunnan poliittisesta päätöksenteosta. Palvelusetelijärjestelmä on uuden

palvelusetelilain voimaan tulon jälkeenkin kunnan työkalu hallita asiakasvirtoja, jolla kunnan niin halutessaan lisätään palvelujen asiakaslähtöisyyttä.

4.4.3 Kuntien toiminta ja yksityiset ostopalvelut

HyRi-alueella kuntien *terveyspalvelujen kysynnän arvo oli 136 miljoonaa ilman hallintoa, ympäristöterveydenhuolto ja tarkemmin erittelemättömiä terveyspalveluja*. Arvio terveyspalvelujen kysynnästä on laskettu samalla menetelmällä kuin sosiaalipalvelujen osalta, eli kuntien laskennalliseen oman tuotannon arvoon lisätään asiakaspalvelujen ostot ja siitä vähennetään myyntitulot muilta julkisilta ja yksityisiltä yhteisöiltä. Tilastokeskuksen kuntien talous- ja toimintatilastojen mukaan yksityiset asiakaspalvelut (2,4 milj. euroa) olivat 1,8 prosenttia terveyspalvelujen kysynnästä.

HyRi-alueella yksityisten asiakaspalvelujen merkitys kuntien terveyspalvelujen kysynnästä on hieman vähemmän kuin Suomen kunnissa keskimäärin (2,5 %). Käytännössä yksityisiä asiakaspalveluja on ostettu kuntien talous- ja toimintatilaston mukaan vain Hyvinkäällä. Muut talousalueen kunnat ostavat palvelut etupäässä kuntayhtymiltä. Asiakaspalvelujen lisäksi kunnat ja kuntayhtymät voivat hankkia omaan palvelutuotantonsa yksityisiä *välituotepalveluja*, kuten erikoislääkärikonsultaatioita, tutkimus- ja laboratoriopalveluja tai fysikaalisia hoitopalveluja.

Välituotepalvelujen ostot yksityisiltä palveluntuottajat jäävät kuitenkin tilastojen katveeseen, sillä välituotepalveluja ei ole eritelty kuntien ja kuntayhtymien talous- ja toimintatilastoissa palvelutuotteittain. Myös terveydenhuollon *vuokratyövoiman* käyttö on tilastojen katvealuetta, sillä vuokratyövoimasta aiheutuneet menot eivät kirjaudu asiakaspalvelujen ostoihin. Lisäksi palveluseleleistä yksityisille tuottajille maksetut korvaukset tilastoituvat kunnissa avustuksiin. Maksusitoumuksista maksetut korvaukset kirjaataan puolestaan usein välituotepalveluihin.

Ulkoistamisen kehitysnäkymät

Yksityisten terveydenhuollon ostopalvelujen merkitys on ollut kuntien järjestämässä palvelutuotannossa huomattavasti vähäisempää kuin sosiaalipalveluissa, vaikka noin kymmenen kuntaa on jo ulkoistanut terveysasemiaan yksityisille palvelutuottajille.¹⁰¹ Yksityisten ostopalvelujen kasvupotentiaali on kuitenkin suuri. Jos yksityisten asiakaspalvelujen osuus esimerkiksi HyRi-kuntien terveyspalvelujen kysynnästä nousisi kymmeneen prosenttiin, merkitsisi se noin 10 miljoonan euron liikevaihdon lisäystä yksityisille terveydenhuollon palvelutuottajille.

Yksityisten ostopalvelujen kasvulle on olemassa lukuisia esteitä. Asenteiden ja kielteisen julkisuuden¹⁰² ohella ne liittyvät kuntien välilliseen vastuuseen sairaanhoitopiirin taloudellisesta menestyksestä, minkä lisäksi kunnan ei tarvitse kilpailuttaa sairaanhoito-

¹⁰¹ Esimerkkejä ulkoistuksia voidaan hakea Lahdesta, Vantaalta, Kouvolan seudulta, Lohjalta, Tuusulasta, Imatralta ja Karjaalta (nykyisin osa Raaseporia).

¹⁰² Julkisuudessa kuntien kilpailuttamien yksittäisten terveysasemien toiminnasta haetaan mielellään vikoja ja puutteita. Toimintaa kutsutaan tahallisesti tai tahattomasti yksityistämiseksi, vaikka kysymys on kunnan valvomasta ja rahoittamasta sopimusperusteisesta palvelutuotannosta, joka on ulkoistettu yksityiselle palvelutuottajalle.

piiriltä tehtyjä palveluostoja. Myös *piilevä arvonlisävero*¹⁰³ voi vähentää kuntien halukkuutta hankkia ostopalveluja, sillä sosiaali- ja terveystalouteen sisältyvä viiden prosentin laskennallinen arvonlisäveron palautus ei kata kaikilta osiltaan piilevän arvonlisäveron aiheuttamaa kustannusta yksityisissä palveluissa.

Vuonna 2008 valmistuneen tutkimuksen mukaan piilevä arvonlisävero asettuu noin runsaaseen kuuteen prosenttiin terveystalouden yritysten liikevaihdosta, mutta se vaihtelee suuresti toimialoittain.¹⁰⁴ Piilevää arvonlisäveroa on keskimääräistä enemmän (8-9 %) paljon aineita ja tarvikkeita sekä investointihyödykkeitä vaativilla aloilla, kuten sairaalatoiminnassa, kuvantamis- ja laboratoriopalveluissa. Palvelusetelimalleissa kunnat menettävät lisäksi kokonaan piilevän arvonlisäveron palautuksen, jos niiden maksuliikenne hoidetaan ulkopuolisen palvelusetelioperaattorin kautta.¹⁰⁵

Keski-Uudellamaalla HUS:n Hyvinkään sairaanhoitopiirissä on ollut yksi hyvin toimiva esimerkki julkisen ja yksityisen alan yhteistyöstä. Vuonna 2006 Hyvinkää, Järvenpää, Mäntsälä, Nurmijärvi, Tuusula ja HUS perustivat Kiljavan Sairaala Oy:n tuottamaan alueellisia kuntoutuspalveluja. Sairaalaosakeyhtiö ei kuitenkaan itse tuota palveluja, vaan kaikki palvelut hankitaan kilpailuttamalla alihankkijoita. Kuntoutussairaalan toiminta käynnistyi syksyllä 2008. Kuntoutuspalvelujen tuottamisesta vastaa MedOne Attendo Oy vuoteen 2013 saakka.

Sairaala myy kuntoutuspalveluja ainoastaan jäsenkunnille, mutta myös muut kunnat voivat liittyä Kiljavan Sairaala Oy:n jäseneksi ja ostaa kuntoutuspalveluja sairaalalta. Kiljavan Sairaala vastaa vaativasta kuntoutuksesta ja se sijoittuu toiminnallisesti perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon välimaastoon. Sairaala myy neurologian, ortopedian, traumatologian, fysiatrian, keuhkosairauksien, sisätautien ja geriatrian jatko- ja kuntoutuspalveluja. Kuntoutettavien määrän uskotaan lisääntyvän merkittävästi jäsenkuntien väestön ikääntyessä entisestään.

Kunnat voivat ottaa käyttöön myös kunnallisen palvelusetelijärjestelmän terveystalouteen.¹⁰⁶ Vuonna 2009 voimaantunut laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä antaa tähän aiempaa laajempia mahdollisuuksia. Jo nyt Kela-korvauksiin pohjautuvat terveystaloutteen muodostavat yksityisillä markkinoilla eräänlaisen palvelusetelijärjestelmän. Pienituloisten ongelmana on kuitenkin suuri omavastuuosuus, mikä on kasvanut yksityisissä hammaslääkäri- ja lääkäriasemapaikatuissa noin 80-85 prosenttiin kustannuksista (lääkäripalkkiot ja toimistokulut).

Palvelusetelien käytön laajentaminen terveydenhuollossa lisäisi tasa-arvoa kansalaisten kesken. Se antaisi pieniä ja keskituloisille mahdollisuuden valita suoraan yksityinen pal-

¹⁰³ Yksi yksityisen terveys- ja sosiaalipalvelujen kilpailuedellytyksiin vaikuttava ongelma liittyy toiminnan arvonlisäverottomuuteen, sillä verottomia suoritteita tuottavilla palveluntuottajilla ei ole myöskään vähennysoikeutta omiin hankintoihin sisältyvään arvonlisäveroon. Markkinoilla toimivat kunnalliset palveluntuottajat ovat sitä vastoin erilaisessa asemassa, koska kunnallinen palveluntuottaja voi saada palautuksen omiin hankintoihin liittyvästä arvonlisäverosta. Palautusmenettely koskee Suomessa samalla tavoin kuntia ja kuntayhtymiä ja niiden liikelaitoksia (Lith, Pekka: Sosiaali- ja terveystalouden markkinat, 2008).

¹⁰⁴ Lith, Pekka: Sosiaali- ja terveystalouden markkinat, 2008.

¹⁰⁵ TEM: Hyvinvointialan kehittäminen; Yritystoiminta ja yrittäjyyden kehittäminen (toim. Pekka Lith), 2009.

¹⁰⁶ Jo vuonna 2008 palvelusetelit otettiin käyttöön kotisairaanhoidossa samoin perustein kuin seteleitä on voitu käyttää sosiaalihuollon palveluissa, mikä on mahdollistanut kotipalvelun ja kotisairaanhoidon yhdistämisen kotihoidon palveluksi. Järjestelmä selkeytti kotona annettavaa lääkehuoltoa.

velutuottaja ja nopeuttaisi hoitoon pääsyä. Yksi yhteiskunnan suurista epäkohdista on kansalaisten kasvava eriarvoisuus terveydenhuollon tutkimuksiin ja sairaudenhoitoon pääsyssä.¹⁰⁷ Ripeä hoitoon pääsy lyhentäisi inhimillisiä kärsimyksiä, vähentäisi kipua lievittävien lääkkeiden käyttöä, säästäisi yhteiskunnan varoja sairauspäivärahoissa ja lyhentäisi työssäkäyvien sairauslomia.¹⁰⁸

Terveydenhuollon palveluseteleistä ei ole kuitenkaan vielä paljon käytännön kokemuksia, sillä palveluseteli uusi väline, eivätkä kunnat ole ennättäneet tehdä vielä suunnitelmia ja budjetoida varoja palvelusetelien käyttöä varten. Asiantuntijoiden mukaan palveluseteleitä otetaan aluksi käyttöön sellaisissa palveluissa, jotka ovat selkeästi määriteltävissä ja tuotteistettavissa. Esimerkkejä ovat hammashoito, kaihileikkaukset, määrätyt ortopediset leikkaukset ja vammaisten palvelut. Ensimmäisiä avauksia palvelusetelien käytöstä odotetaan vuodelle 2011.

Kuntien kannattaisi panostaa erityisesti ennaltaehkäisevää terveydenhuoltoon ja lisätä yksilöllisiä ja omaehtoisia kannustimia. Palvelusetelit voisivat sopia sellaiseen tarkoitukseen, missä arvioidaan henkilön terveyttä ja kuntoa. Tällaisen terveydentilan *katsastusetelin* avulla testattava henkilö voisi saada niin sanotun liikennevalopalautteen, jossa ”punainen valo” ohjaa suoraan yksilölliseen kuntoutukseen ja ”keltainen valo” kevyempää ohjaavaan tukeen.¹⁰⁹ Pitkällä aikavälillä sairauksien ennaltaehkäisy on yhteiskunnalle kustannuksiltaan edullisempaa kuin kriisitilanteiden hoito.

¹⁰⁷ Perusterveydenhuollossa eriarvoisuus koskee erityisesti työmarkkinoiden ulkopuolella olevia, jotka eivät ole lakisääteisen työterveyshuollon piirissä. Erikoissairaanhoidossa eriarvoisuutta esiintyy kaikissa yhteiskuntaryhmissä.

¹⁰⁸ Lith, Pekka: Kohdennetut maksuvälineet ja asiakkaan valinta Suomen kansantaloudessa, 2009.

¹⁰⁹ Lith, Pekka: Kohdennetut maksuvälineet ja asiakkaan valinta Suomen kansantaloudessa, 2009.

4.5 Ympäristöliiketoiminta

Ympäristöliiketoiminnassa toimivat yritykset voidaan jakaa tilastollisesti kahteen ryhmään, jotka ovat niin sanottujen ydintoimialojen yritykset (jätehuoltolaitokset, yms.) ja ympäristöalan tukitoimialojen yritykset (kone- ja laitevalmistajat yms.). Vuonna 2008 Hyvinkään-Riihimäen talousalueella toimi 43 ydintoimialojen yritystä, joiden henkilöstö oli runsaat 500 henkeä ja liikevaihto 300-400 miljoonaa euroa. Tukitoimialoilla yrityksiä toimi arviolta runsaat parikymmentä.

Ympäristöliiketoiminta on yksi tulevaisuuden kasvualoista. Suomessa on kiinnitetty huomiota etenkin bioenergian tuotannon lisäämiseen. Painopiste on asetettu puubiomassan hyödyntämiseen energiatuotannossa. Suuria maailmanlaajuisia kasvumahdollisuuksia liittyy kuitenkin teollisuus-, yhdyskunta- ja maatalouden jätteiden biokaasutuotantoon ja siihen liittyvän teknologian kehittämiseen. Biokaasutuksella ei tuoteta vain energiaa, vaan sillä on myös muita myönteisiä ympäristövaikutuksia.

4.5.1 Toimialan määritelmä

Ympäristöliiketoiminta on monialainen toimialakokonaisuus, joka voidaan jakaa varsinaisilla ympäristöaloilla toimiviin ydinyrityksiin sekä tukitoimialoilla toimiviin yrityksiin. Virallisen EU:n vuoden 2008 toimialaluokituksen (Nace) näkökulmasta katsoen ympäristöliiketoiminta on klusteri tai osaamisalakokonaisuus, jossa toimivat yritykset hajaantuvat useille toimialaluokituksen toimialoille. Monialaisuutta kuvaa osuvasti ympäristöliiketoimintaan kehitetty tuoteluokitus, jossa Tilastokeskuksesta saatujen tietojen mukaan on seitsemäntoista eri päätuoteluokkaa, jotka ovat

- ulkoilman ja ilmansuojelu kasvihuonepäästöjä vähentämällä
- ulkoilman ja ilmansuojelu muilla keinoin
- jätevesien käsittely
- jätehuolto
- maaperän sekä pohja- ja pintavesien suojelu ja puhdistus
- melun ja värinän torjunta
- luonnon monimuotoisuuden ja maiseman suojelu
- säteilyltä suojaaminen
- ympäristösuojeluun liittyvä tutkimus- ja kehittämistoiminta
- muut ympäristön suojeluun liittyvät toimenpiteet
- vesivarojen hallinta
- energiantuotanto uusiutuvista energialähteistä
- lämmön ja energia tehokas käyttö
- fossiilisten energialähteiden käytön vähentäminen
- uusiutumattomien luonnonvarojen hallinta
- luonnonvarojen hallintaan liittyvä tutkimus- ja kehittämistoiminta
- muut luonnonvarojen hallintaan liittyvät toimenpiteet.

Tuoteluokituksen ja virallisen toimialaluokituksen (Nace 2008) avulla voidaan määritellä joitakin toimialoja, joihin tilastoituja yrityksiä ja toimipaikkoja voidaan kutsua *ydintoimialoilla* toimiviksi tavaroiden ja palvelujen tuottajiksi. Näillä toimialoilla liikevaihto kokonaisuudessaan tai valtaosa siitä kertyy ympäristöliiketoiminnasta. Ydintoimialoja edustaville yrityksille on tyypillistä, että ne tuottavat palveluja tai niillä on hallussaan

teknologiaa, joilla pyritään käytännön tasolla torjumaan tai ennaltaehkäisemään ympäristövahinkoja (*end-of-pipe –ympäristöalat*).¹¹⁰

Virallisen toimialaluokituksen avulla ei silti tavoiteta kaikkia ympäristöalan ydintoimialoilla toimivia yrityksiä. Yksi keskeinen osaamisala on *bioenergian* tuotanto, joka on osa uusiutuvista energialähteistä tapahtuvaa energian tuotantoa.¹¹¹ Määritelmällisesti bioenergia on biopolttoaineista tuotettua energiaa, jota saadaan metsissä, soilla ja pelloilla kasvaneista biomassoista sekä yhdyskuntien, maatalouden ja teollisuuden energian tuotantoon soveltuvista orgaanisista jätteistä. Alan merkitystä korostaa se, että bioenergian käyttö kattaa lähes 30 prosenttia Suomen energiankulutuksesta.

Bioenergian tuotanto on kytkeytynyt maatalouteen ja metsä- ja puutalouteen (metsätalous ja –teollisuus), joka sisältää lavasti ymmärrettynä alaan liittyvät tukitoimialat, kuten koneiden ja laitteiden valmistuksen, tutkimus- ja kehittämistoiminnan ja suunnittelu- ja konsulttipalvelut). Bioenergiaa syntyy sivutuotteena esimerkiksi metsäteollisuuden tuotantoprosesseissa (sellutuotanto), mutta pääosa alan yrityksistä on pieniä mikroyrityksiä ja *monialaisia maatiloja*.¹¹² Monialaisia maatiloja ovat tilat, joissa harjoitetaan perinteisen alkutuotannon lisäksi muuta yritystoimintaa.

Bioenergia-alaa on käsitelty työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n laatimassa toimialaraportissa.¹¹³ Toimialaraportti ei sisällä kuitenkaan maatiloilla tapahtuvaa bioenergian tuotantoa. Syynä on, että maatiloilla tapahtuvan bioenergian tuotannon merkitystä on vaikea arvioida käytettävissä olevien tilastojen pohjalta, sillä vain osalla tiloista maatalouden ulkopuolinen toiminta on yhtiötetty erilliseksi elinkeinoverolain (EVL) alaiseksi toiminnaksi. Yritystoiminta on usein kytköksissä tilalla harjoitettavaan maatalouteen ja siihen käytetään maatilan kalustoa, rakennuksia ja tuotteita.

Ydintoimialojen lisäksi ympäristöliiketoiminnassa toimii lukuisa joukko muiden toimialojen tavarantoimittajia ja palveluntoimittajia (*tukitoimialojen yritykset*), jotka toimivat ympäristöalalla vaihtelevassa määrin. Joukossa on pieniä ja keskisuuriakin yrityksiä, joiden liikevaihdosta merkittävä osa kertyy ympäristöalalta, mutta useissa tapauksissa tukitoimialojen yritykset toimivat osaamisalalla vain osittain. Harvalukuisten suurten yritysten merkitys ympäristöliiketoiminnasta voi nousta korkeaksi, vaikka niiden omasta liikevaihdosta pääosa syntyy muusta toiminnasta.

Tukitoimialojen yritykset ovat usein energia- ja ympäristötekniikan kone-, laite- ja yms. tuotevalmistajia ja ympäristöalan tutkimus- ja kehittämistoiminnan harjoittajia ja erityisaloihin liittyvien osaamispalvelujen tuottajia. Ne tuottavat toisille yrityksille kuten tuotantolaitoksille, julkisyhteisöille tai yksityisille kotitalouksille käytännön välineitä ja tietämystä maaperän, veden ja ilman ympäristövahinkojen pienentämiseksi, uusiu-

¹¹⁰ Virallisen toimialaluokituksen (Nace 2008) pohjalta voidaan tunnistaa ympäristöalan ydinyrityksiä ja niiden toimipaikkoja seuraavilta toimialoilta: Viemäri- ja jätevesihuolto (tol 37), jätteen keruu (tol 381), jätteen käsittely ja loppusijoitus (tol 383), materiaalin kierrätys (tol 383), maaperän kunnostus ja vesistöjen kunnostus (tol 39), lämpö-, ääni- ja värinäeristeiden asennus (tol 43291), jätteen ja romun tukkukauppa (tol 46770), katujen ja teiden puhtaanapito (tol 81291) ja maisemanhoitopalvelut (tol 813).

¹¹¹ Uusiutuvilla energialähteillä tarkoitetaan aurinko-, tuuli-, vesi- ja bioenergiaa, maalämpöä sekä aalloista ja vuoroveden liikkeistä saatavaa energiaa.

¹¹² Ks. monialaiset maatilat luku 5.3

¹¹³ Alm, Markku: Pk-bioenergia, 2009 (www.toimialaraportit.fi).

tumattomien luonnonvarojen säästämiseksi ja energian käytön tehostamiseksi. Niiden asiakkaita ovat myös ympäristöalan ydinyritykset.

Ympäristöteknologia voidaan määritellä ETAP:in (*Environmental Technologies Action Plan for the European Union*) käsitteen perusteella. Sen mukaan ympäristöteknologioita ovat teknologiat, jotka aiheuttavat vähemmän haitallisia ympäristövaikutuksia kuin vaihtoehtoinen teknologia. Osaamisalakohtaisesti teknologia-alueet voivat liittyä energiahuoltoon, vesiin, ilmansuojeluun, jätteiden käsittelyyn ja kierrätykseen maaperän suojeluun ja puhtaaseen ekotehokkaaseen tuotantoon. Teknologia-alueiden sisältä löytyy edelleen muun muassa bio- ja nanotekniikkaa.¹¹⁴

Tukitoimialojen yrityksiä on kuitenkin mahdotonta selvittää virallisen toimialaluokituksen (Nace) avulla, vaan ne on tunnistettava muulla tavoin. Tässä tilastoraportissa peruslähteenä käytetään Lahden Tiede- ja yrityspuisto Oy:n ylläpitämää Ympäristöalan yritykset Suomessa –rekisteriä, johon kuului syksyllä 2009 arviolta noin 1 500 osaamisalan yritystä, joista aktiivisia yrityksiä on 1 300. Runsaat 200 rekisterin yritystä kuului osaamiskeskusyrittäisiin (OSKE-yritykset), joiden kanssa ympäristöteknologian osaamiskeskukset ovat olleet läheisessä yhteistyössä.

Kokonaisuudessaan voidaan todeta, että Suomessa ei ole vielä ympäristöliiketoiminnan tilastoja, vaan osaamisalan yritystoiminnan laajuutta ja rakennetta on selvitetty erilliselvitysten avulla. Ensimmäiset varsinaiset ympäristöalan liiketoimintatilastot julkaistaan Tilastokeskuksen asiantuntijoiden mukaan vasta syksyllä 2010. Ne koskevat aluksi tilastovuotta 2008, joskin ensimmäisten tilastojen kattavuus on vielä hämärän peitossa. Sen sijaan naapurimaassamme Ruotsissa ympäristöliiketoiminnan tilastoja on kehitetty määrätietoisesti 2000-luvun alusta lukien.

4.5.2 Ympäristöalan yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella

Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisteri YTR:n HyRi-alueella toimi yhteensä 43 ympäristöalan ydinaloille tilastoitua yritystä ja 49 toimipaikkaa vuonna 2008. Ydintoimialat on määritelty edellisen luvun alaviitteessä. YTR:n tilastotietoja koskevien salassapitosäännösten vuoksi toimipaikkakohtaiset henkilöstö- ja liikevaihtotiedot ovat puutteellisia, mutta HyRi-aluetta kotipaikkanaan pitävien ympäristöalan yritysten henkilöstö oli 520 vuonna 2008. Liikevaihdosta ei olemassa tarkkoja tietoja, mutta se oli arviolta noin 300-350 miljoonaa euroa vuonna 2008.

Ydintoimialojen yritykset ovat pääosin pieniä mikroyrityksiä. Yli kymmenen henkeä työllisti vain viisi yritystä, mutta ne muodostivat 86 prosenttia osaamisalan henkilöstöstä (Kuvio 30). Suurimmat yritykset ovat valtion, kuntien ja elinkeinoelämän yhteisömissä oleva *Ekokem Oy* ja samaan konserniin kuuluva *Ekokem-Palvelu Oy*, ulkomalaisomisteinen materiaalin kierrätyspalveluja tuottava *Stena Recycling Oy* ja eristysalalla toimiva ulkomalaisomisteinen *BTInsulation Oy* sekä teollisuuden ja rakennusalan puhdistuspalveluja tuottava *RMS-Ympäristöpalvelut Oy*.

Ydintoimialojen yrityksistä peräti yksitoista on YTR:n mukaan osa laajempaa konsernia (emo- ja tytäryritys). 45 prosenttia yrityksistä on aloittanut toimintansa 2000-luvulla ja

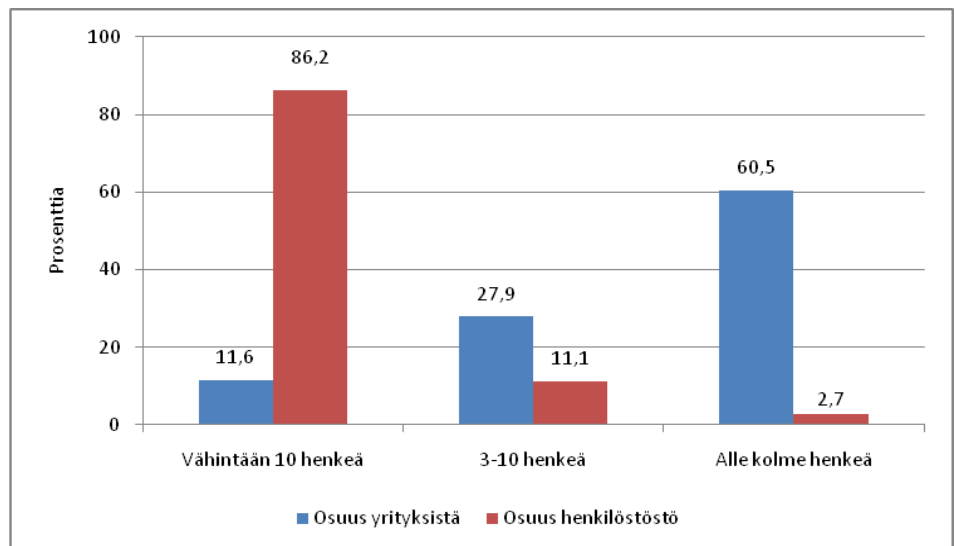
¹¹⁴ Sitra: Ympäristöteknologioiden ennakointi, 2006.

55 prosenttia ennen vuotta 2000. Vanhin jätteen ja romun tukkukaupassa toimiva yritys on aloittanut toimintansa jo 1950-luvulla. Alan yritystoimipaikkoja on kaikissa talousalueen kunnissa, vaikka toiminta keskittyy Hyvinkäälle ja Riihimäelle. Toimialoittain katsottuna Riihimäellä on eniten jätteiden keruualan toimipaikkoja. Hyvinkäällä on sen sijaan maisemanhoitopalveluja tuottavia yrityksiä (Taulukko 20).

Taulukko 20 Ympäristöliiketoiminnan ydinalojen yritystoimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talous-alueella kunnittain ja toimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus)

	Yhteensä	Hausjärvi	Hyvinkää	Loppi	Riihimäki
Viemäri- ja jätevesihuolto	1		1		
Jätteen keruu	11		2	2	7
Jätteen käsittely ja loppusijoitus	4	2	1		1
Materiaalien kierrätys	5	1	2		2
Maaperän ja vesistöjen kunnostus	1				1
Lämpö-, ääni- ja värinäeristeiden asennus	5		2	1	2
Jätteen ja romun tukkukauppa	6	1	2	1	2
Katujen ja teiden puhtaanpito	6	1	2	3	
Maisemanhoitopalvelut	10	1	7		2
Yhteensä	49	6	19	7	17

Kuvio 31 Ympäristöliiketoiminnan yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2008 henkilöstön kokoluokittain, prosenttia yrityksistä ja henkilöstöstä (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

Tukitoimialojen yritykset

Ydintoimialojen lisäksi HyRi-alueella toimi PRH:n ja verohallinnon tietojen mukaan 22 ympäristöliiketoiminnan tukitoimialojen yritystä vuonna 2008. Yritykset on tunnistettu Lahden Tiede- ja yrityspuisto Oy:n ylläpitämän ympäristöalan yritysrekisterin pohjalta. Yritysten yhteenlaskettu palkansaajien määrä oli noin 700 henkeä ja liikevaihto oli 250

miljoonaa euroa vuonna 2008. Monet tukitoimialojen yritykset toimivat kuitenkin osittain ympäristöliiketoiminnassa, joten yritysten ympäristöliiketoiminnan laajuudesta on vaikea esittää tarkkoja tilastotietoja.

Tukitoimialojen yrityksistä seitsemän toimi teollisuudessa, kuten muovi- ja metallituotteiden valmistuksessa, konepajateollisuudessa. Näitä yrityksiä voidaan kutsua ympäristöteknologian tuotevalmistajiksi. Kaksi ympäristöalan yritystä toimi rakentamisessa. Ne toimivat vesirakennus- ja LVIS-asennustöissä. Palvelualoilla keskeiset ympäristöteknologian yritykset löytyvät lähinnä omaamisintensiivisten teknisten insinööri- ja palvelujen tuottajista (kone- ja prosessisuunnittelu) sekä yrityksistä, jotka harjoittavat teollisuudessa käytettävien koneiden ja laitteiden tukkukauppaa.

Puolet tukitoimialojen yrityksistä harjoitti vientitoimintaa. Viennin arvo oli vajaa neljännes yritysten yhteenlasketusta liikevaihdosta. Ydintoimialoilla yritykset toimivat puolestaan lähinnä paikallisilla tai alueellisilla markkinoilla, sillä perinteisen rajojen yli tapahtuvan viennin harjoittaminen on vaikeaa ilman pysyvää sijoittautumista ulkomaisille markkinoille. Myös ydintoimialoilla on mahdollisuuksia osaamisintensiivisten palvelujen vientiin. Esimerkiksi Ekokemien tietämystä on käytetty Maailmanpankin, Yhdistyneiden kansakuntien ja EU:n hankkeissa.¹¹⁵

4.5.3 Osaamisalan tulevaisuuden näkymiä

Työ- ja elinkeinoministeriö TEM:n mukaan ympäristöteknologian tavoitteeksi on asetettu Suomessa 15 prosentin vuosikasvu, mikä merkitsee hieman ripeämpää kasvua kuin alalla maailmanlaajuisesti. Kasvuennusteiden taustalla ovat markkinamekanismien rinnalla kestävä kehitys edistävät kansainväliset sopimukset sekä Suomessa ja muissa maissa kiristynyt ympäristölainsäädäntö. Esimerkiksi Cleen Oy tähtää siihen, että energia- ja ympäristöalan yritykset kolminkertaistavat liikevaihtonsa vuoteen 2020 mennessä ja vuonna 2050 osaamisala on Suomen suurin teollisuudenala.

Ympäristöliiketoiminnan kehityksen taustalla on periaatteessa samat tekijät kuin muiden uusien tuotteiden ja teknologioiden kohdalla. Ympäristöhaittojen aiheuttamat noussevat kustannukset sekä ympäristöä, luonnonvaroja ja energiankulutusta säästävien tuotteiden ja järjestelmien kysynnän kasvu laajentavat markkinoita. Erityisesti energian ja fossiilisten polttoaineiden hintojen nousulla on suuri vaikutus. Esimerkiksi päästöoikeuksien kauppa on askel oikeaan suuntaan. Valtiovallalla on käytössään myös ohjauksivälineitä asian edistämiseksi, kuten esimerkiksi

- *päästöjen sääntely ja raja-arvojen asettaminen*
- *energiatehokkuudelle ja polttoaineiden valinnalle asetettavat vaatimukset*
- *ympäristöluokitusten käyttöönotto*
- *neuvonta, koulutus, mielipiteenmuokkaus*
- *taloudelliset keinot: ympäristöverot, julkiset tuet, päästöoikeuksien kauppa*
- *panostukset tutkimus- ja kehitystyöhön*
- *ympäristöteknologioiden kaupallistamisen edistäminen*
- *julkiset hankinnat.*

¹¹⁵ Lähde: Ekokem Oy:n yritysseite, Kestäviä ratkaisuja, joustavaa yhteistyötä.

Kestävän kehityksen puitteet ja kasvupohja ympäristöliiketoiminnan kasvulle luodaan kansainvälisillä sopimuksilla, julkisen vallan kansallisilla toimilla ja mikrotasolla yritysten, julkisyhteisöjen ja yksityisten kansalaisten tekemillä valinnoilla. Erityisen tärkeää olisi mahdollisimman laajan kansainvälisen ilmastopimuksen aikaansaaminen, sillä yksinomaan esimerkiksi EU:n sisällä ei pystytä ratkaisemaan maapallon ilmastohaasteita. Ilmasto- ja muiden ympäristöongelmien hallinnan kannalta avainasemassa on kuitenkin energia- ja ympäristöteknologian kehittäminen.

Suomella on ollut perinteisesti osaamista energia- ja ympäristöteknologiassa. Taustalla on energiaintensiivinen teollisuuden tuotantorakenne, jonka sivutuotteena on myös syntynyt lämpöä ja energiaa (metsäteollisuuden sellutuotanto, yms.). Kotimainen teollisuus on aiheuttanut myös ilmaan, vesiin ja maaperälle ympäristöhaittoja, joita on pyritty pienentämään erilaisilla teknologisilla ratkaisuilla. Suomen sijainti kylmällä pohjoisella pallonpuoliskolla on osaltaan edesauttanut sitä, että rakentamisessa on otettu huomioon erilaisia energiaa ja lämpöä säästäviä ratkaisuja.

Suomalaisten vahvoja osaamisalueita ovat energiatehokkaat prosessit ja laitteet, yhdistetty sähkön ja lämmön tuotanto, taajuusmuuttajat, sähkösiirto ja jakelujärjestelmät, jätehuoltoteknologia, tuulivoimalakomponentit, mittausjärjestelmät sekä bioenergian käyttö ja bioenergiaan liittyvät teknologiat. Uusiutuvan puupohjaisen bioenergian käyttö on ollut laajaa metsäteollisuuden takia. Metsäteollisuuden tuotannon nopea supistuminen on asettanut maamme uuteen asemaan, jossa tavoitteet uusiutuvien energialähteiden käytön kasvusta halutaan pitää kiinni.

Keskeisenä elinkeinopoliittisena kysymyksenä on, kannattaako ympäristöliiketoimintaan panostaa laajalla rintamalla vai onko parempi panostaa muutamille avainaloille. *Ympäristöntilaan ja päästöihin liittyvät ongelmat ovat varsin monisyisiä ja ympäristöala on omaamisalana nuorta ja osaksi määrittelemätöntä, mikä puoltaa tietynlaista laaja-alaisuutta ja pitkäjänteisyyttä.* Ylipäätään on vaikea tietää tarkasti, mitkä ympäristöalat ovat tulevaisuuden kasvualoja. Ne maat ovat kuitenkin kilpailussa vahvoilla, jotka panostavat alalle mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Ympäristöliiketoiminnan keskeiset markkinat sijaitsevat tulevaisuudessa ulkomailla, mikä korostaa ympäristöteknologian tuotteiden ja viennin merkitystä. Kysynnän mittakaavasta kertoo se, että pelkästään energia-alalla maapallonlaajuinen investointitarve on 26 biljoonaa dollaria vuoteen 2030 mennessä. Osa ympäristöliiketoiminnasta kanavoituu ympäristöalan ydintoimialoilla toimivien yritysten suorina sijoituksina kohdealueille toimiviin laitoksiin tai käyttöoikeuksien myyntinä kohdealueiden paikallisille yhteistyökumppaneille (lisensointi, franchising-toiminta, yms.).

Ympäristöalan kasvua kansainväliseksi liiketoiminnaksi edesauttavat vahvat ja vaativat kotimarkkinat. Panostuksia ympäristöalalle vahvistavat päästövähennysvaatimukset ja -normit, ympäristölaatu-, materiaali- ja energiatehokkuusvaatimukset tuotannollisessa toiminnassa ja rakentamisessa. Myös sähköverolla, polttoaineveroilla, jäteverolla sekä ajoneuvo-, auto- ja käyttövoimaveroilla on omia ohjausvaikutuksia. Ympäristöverotusta

ja sääteilyä ei saisi silti mitoittaa sellaiselle tasolle, että ne leikkaavat suomalaisten yritysten kilpailukykyä kansainvälisillä markkinoilla.¹¹⁶

Ympäristöalalla myös yritysten yhteistoiminta ja verkottuminen on tärkeää, jotta ne voisivat toimia tehokkaasti kansainvälisillä markkinoilla. Uuden energia- ja ympäristöteknologian tuonti ja ulkomaisten yritysten sijoittautuminen Suomeen on tärkeää tietämyksen hankinnan kannalta, sillä pienenä maana Suomi ei voi olla huipulla kaikessa. Tuonti ja kotimaan markkinoiden kansainvälinen kilpailu kotimaanmarkkinoilla voi lisätä investointeja, verkottumista ja tuottavuutta, mikä edelleen parantaa suomalaisten ympäristöalan mahdollisuuksia pärjätä vientimarkkinoilla.

Puuraaka-aineen käyttö bioenergiatuotannossa

Metsäteollisuuden supistuminen on avannut muille kotimarkkinoilla toimiville bioenergia-alan yrityksille markkinoita ja uusia liiketoimintamahdollisuuksia. TEM:n tuoreen bioenergia-alan toimialaraportin mukaan kasvumahdollisuuksia on ensisijaisesti puubiomassaa hyödyntävässä ympäristöliiketoiminnassa (lämpöyrittäjäyys-, energiapuun- ja hakeyritykset). Määritelmällisesti puu on uusiutuvaa biopolttoainetta, joka on peräisin puun rungosta, oksista ja juurista. Puupolttoaine on tavallisesti kiinteää,¹¹⁷ mutta sitä voidaan myös kaasuttaa biokaasuksi.

Suomessa puupolttoaineiden osuus kaikkien energialähteiden kokonaiskulutuksesta on viidennes, eli puuraaka-aine on toiseksi tärkein energianlähde öljytuotteiden jälkeen. Yhteensä kiinteitä puupolttoaineita käytettiin lämpö- ja voimalaitoksissa 14,3 miljoonaa kuutioita vuonna 2008. Puupolttoaineiden käyttö on lisääntynyt 2000-luvulla ja kehityksessä on ollut vuosittaisia vaihteluja. Metsäteollisuuden kapasiteetin pieneneminen on asettanut haasteita toiminnalle, sillä metsäteollisuuden sivutuotepuun, kuten puunkuoren käyttö energianlähteenä on supistumassa.¹¹⁸

Puupolttoaineen kasvu perustuu jatkossa entistä enemmän metsähakkeen käytölle. Vuonna 2008 metsähaketta käytettiin lämpö- ja voimalaitoksissa neljä miljoonaa kuutiota. Kansallisessa metsäohjelmassa metsähakkeen käytölle on asetettu tavoitteeksi 8-12 miljoonan kuution vuotuinen käyttömäärä vuoteen 2015 mennessä. Myös yksityishenkilöiden pientaloissa, vapaa-ajan rakennuksissa sekä maatalousrakennuksissa käytetään metsähakkeen ohella muuta polttopuuta lämmitykseen, mikä vastaa kymmenesosaa Suomessa kaikesta käytetystä raakapuusta.

Puupolttoaineen kasvua on hidastanut energiapuun korjuuteknologian pullonkaulat ja puuraaka-ainetta käyttävien tahojen yhteistyön puute. Myöskään puupelletin tuotannon kasvuodotukset eivät ole toteutuneet.¹¹⁹ Suomessa oli suunnitteilla vuosina 2008-09 useita pellettitehtaita, mutta ne ovat jääneet toteutumatta raaka-aineen ja rahoituksen puutteesta. Raaka-ainepohjaa on heikentänyt metsäteollisuuden tuotantokapasiteetin

¹¹⁶ Suomi on riippuvainen tavaraviennistä, josta puolet on perusteollisuuden tuotteita, joiden hintataso muodostuu maailmanmarkkinoilla. Useilla toimialoilla merkittävä osa viennistä suuntautuu Euroopan ulkopuolisiin maihin, joissa ympäristövelvoitteet eivät ole samaa luokkaa kuin EU-maissa. Tämän lisäksi EU:n ilmastopolitiikka rasittaa Suomea enemmän kuin monia muita unionin jäsenmaita.

¹¹⁷ Kiinteitä puupolttoaineita ovat metsätähteet, halot, kalikat, pilkkeet, hakkeet, puumurskeet, puubriketit ja –pelletit.

¹¹⁸ Alm, Markku: Pk-bioenergia, 2009.

¹¹⁹ Puupelletti on kuivasta sahanpurusta ja / tai höylälástusta (kutterilástuista) puristettua polttoainetta.

alasajo. Pääosa puupelletistä viedään ulkomaille lähinnä Ruotsiin, jossa kotimainen kulutus on huomattavasti suurempaa kuin meillä.¹²⁰

Peltobiomassojen käyttö bioenergian tuotannossa

Suomessa bioetanolin ja -dieselin tuotanto ja peltobiomassojen hyödyntäminen ovat vasta kehittelyvaiheessa. *Bioetanolia* saadaan esimerkiksi sokerijuurikkaasta, viljasta, selluloosasta ja jätteiden biologisesti hajoavista osista. *Biodiesel* on puolestaan vaihtoehto dieselöljylle. Biodieseliä voidaan käyttää sellaisenaan dieselautoissa, jos polttoainjärjestelmässä on biodieseliä kestäviä tiivisteitä. Biodieselin perusraaka-aineita ovat muun muassa rypsi, rapsi, sinappi, öljypalmun hedelmät, kookospähkinät, soija, mättyöljy ja kierrätysöljyt (paistorasvat, yms.).

Kotimaisten peltobiomassojen osalta ruokohelpi ja olki on katsottu tärkeiksi raaka-aineiksi.¹²¹ Ruokohelven viljelypinta-ala on Suomessa noin 20 000 hehtaaria ja sen viljelypinta-alan ennakoitaan kaksinkertaistuvan vuoteen 2014 mennessä. Viljelyn laajenemista hidastavat kuitenkin hankalat korjuuolosuhteet, kuljetuksen kannattavuus- ja varastointiongelmat sekä helven murskaus- ja sekoitustekniikoiden puutteet. Myös viljelymätön kasvibiomassa, kuten järviruoko voi muodostaa huomattavan raaka-ainelisan haketta ja turvetta käyttäville polttolaitoksille.

Peltobiomassojen ja kasvatusmetsien (palmuöljy, yms.) käyttö biopolttoaineen valmistukseen on silti kyseenalaista, jos raaka-aine kilpailee elintarviketeollisuuden kanssa niukkenevasta maatalouden viljelyalasta tai energian valmistukseen on kaadettu metsiä, millä on kielteinen vaikutus hiilidioksidipäästöihin ja luonnon biodiversiteettiin. Esimerkkinä voidaan mainita Neste Oil:in valmistama NExBTL-biopolttoaine, jonka raaka-aineena on käytetty Kaakkois-Aasian puupelloilla kasvatettua palmuöljyä, mikä on aiheuttanut laaja-alaista kritiikkiä.

Biokaasutuksella vähennetään jätevuoria ja tuotetaan energiaa

Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää maatalouden, yhdyskuntien, kotitalouksien, ravintoloiden ja teollisuustuotannon jätteiden energiakäytön tehostamiseen, minkä avulla voidaan lisätä kasvavien jätevuorien hyötykäyttöä ja vähentää kaatopaikkoja. Asiaa voidaan edesauttaa etenkin *biokaasuteknologian* kehitystyöllä. Määritelmällisesti biokaasu on ilman happea orgaanisesta materiaalista hajottamalla syntyvää kaasua, jossa on metaania ja hiilidioksidia. Biokaasulla voidaan tuottaa sähköä, lämpöä, liikenteen biopolttoainetta ja korvata maakaasua kaasuverkossa.

Biokaasun koostumus vaihtelee sen mukaan, onko kaasua tuotettu reaktorilaitoksessa vai kaatopaikalla. Biokaasutuotannon laajentamismahdollisuudet ovat suuret, vaikka tuotanto on vielä pientä ja keskittynyt muutamiin tuotantolaitoksiin. Vuonna 2008 Espoon Ämmäsuon osuus Suomen biokaasun tuotannosta oli lähes 50 prosenttia. Useita uusia laitoksia on sittemmin käynnistynyt tai suunnitteilla. Vuonna Suomessa oli 62 biokaasulaitosta, joista kaatopaikkakaasulaitoksia oli 33 ja yhdyskuntien ja teollisuuden jätevesilietteitä ja maatilojen reaktorilaitoksia 29.

¹²⁰ Alm, Markku: Pk-bioenergia, 2009 (www.toimialaraportit.fi).

¹²¹ Oljen energiakäyttöä hidastavat sen polttoon liittyvät ongelmat, kuten savukaasut ja tuhkan määrä.

Biojätteiden ja muiden jätteiden lajittelua ja hyödyntämistä voidaan edelleen tehostaa kotitalouksissa. Haasteena on kaatopaikoille kuljetettavan sekajätteen pienentäminen. Tämä voitaisiin ottaa huomioon asuntoyhtiöiden peruskorjauksissa ja uudessa asuntotuotannossa, sillä nykyisin jätteiden lajittelu on työlästä. Myös hotelli- ja ravintolatuotannossa syntyvien jätetonnien hyötykäytössä lienee parantamisen varaa. Yhtenä eläintenpitoon liittyvänä kehittämiskohteenä voidaan mainita, että *kasvavan hevospölkön tuottaman lannan energiakäyttöä voisi kehittää*.¹²²

Asiantuntijoiden mukaan biokaasun tuotantoa tulisi tukea kaikin tavoin, koska se on todettu ympäristövaikutuksiltaan paremmaksi kuin valtaosa muista uusiutuvista energialähteistä. Esimerkiksi bioetanolin tai –dieselin energiatase voi olla oikeastaan melko huono, sillä biopolttoaineraaka-aineen korjuu ja kuljetukset pelloilta tuotantolaitoksiin, maatalouskemikaalien valmistus ja polttoaineen jalostus kuluttavat jopa saman verran energiaa kuin mitä saadaan pelloilta tuotettua. Samalla lannoitteilla ja muilla kemikaaleilla kuormitetaan vesistöjä ja maaperää.

Bioetanolin ja –dieselin raaka-aineiden tuotanto kilpailee maapallolla niukkenevasta maatalouden pinta-alasta elintarviketuotannon kanssa ja metsien hakkuut pelloiksi tuhoavat eläin- ja kasvilajien elinympäristöjä. Hakkuutähteiden keruu metsistä puolestaan poistaa metsistä kasvuvoimaa, ravinteita ja eliöstön ravintoa. Monipuolinen maaperä- eliöstö on tärkeää puuston kasvulle ja metsän muulle tuotannolle. Sen sijaan biokaasu on maapallon ilmastomuutoksen ehkäisyyn paras biopolttoaine, sillä biokaasutuksen avulla saavutetaan muitakin ympäristövaikutuksia.

Biokaasua syntyy aineksesta, joka hajoaa pelloille ja kaatopaikoille sekä voisi aiheuttaa metaanipäästöjä ilmakehään. Biokaasutus parantaa lannan ja jätevesilietteiden hygieenisyyttä ja poistaa pahaa hajua. Myönteisiä ympäristövaikutuksia lisääntyisivät, jos biokaasutus tulisi pakolliseksi kunnallisissa jäte- ja viemärlaitoksissa ja maatiloilla. Biokaasuteknologiaan liittyy merkittäviä maailmanlaajuisia vientimahdollisuuksia, sillä hyödyntämättömiä jätevuoria on kaikkialla. Biokaasuteknologia luo työpaikkoja suurten asutuskeskusten lisäksi myös harvaanasutulle maaseudulle.¹²³

Ympäristöalan muita liiketoimintamahdollisuuksia

Bioenergiateknologian lisäksi Suomessa on kehitetty edistyksellistä teknologiaa muillakin ympäristöalan ydintoimialoilla. Esimerkiksi *jätekuljetus* on Suomessa pitkälle vietyä logistiikkaa. Jäteautot ovat monilokeroautoja, joissa voidaan kuljettaa erilaisia kierrätysjätteitä niitä sekoittamatta. Jäteautot käyttävät polttoaineena usein biopolttoaineita tai maakaasua. Jätehuollon yritykset suorittavat myös kiinteistöjen jätevesijärjestelmien tyhjennystä ja huoltoa, viemäreiden ja putkistojen avausta ja puhdistusta, juomavesikaivojen puhdistusta ja vesinäytteiden ottoa.¹²⁴

Veden puute ja puhtaan veden saanti on puolestaan maailmanlaajuisesti tärkeä haaste, sillä laajoilla alueilla pohjavedet ovat saastuneet ja jätevedet lasketaan yhä puhdistamattomina vesistöihin ja maaperään. Esimerkiksi Itämeri on maailman saastuneimpia vesis-

¹²² Ks. Luku 5.4.

¹²³ Alm, Markku: Pk-bioenergian toimialaraportti, 2009.

¹²⁴ Palveluvalikoimaan kuuluu kuivien ja nestemäisten aineiden, kuten eristeiden ja maa-ainesten poistoa ja soran puhallusta.

töjä. Itämereen kohdistuu vahva ravinnekuormitus ja kolmannes Pietarin jätevesistä huuhtoutuu puhdistamattomana Itämereen. Biologisilla prosesseilla voidaan vähentää vesistöjen kuormitusta. Mielenkiintoisia näköaloja liittyy erityisesti jätevesien energiahyötykäyttöön biodieselin valmistuksessa.¹²⁵

Myös pilaantuneen maaperän puhdistamisen ja ennallistamisen markkinat ovat maailmanlaajuisesti erittäin suuret.¹²⁶ Suurinta kysyntä on tiheästi asutuissa maissa. Pelkästään Suomessa pilaantuneiden maiden kunnostushankkeita aloitetaan vuosittain yli 400, joissa käsiteltävät maamassat ovat noin 0,5 miljoonaa tonnia. Seuraavan 20 vuoden aikana pilaantuneiden maiden kunnostamisen kokonaissummaksi on arvioitu 20 miljardia euroa. Pilaantuneita maita puhdistetaan viheralueiksi tai rakentamiseen sopiviksi esimerkiksi pesemällä, termisesti käsittelemällä ja stabiloimalla.

Esimerkiksi termisen polttokäsittelyn aikana saadaan käsitellyksi lähes kaikki haitta-aineet. Palamattomat haitta-aineet, kuten raskasmetallit sitoutetaan polton jälkeen maaperään stabiloimalla. Suomessa käytetyt kunnostusmenetelmät ovat pitkälti samoja kuin muualla Euroopassa, mutta ilmasto- ja maaperäolosuhteiden takia kaikkia menetelmiä ei voida soveltaa sellaisenaan. Uudentyyppiset puhdistusmenetelmät perustuvat bioteknologian (mikrobiologian) sovellutuksiin. Bioteknologisia puhdistusprosesseja voidaan arvioida myös uusien diagnostisin menetelmin.

Lisäksi *metallin kierrätys* on metalliraaka-aineiden maailmanmarkkinahintojen nousu myötä tullut kasvavaksi toimialaksi. Asiaan edesauttavat neitseellisten luonnonvarojen ehtyminen ja siitä seuraava raaka-ainepula. Kierrätys säästää luontoa, raaka-aineita ja energiaa. Kierrätysmetallin merkitystä kuvaa, että noin 40 prosenttia maailman teräksen tuotannosta perustuu kierrätysmateriaaliin. Kuparista kiertää noin 80 prosenttia. Suomessa metallien kierrätys ja käsittely on järjestetty tehokkaaksi. Suomessa käytöstä poistetuista terästuotteista yli 90 prosenttia kierrätetään.¹²⁷

Metallien kierrätys ja uusiokäyttö on helppoa, jos tuotteessa on samaa metallia, mutta eri metalleille ja tuotteille tarvitaan erilaisia prosesseja, kuten esikäsittelyä, murskausta, puhdistusta ja rikastusta, sulatusta ja valua harkoiksi. Osa kierrätystuotteista sisältää muitakin kuin metallia, kuten muoviva ja lasia. Myös rakennusjätteitä voidaan kierrättää uusiokäyttöön. Betonimurske voidaan kierrättää 100-prosenttisesti. Betonimurskeen käyttöominaisuudet ovat paremmat kuin sora- ja kalliomurskeella, ja sitä voidaan käyttää teissä, kaduissa, pihossa, putkikaivannoissa ja perustuksissa.

Suomessa on kehitetty edistyksellinen akkujen ja paristojen kuivateknologia, jonka avulla lähes kaikki akkujen ja paristojen sisältämä materiaali saadaan hyötykäyttöön. Uusiokäyttöön soveltumattomista muovi- ja kuitupitoisista jätteistä ja rakennusjätteistä voidaan valmistaa markkinakelpoista kierrätyspolttoainetta. Lajittelussa jäte murskataan, metallit erotetaan magneettisesti, ja lasi erotetaan esimerkiksi tuulierotuksen avulla. Lajittelussa voidaan käyttää myös optista erottelua ja seulontaa. Jälkimurskaimella jäte saatetaan raekokoon ja pellettimuotoon.

¹²⁵ Teknologia perustuu levien viljelyyn ravinnerikkaissa esipuhdistetuissa vesissä (Lähde: Ympäristöyritysten Liitto, Kehittyvä ympäristöliiketoiminta, 2007).

¹²⁶ Ympäristöyritysten Liitto: Kehittyvä ympäristöliiketoiminta, 2007.

¹²⁷ Ympäristöyritysten Liitto: Kehittyvä ympäristöliiketoiminta, 2007.

4.5.4 Ympäristöliiketoiminnan edistäminen

Julkinen valta edistää ympäristöalaa yritysten tutkimusta ja kehitystä tukemalla. Voidaan todeta, että ympäristöalan *yritystoiminnan tuella ei edistetä pelkästään yksittäisten yritysten panostuksia uuteen teknologiaan tai liiketoiminnan kasvumahdollisuuksia kotija ulkomailla, vaan tuella on myönteisiä yhteiskunnallisia ulkoisvaikutuksia parantuneen ympäristötilan muodossa*. Valtion rahalliset panostukset ympäristöliiketoiminnan kehittämiseksi ovat voimakkaassa kasvussa. Jo vuonna 2008 valtio rahoitti Tekesin kautta ympäristö- ja ilmastoteknologiaa 200 miljoonalla eurolla.

Julkiset hankinnat

Suomessa on kiinnitetty liian vähän huomiota siihen, että *kunnat ja muut julkiset organisaatiot liikelaitoksineen voivat omilla toimillaan vaikuttaa yksityisen ympäristöliiketoiminnan kehittymiseen ilman, että tarvitaan suoria yritystukia taikka lainsäädäntöön ja verotukseen liittyviä pakotteita, ohjauskeinoja ja kannusteita*. Julkisyhteisöt ovat suuria asiakkaita monilla ympäristöaloilla tai toimialoilla, jotka soveltavat kestävän kehityksen mukaista energiaa säästävää ja muuta ympäristön tilaan myönteisesti vaikuttavaa energia-, ympäristö- ja tuotantoteknologiaa.

Esimerkkeinä voidaan mainita kuntien tavara- ja palveluhankinnat julkisiin palvelulaitoksiin, kuten ekologisesti tuotettu ruoka ja ympäristömerkityt tuotteet, kierrätys, jätehuollon ja –käsittelyn ratkaisut, vedenpuhdistustekniikka, energiakäyttö julkisissa rakennuksissa ja ympäristönäkökulmien painotus uudisrakentamisessa ja peruskorjaustoiminnassa sekä bioenergian hyväksikäyttö paikallisessa lämmöntuotannossa. *Ympäristönäkökulmat hankinnoissa antavat ympäristöalan yrityksille referenssejä ja edistävät niiden investointeja ilman suoria yritystukia*.

Ympäristöliiketoiminta ei eroa ratkaisevasti muista toimialoista siinä, että vahvat ja vakaat kotimarkkinat antavat pohjaa kasvaa yrityksenä, mikä mahdollistaa toiminnan laajentamisen ulkomaisille markkinoille. Jos esimerkiksi pieni, uutta energia- ja ympäristöteknologiaa soveltava yritys voittaa julkisessa hankintakilpailussa, yritys voi saada uusia liiketoiminnan kasvumahdollisuuksia ja pystyy lisäämään investointejaan. Tämä voi pienentää edelleen yrityksen riskipääoman tarvetta, sillä riskipääoman puute on nähty yhdeksi yritystoiminnan kasvun esteeksi.

Käytännössä julkinen hankintayksikkö, kuntayhteisö tai valtio-organisaatio päättää hankittavan tavaran, palvelun ja rakennustyön sisällöstä, laajuudesta ja laadusta. Hankinnan kohdetta määriteltäessä on mahdollista esittää ympäristönäkökulmiin liittyviä teknisiä määrittelyjä tai suorituskykyä ja toiminnallisia ominaisuuksia koskevia vaatimuksia. Hankintayksikkö voi käyttää ympäristöominaisuuksiin liittyvien vaatimusten todentamisessa ympäristömerkkeihin kuuluvia perusteita tai niiden osia. Esimerkkinä voidaan mainita Pohjoismainen ympäristömerkki.

Hankintayksikkö voi vaatia ympäristöystävällistä tuotantomenetelmää, jos vaatimus liittyy hankinnan kohteeseen. Esimerkkinä on sähkön tuottaminen uusiutuvia energialähteitä käyttäen tai ympäristönäkökulmien huomioonottaminen rakennusurakoissa. Hankintayksikkö valitsee toimittajan kokonaistaloudellisuuden tai hinnan perusteella. Jos valintaperusteena on käytetty kokonaistaloudellista edullisuutta, tarjouspyynnössä on

yksilöitävä asiaa koskevat valintaperusteet, kuten vaatimukset ympäristönäkökulmista. Vaatimusten on oltava kuitenkin objektiivisia ja syrjimättömiä.

Kilpaileva liiketoiminta

Julkisella vallalla on myös yksityisen toiminnan kanssa kilpailevaa yhtiö- tai liikelaitosmuotoista toimintaa, joka voi jarruttaa yksityisen toiminnan kehitystä. Esimerkkejä löytyy ympäristöalan ydintoimialoilta, kuten jätehuollosta tai energiahuollosta. Kuitenkin kunnallisten laitosten mahdollisuuksia laajentaa toimintaansa esimerkiksi vientimarkkinoille rajoittaa se, että kunnan toimialaan ei kuulu liiketoiminta ansaintamielessä. Kuntien kannattaisi luopua toiminnoista, joissa yksityisillä markkinoilla on riittävästi tarjontaa ja antaa tilaa yritystoiminnan kasvulle.

Yksi kiista on liittynyt jätteiden keruun järjestämiseen, jossa on käytössä periaatteessa kaksi järjestelmää tai niiden yhdistelmiä: *kunnan järjestämä jätteenkuljetus ja sopimusperusteinen jätteenkuljetus. Kunnat päättävät, kumpi järjestelmä valitaan.* Kunnan järjestämässä kunta ottaa koko jätehuoltoketjun kuljetuksineen hallintaansa kilpailuttaen kuljetukset määräaikaikaisilla sopimuksilla. Sen sijaan sopimusperusteisessa järjestelmässä kunnassa olevat kiinteistöjen haltijat sopivat suoraan kuljetusyrittäjien kanssa kuljetuksista, jäteastioiden koosta, tyhjennysväleistä ja palveluhinnoista.¹²⁸

Elinkeinoelämän järjestöt puoltavat sopimusperusteista jätteenkuljetusta, koska niiden avulla se mahdollistaa parhaiten asiakaslähtöisyyden ja joustavuuden ja investoinnit jätehuollon pitkäjänteiseen kehittämiseen sekä tukee paikallista yrittäjyyttä. Osa asiantuntijoista puoltaa kuitenkin kunnan järjestämää jätteenkuljetusta, koska se tehostaa toimintaa ja vähentää päällekkäistä liikennettä. Näennäisestä asiakkaanvalinnasta huolimatta yksittäisillä kiinteistöhaltijoilla, kuten pientalojen omistajilla ei ole mahdollisuutta neuvotella hinnoista ja kilpailuttaa jätteenkuljettajia.

¹²⁸ Suomen Kuntaliiton mukaan noin puolessa Suomen kuntia on sopimusperusteinen jätteenkuljetus.

5 Alkutuotanto ja monialaiset maatilat

Aktiivimaatilojen määrä on supistunut Hyvinkään-Riihimäen talousalueella neljänneksellä vuosina 2000-09. Eniten ovat vähentyneet kotieläintaloutta harjoittavien maatilojen määrä. Yhteensä talousalueella toimi vajaat 660 maatilaa vuonna 2009, joiden käytössä oleva maatalousmaa oli noin 28 000 hehtaaria.

Suomalaiset kasvinviljelytilat ovat erikoistuneet entistä enemmän kahteen tai kolmeen kasvilajiin ja luopuneet kotieläintuotannosta. Kotieläintilat ovat keskittyneet yhteen eläinlajiin. Samanaikaisesti maatioilla harjoitetaan yhä enemmän muuta yritystoimintaa. Kasvavia toimialoja ovat hevosala, koneurakointi ja energiantuotanto.

5.1 Maatilatalous Hyvinkään-Riihimäen talousalueella

*Alkutuotannolla tarkoitetaan toimialaluokituksen (Nace 2008) maa-, metsä- ja kalataloutta.*¹²⁹ Maatalouden harjoittamisen tarkoituksena on tuottaa kasvi- ja eläinkunnan tuotteita elintarvikkeiksi, nautintoaineiksi, eläinten rehuksi, siitoseläimiksi, siemeniksi, koristekäyttöön sekä teollisuuden raaka-aineiksi. Maatalous jaetaan kahteen perustointoon, joita ovat *viljelykasvituotteiden tuotanto ja eläintuotteiden tuotanto*. Kun maatilalla tuotetaan maataloustuotteita ja niistä jalostetaan tilalla elintarvikkeita, jaetaan tuotanto periaatteessa maatalouteen ja elintarviketeollisuuteen.

Maatalouteen luetaan myös maataloutta palveleva toiminta, kuten esimerkiksi maatalouskoneiden ja –kaluston vuokraus, kastelujärjestelmien hoito, sadonkorjuu, peltojen ja sadonkäsittely, kotieläinten siitospalvelut, kengityspalvelut ja maatalouslomitus. Lisäksi metsästys ja sitä palveleva toiminta rinnastetaan alatoimialana maatalouteen. Metsätaloutta ovat metsän kasvatusta, aines- ja polttopuun tuotanto, puunkorjuu (hakkuu ja metsäkuljetus), muiden metsätuotteiden keruu ja metsätaloutta palveleva toiminta, jota ovat metsätalouden konsultointi-, neuvonta- ja koulutuspalvelut

Maatilojen määrä ja tuotantorakenne

Maa- ja metsätalousministeriö MMM:n Tietopalvelukeskus Tike:n mukaan *Suomessa oli vuonna 2000 noin 64 200 toimivaa maatilaa*. Tilojen määrä on puolittunut vuodesta 1990, ja parin viime vuoden aikana niiden määrä on vähentynyt 2 760 maatilalla. Aktiiviset maatilat vähenevät edelleen, kun suuret viljelijäikäluokat tulevat eläkeikään. Tämä koskee etenkin pieniä tiloja. Tilojen tuotantomäärä ei ole silti merkittävästi pienentynyt. Päätuotantosunnista tärkein on viljanviljely, jota harjoittaa 43 prosenttia tiloista. Toiseksi eniten on lypsykarjatalouteen erikoistuneita maatiloja.

HyRi-alueella maatilojen määrän supistuminen on ollut jopa hieman nopeampaa kuin maassa keskimäärin. *Vuosina 2009 talousalueella oli Tike:n tilastojen mukaan yhteensä 656 toimivaa maatilaa, mikä oli 175 tilaa, eli yli neljänneksen vähemmän kuin 2000-luvun vaihteessa*. Yli 40 prosenttia maatioista sijaitsi vuonna 2009 Lopella, jossa tilojen määrän väheneminen on ollut myös hitainta. Kolmannes maatioista toimii Hausjärvellä

¹²⁹ *Kalataloudella* tarkoitetaan kalojen, äyriäisten ja nilviäisten pyyntiä merellä ja sisävesillä sekä vesistä saatavien muiden tuotteiden keruuta sekä kalastusaluksilla tapahtuvaa jalostusta. Kalastukseen kuuluvat myös kalanviljely ja muu vesiviljely sekä kalataloutta. Kalataloutta ei kuitenkaan käsitellä tässä raportissa enempää, koska toimialalla ei ole merkitystä Hyvinkään-Riihimäen talousalueella.

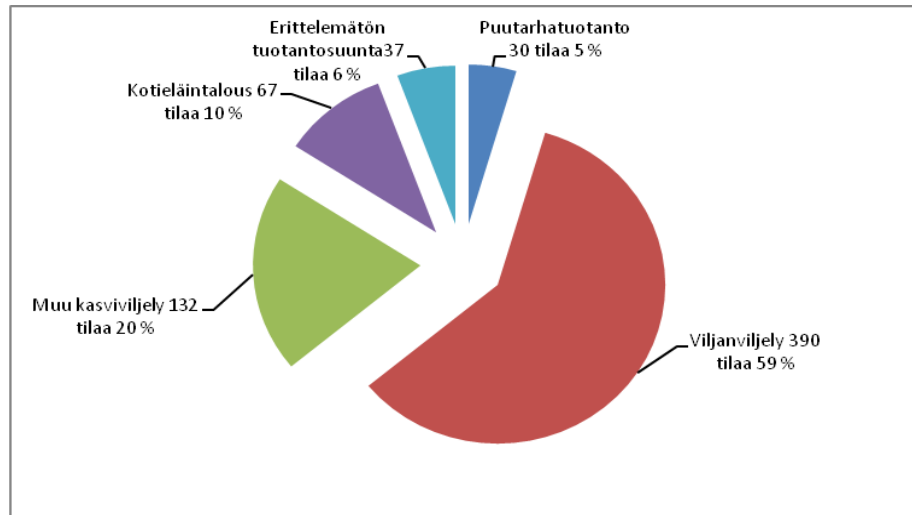
ja loput talousalueen kaupungeissa Hyvinkäällä ja Riihimäellä. Maatalousmaan määrä on kuitenkin suurin Hausjärvellä (Taulukko 21).

Maatilojen määrä on vähentynyt talousalueella eniten kotieläintaloudessa, kuten nautakarja- ja sikataloudessa. Myös kotieläinten määrä on vähentynyt. Kehitys on ollut samansuuntaista kuin koko maassa. Päätuotantosuuntien mukaan enää alle viidennes tiloista toimi kotieläintuotannossa. Vain siipikarja- ja hevostilojen määrä on lisääntynyt 2000-luvulla. Kotieläimiä oli kuitenkin yli 150 maatilalla. Viljan- ja muussa kasvinviljelyssä maatilojen määrä väheneminen on ollut loivempaa kuin kotieläintaloudessa. Käytössä oleva maatalousmaa oli HyRi-alueella 28 130 hehtaaria vuonna 2008.

Taulukko 21 Maatilat ja maatalousmaa Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2000-luvulla (Lähde: MMM:n Tietopalvelukeskus Tike).

	Maatiloja 2009, lkm	Muutos 2000-09, lkm	Muutos 2000-09, %	Maatalousmaa 2008, ha
Loppi	273	-50	-18,3	7245
Hausjärvi	211	-68	-32,2	12625
Hyvinkää	121	-39	-32,2	5801
Riihimäki	51	-18	-35,3	2459
Yhteensä	656	-175	-26,6	28130

Kuvio 32 Maatilat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella 2009 päätuotantosuuntien mukaan (Lähde: MMM:n Tietopalvelukeskus Tike).

5.2 Alkutuotannon yritykset Tilastokeskuksen YTR:n mukaan

Alkutuotannon yrityksillä tarkoitetaan tässä tilastoraportissa yrityksiä, jotka tilastoituvat virallisen toimialaluokituksen (Nace 2008) mukaan toimialoille A (Maa-, metsä- ja kalatalous). Tilastokeskuksen YTR:n tapahtuneen tietopohjan laajennuksen ansiosta maatalouden yrityksistä oli ensimmäistä kertaa kattavaa tilastotietoa vuodelta 2007. Vuodesta 2007 lukien tilastojen piiriin on otettu kaikki maatalousyritykset, joiden henkilöstö

oli vähintään puoli henkeä, tai joiden tuotot maataloudesta ylittävät tilastorajan.¹³⁰ Aiemmin YTR:ään sisältyivät vain maatilat, joilla oli palkattua työvoimaa.

Vuonna 2008 HyRi-alueella toimi YTR:n mukaan yhteensä 583 alkutuotannon yritystä ja 623 toimipaikkaa (Taulukko 22). Toimipaikkoja oli enemmän kuin yrityksiä, vaikka yritykset olivat tilastojen mukaan yksitoimipaikkaisia. Erot voivat johtua siitä, että osa alkutuotannon toimipaikoista on monitoimialaisia yrityksiä (maatiloja), jonka päätoimiala on jokin muu kuin alkutuotanto tai yrityksen kotikunta, johon toimipaikka kuuluu, sijaitsee talousalueen ulkopuolella. Yritysten ja toimipaikkojen määrää ei voida myöskään verrata suoraan maatilojen määrään talousalueella.¹³¹

Suurimman alatoimialan muodostavat kasvinviljelyyn erikoistuneet yritykset. Toiseksi suurin ryhmä koostuu yrityksistä, joissa on yhdistettyä kasvinviljelyä ja kotieläintuotantoa. Suomalaisten maatilojen erityispiirteenä on ollut viime vuosikymmeninä kuitenkin erikoistuminen yhä enemmän kahteen tai kolmeen pääasiallisesti tuotettavaan kasvilajiin. Lisäksi kasvinviljelytilat ovat luopuneet eläintenpidosta. Jäljelle jääneet kotieläintilat keskittävät tuotantonsa taasen entistä useammin yhden eläinlajien varaan, mikä on vähentänyt maataloustuotannon moninaisuutta.

Taulukko 22 Alkutuotanto yritykset ja toimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella alatoimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Yritykset, lkm	Yritykset, %	Toimipaikat, lkm	Toimipaikat, %
<i>Maatalous</i>	545	93,5	573	92,0
- Kasvinviljely	265	45,5	280	44,9
- Kotieläintalous	44	7,5	49	7,9
- Yhd. kasvinviljely ja kotieläintalous	223	38,3	233	37,4
- Muu maa- ja riistatalous	13	2,2	11	1,8
<i>Metsätalous</i>	38	6,5	50	8,0
Yhteensä	583	100,0	623	100,0

Alkutuotannon yritykset työllistivät YTR:n mukaan yhteensä 530 henkeä vuonna 2008. Henkilöstön määrä on toimialalla kokovuosityöllisyyden käsitteen vuoksi pienempi kuin yritysten määrä, koska merkittävä osa alkutuotannon yrityksistä työllistää maa- ja metsätalouslyrittäjiä vain osa-aikaisesti. Yrityskoon mukaan katsottuna vain viidennes alkutuotannon yrityksistä työllisti HyRi-alueella enemmän kuin yhden henkilön. Vain yksi alkutuotannon yritys työllisti talousalueella enemmän kuin kymmenen henkeä. Alle yhden hengen yrityksiä oli lähes 40 prosenttia kaikista (Kuvio 34).

Lähes 90 prosenttia alkutuotannon yrityksistä on HyRi-alueella yhä perinteisiä elinkeinonharjoittajien omistamia maatiloja, joiden yritysmuoto on YTR:n mukaan luonnollinen henkilö.¹³² Tilakoon suurenemisen ja erikoistumisen myötä suomalaiseen maa- ja metsätalouteen on syntynyt uusia osakeyhtiömuotoisia yrityksiä, jotka toimivat myös pientyönantajina. Elinkeino on kehittynyt kohti tavanomaista yrittäjyyttä, kun perhevil-

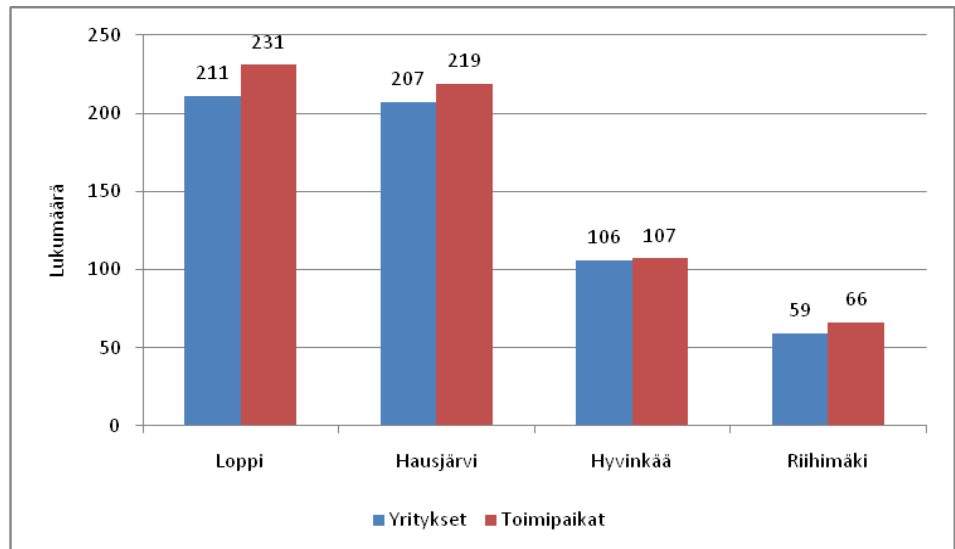
¹³⁰ Vuonna 2008 tilastoraja oli 9 838 euroa.

¹³¹ Osa maatiloista on voinut jäädä YTR:n ulkopuolelle, jos ne eivät ole täyttäneet tilastoon pääsemisen ehtoja toimintajan ja henkilöstön tai maataloustulon mukaisten tilastorajojen suhteen.

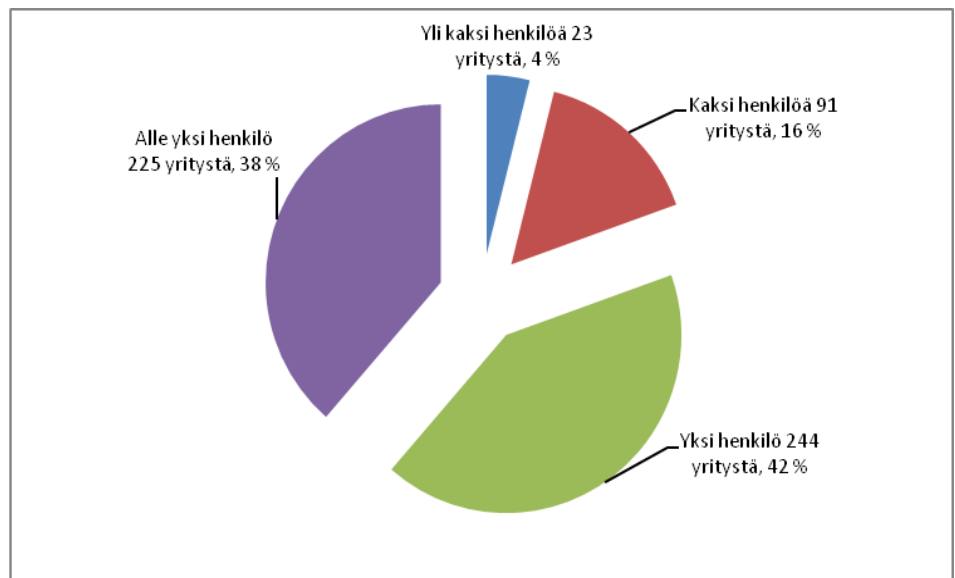
¹³² Yhtiömuotoisia yrityksiä on yhteensä 65, joista verotusyhtymiä oli 40, osakeyhtiöitä 13, henkilöyhtiöitä (avoin ja kommandiittiyhtiö) 11 ja osuuskuntia yksi.

jelmään perustuva maatilatalous on vähentynyt. Myös suomalaiset viljelijät pitävät itseään entistä enemmän tavanomaisina yrittäjinä.

Kuvio 33 Alkutuotannon yritykset ja toimipaikat Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

*Kuvio 34 Alkutuotannon yritykset Hyvinkään-Riihimäen talousalueella henkilöstön koko-
luokittain, prosenttia (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).*

5.3 Monialaiset maatilat

Suomalaisten maatilojen erityispiirteenä on *tuotantotoiminnan moninaistuminen*. Tämä tarkoittaa, että perinteisen maatalouden rinnalle on tullut paljon muuta yritystoimintaa. Vuonna 2007 Suomessa oli Tike:n tilastojen mukaan noin 23 200 monialaista maatilaa (35 % maatiloista), jotka harjoittivat alkutuotannon rinnalla jotain muuta yritystoimintaa. Maatilojen moninaistuminen on liittynyt tyypillisesti palvelualojen liiketoimintaan,

kuten koneurakointiin, matkailuun, hevos- ja hoiva-alaan tai teolliseen toimintaan, kuten bioenergiaan, puunjalostukseen ja elintarvikkeisiin.

Lähes 40 prosenttia monialaisista maataloista harjoittaa koneurakointia pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena yritystoimintana (Taulukko 23). Urakointiin luetaan lumen auraus ja teiden kunnossapito, maa- ja metsätalousurakointi ja rakennusmaan raivaus, purku ja pohjarakentaminen. Uusi urakoinnin alatoimiala on bioenergiaurakointi, joka liittyy biodieselin, etanolin ja biokaasun tuotantoon. Koneurakoinnin lisäksi maatilat tuottavat muitakin palveluja, kuten matkailu- ja majoituspalveluja ja kuljetuspalveluja. Yksi nopeimmin kasvavista toimialoista on rakentaminen.

Muita kasvualoja ovat tilojen suoramyynnin laajenemisen myötä lisääntynyt tukku- ja vähittäiskauppa sekä uusiutuvan energian tuotanto, kuten turvetuotanto tai polttopuun ja hakkeen valmistus myyntiin. Osalla monialaisista tiloista on pääasiallisen yritystoiminnan ohella muita sivutoimialoja. Esimerkiksi energiatuotantoa harjoitti vuonna 2007 pääasiallisena maatalouden ulkopuolisena toimintana 1 570 maatilaa, mutta yhteensä energiatuotantoa oli 1 880 tilalla. Kauppaa harjoitti pääasiallisena toimintana 1 300 maatilaa, mutta kauppatavaroiden myyntiä oli 2 110 tilalla.

Keskimäärin muun yritystoiminnan taloudellinen merkitys on jäänyt vielä pieneksi, sillä 40 prosentilla monialaisista maataloista muun yritystoiminnan liikevaihto on alle 10 000 euroa. 15 prosentilla maataloista liikevaihto ylittää 100 000 euroa. Vain 6 600 tilalla muu yritystoiminta muodostaa yli puolet maatilan nettotuloista, ja vain osalla tiloista maatalouden ulkopuolinen toiminta on yhtiötetty erilliseksi elinkeinoverolain (EVL) alaiseksi toiminnaksi. Yritystoiminta on usein kytköksissä tilalla harjoitettavaan maatalouteen ja siihen käytetään tilan kalustoa, rakennuksia ja tuotteita.

Vaikka muu yritystoiminta on maataloilla liikevaihdolla tai henkilötyövuosina mitattuna pientä, se voi muodostaa yksittäisillä maataloilla merkityksellisen osan tilojen yritystuotosta. Asiantuntijoiden mukaan muulla yritystoiminnalla voi olla jopa ratkaiseva merkitys maatilan säilymisenä aktiivisena, mikä on tärkeää maaseutualueiden ja maataloustuotannon tulevaisuutta ajatellen.¹³³ Maatilojen aineelliset ja inhimilliset voimavarat ovat myös merkittävä potentiaali uuden yritystoiminnan viriämiselle, joka tulisi ottaa huomioon elinkeinopoliittisessa päätöksenteossa.

Vaikka monialaisia maataloja löytyy kaikenkokoisista ja eri tuotantosuuntiin erikoistuneista tiloista, ovat yritystoimintaa harjoittavat maatilat monesti keskimääräistä suurempia viljatilajoja. Muuta yritystoimintaa harjoitetaan selvästi useammin myös hevos-tiloilla, mutta vähemmän lypsykarja- eli maitotiloilla. Yksi syy tuotantosuuntien mukaisiin eroihin löytyy maatalouden sitomasta työmäärästä. Esimerkiksi maitotilojen vaatima vuotuinen työtuntimäärä on selkeästi korkeampi kuin kaikilla tiloilla keskimäärin. Viljatilajoilla tilanne on puolestaan päinvastainen.

Suurilla viljatilajoilla on myös usein keskimääräistä enemmän maataloustyössä käytettäviä koneita ja kalustoa, joiden turvin muun yritystoiminnan aloittaminen ja laajentaminen on helppoa. Maatilakytös asettaa kuitenkin monenlaisia rajoitteita ja ehtoja muulle

¹³³ Vesala ja Vihinen: Maatilyritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopoliitikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena, 2007.

yritystoiminnalle. Monialaiset maatilat kilpailevat markkinoilla muiden maatalojen kanssa ja muulla yritystoiminnallaan ilman maatilataustaa toimivien yritysten kanssa. Toimintaympäristöstä ja yrittäjältä vaadittavien muiden kykyjen vuoksi muun yritystoiminnan vaihtuvuus on maataloilla suurta.¹³⁴

Monialaisten maatalojen toiminnasta ei ole saatavilla tarkkoja kuntakohtaisia tilastotietoja HyRi-alueelta. Jos asiaa katsotaan maakunnittain, ja monialaisten maatalojen määrä suhteutetaan kaikkiin maataloihin, on monialaisuus yleisintä Uudellamaalla ja Ahvenanmaalla. Ahvenanmaalla monialaisuutta lisää luonnollisesti laaja-alainen matkailu- ja kalastuselinkeino. Uudenmaan suuria lukuja selittävät paikallismarkkinoiden laajuus ja suurten kaupunkien läheisyys. Myös Hämeessä monialaisia maataloja on kaikkiin tiloihin suhteutettuna hieman keskimääräistä enemmän.

Taulukko 23 Monialaiset maatilat Suomessa päätoimialoittain 2000 ja 2007 (Lähde: MMM:n Tietopalvelukeskus Tike)

	Vuonna 2000, lkm	Vuonna 2007, lkm	Osuus 2007, %
Muu alkutuotanto	744	1505	6,5
Teollisuus	4786	4774	20,6
- Elintarvikkeet	1065	620	2,7
- Puunjalostus	1349	1122	4,8
- Energian tuotanto	959	1572	6,8
- Muu teollisuus	1413	1460	6,3
Rakentaminen	..	1043	4,5
Kauppa	1056	1299	5,6
Palvelut	15019	14470	62,4
- Matkailu, majoitus yms.	2272	1627	7,0
- Urakointi	8880	8539	36,8
- Kuljetuspalvelut	1055	782	3,4
- Muut palvelut	2812	3522	15,2
Erittelemätön toimiala	233	88	0,4
Yhteensä	21838	23179	100,0
Osuus maataloista, %	27,4	34,6 %	

5.4 Hevostalous: Esimerkki lupaavasta kasvualasta

Hevosalan yritystoiminta on Suomessa yksi nopeimmin kasvavista yrittäjyyden muodoista, kun hevosesta on tullut monipuolinen vapaa-ajan elämyspalvelujen tuottaja. Hevosalan yrittäjyys on merkittävä osa uudenlaista nousevaa maaseutu- ja naisyrittäjyyttä. Hevosyrittäjyydessä vahvuutena on toiminnan ydintuotannontekijän, hevosen, käyttömuotojen monipuolisuus. Hevosalan ydintoiminnot ovat *hevosten kasvatusta ja kauppa, omien ja vieraiden hevosten ravivalmennus sekä ratsastustuntien pitäminen*. Sivutoimintoja ovat *karsinapaikkojen vuokraus ja hevosten hoito*.¹³⁵

¹³⁴ Vesala ja Vihinen: Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena, 2007.

¹³⁵ Pussinen, Korhonen, Pölönen ja Varkia: Kasvava hevosala, 2007.

Muita toimialoja ovat *hevosalan matkailupalvelut ja hevosten käyttö* osana terveydenhuoltoa ja sosiaalialan palveluja *vammais- ja terapiaratsastuksessa*. Myös *hevosmetsuritoiminta* on elpymässä. Syynä on, että hevosvetoisesti tapahtuva maastoa ja kasvualustaa säästävä puunkorjuu soveltuu mainiosti metsien harvennushakkuisiin ja kaupunkien puistometsien hoitoon ja pienten leimikoiden puunkorjuuseen myös yksityishenkilöiden metsäpalstoilla. Uusia toimialoja ovat siittola- ja oriasemayritykset, mutta toiminta vaatii pääomia, hyvät puitteet ja laidunalueet.

Hevosten määrän ja hevosalan ydintoimintojen kasvusta hyötyvät monet muutkin toimialat, joita ovat rehun tuotanto ja kauppa, kengityspalvelut, eläinlääkäripalvelut, varuste- ja tarvikekauppa ja alaan liittyvä kustannustoiminta (lehdet ja kirjat) sekä erilaiset asiantuntijapalvelut. Laveasti määritellen hevestalousketjuun kuuluu Suomessa satoja niin sanottuihin tukitoimialoihin kuuluvia yrityksiä, jotka nostavat toimialan välillisiä työllisyysvaikutuksia kansantaloudessa. Osaamisala työllistää ihmisiä julkisyhteisöjen puolella tutkimuslaitoksissa ja alan oppilaitoksissa.¹³⁶

Yritysten määrä ja liiketoiminnan muodot

Tallien ja hevosalan yritysten määrä on lisääntynyt Suomessa nopeasti 25 viime vuoden aikana. Suomessa on nyt arviolta 15 000 hevostallia, joista yritystoimintaa harjoittaa yli 3 000. Hevosala työllistää osa- ja kokopäiväisesti jo noin 15 000 ihmistä. Uusia yrityksiä perustetaan vuosittain 100-200. Alan kasvuodotukset perustuivat siihen, että Suomessa monet hevosen omistajista, jotka eivät vielä ole yrittäjiä, ovat mahdollisesti aloittamassa yritystoiminnan.¹³⁷ Kasvusuuntaa vahvisti se, että monet toiminnassa olevista yrityksistä aikovat laajentaa toimintaansa lähivuosina.

Alan ripeää kasvua osoittaa myös se, että hevosten määrä kasvaa Suomessa vuosittain yli tuhannella. Vuonna 2008 hevosia oli Hippos ry:n mukaan noin 70 000. Oikea määrä lienee yli 80 000 hevosta, jos mukaan lasketaan rekisteröimättömät hevoset (varsat yms.). Joka tapauksessa hevosten lukumäärä on yli kaksinkertaistunut 25 vuodessa ja sen odotetaan nousevan yli 100 000 eläimeen muutamassa vuodessa. Keskimäärin yritystalleilla on 8-9 hevosta, hevos- ja ponipaikkojen mediaanilukumäärän ollessa noin 14 paikkaa. Yli 30 eläimen talleja on Suomessa noin sata.

Yritysprofili¹³⁸

Hevestalous edustaa kasvavaa naisyrittäjyyttä, sillä pääosa uusista yrityksistä on naisten omistamia tai naisten ja miesten yhdessä omistamia niin sanottuja tiimiyrityksiä. Yritysmuodoltaan yli 50 prosenttia hevosalan yrityksistä on yksityisiä toiminimiä, ja ne ovat usein naisten omistamia. Yritysmuotona toiminimi on helppo ja joustava tapa aloittaa liiketoiminta, sillä yritysmuoto ei edellytä erityisiä perustamistoimia. Osakeyhtiöitä on hevosalalla 30 prosenttia ja henkilöyhtiöitä 15 prosenttia toimivista yrityksistä. Yhtiömuotoiset yritykset ovat usein tiimiyrityksiä.

¹³⁶ Lith, Pekka: Hevonen tulee takaisin, Muistio hevosalan yrittäjyydestä ja hevosiin liittyvien elämispalvelujen tuotannosta, Helsinki 2008.

¹³⁷ Tutkimusten mukaan hevosalan yritystoiminta aloitetaan usein harrastuksena, jolloin toiminnassa on taloudellisten tavoitteiden ohella omaan elämäntapaan liittyviä arvoja.

¹³⁸ Lith, Pekka: Hevonen tulee takaisin, Muistio hevosalan yrittäjyydestä ja hevosiin liittyvien elämispalvelujen tuotannosta, Helsinki 2008.

Hevosalan yritykset käsittävät alan ydinyrityksiä ja tukitoimialoja edustavia yrityksiä. Osa yrityksistä on kuitenkin monitoimialaisia. Niillä voi olla toimintaa useammalla hevosalan ydintoimialalla, taikka toimintaa on ydintoimialoilla ja tukitoimialoilla, kuten kaupassa ja erilaisissa palveluissa. Osalla hevosalan yrityksiä saattaa olla kytkentöjä monialaiseen maatilatalouteen tai ne toimivat maatilojen yhteydessä. Maatilojen yhteydessä harjoittavasta yritystoiminnasta on kuitenkin vaikea saada tilastotietoja, jos toimintaa ei ole eritetty EVL:n alaiseksi yritystoiminnaksi.

Hevosalan yrityksistä yli 90 prosenttia on Suomessa pieniä alle kymmenen hengen mikroyrityksiä, kun mukaan lasketaan alan ydin- ja tukitoimialat. Ammatinharjoittajien suuri osuus vaikuttaa siihen, että vain 40 prosentilla yrityksistä ei ole lainkaan palkansaajia. 2000-luvun tutkimukset tukevat käsitystä hevosalan pienyritysvaltaisuudesta. Yritystalleilla toiminnasta vastaa usein yrittäjä yksin tai yrittäjäpariskunta. Ympäri vuoden päätoimisesti palkattuja työntekijöitä on vain joka neljännellä yritystallilla. Yleensä heitä on yhdestä kahteen henkilöön

Samanaikaisesti talleilla voi työskennellä koko- ja osapäiväisiä työntekijöitä. Yritystalleille on tyypillistä, että osa ulkopuolisista työntekijöistä on määräaikaaisesti työskenteleviä harjoittelijoita, oppisopimusoppilaita tai työmarkkinatuella palkattuja työntekijöitä. Osa-aikaisten ja määräaikaisten työntekijöiden merkittävä osuus johtuu siitä, että yritystalleilla ei ole varaa palkata päätoimisia työntekijöitä vakituiseen työsuhteeseen, vaikka yrityksissä on tarvetta työntekijöille, sillä hevosten hoitoa ei voida koneellistaa samalla tavoin kuin esimerkiksi karjataloutta.¹³⁹

Työvoiman kirjavuutta lisää täysihoidossa olevien omistajien osallistuminen hevosten hoitotoihin sekä ennen kaikkea ratsutalleilla nuorten tyttöjen hevosten hoitoon, puhdistamiseen, liikuttamiseen ja maksavien asiakkaiden avustamiseen tarjoama ilmainen tai lähes vastikkeeton työpanos. Hevosalalla on kuitenkin jossain määrin pulaa ammattitaitoisista ja osaavista työntekijöistä esimerkiksi hevosten hoidon, kengityksen ja ratsastuksen opetuksen puolella. Maatilataloudessa tämä näkyy tutkimusten mukaan siten, että hevosiloille on vaikea saada lomittajia.¹⁴⁰

Hevosalan työntekijät ovat pääosin naisia. Miehiä toimii lähinnä vain alalla yrittäjinä, kouluttajina sekä valmentajina enimmäkseen raviurheilun ja hevosten kasvatuksen piirissä. Tukitoimialoilla kuten hevosten kengityksessä miehiä on enemmän. Jonkin verran miehiä toimi myös hevosmetsureina ja ratsastuksenopettajina. Maatiloilla hevosatalouden työvoimasta miesten osuus työvoimasta on alhaisempi kuin muissa maatalouden tuotantosuunnissa. Kaikkien yrittäjien keski-ikä on hevosalalla noin 45 vuotta. Alalla toimivien miesten keski-ikä on korkeampi kuin naisten.

Hevostalous maatiloilla

Maa- ja metsätalousministeriön tietopalvelukeskus Tiken tilastojen mukaan hevostalous on lisääntynyt maatilojen päätuotantosuuntana vuosina 2000-08. Samanaikaisesti muuta kotieläintaloutta päätuotantosuuntana harjoittavien maatilojen määrä on vähentynyt samoin kuin viljatilojen määrä. Hevostaloutta harjoittavien maatilojen suhteellinen osuus

¹³⁹ Päivittäisiin rutiineihin kuuluu monenlaisia toimintoja, kuten hevosten ruokintaa, karsinoiden puhdistusta ja kuivitusta, muiden tallitilojen puhdistusta, hevosten tarhausta, hevosten puhdistusta ja liikuttamista.

¹⁴⁰ Tiilikainen, Sanna: Hevostalous maatiloilla, 2004

on kasvanut senkin vuoksi, että aktiivitulojen määrä on vähentynyt noin kolmanneksella Suomen EU-liittymisen jälkeen vuodesta 1995 lähtien. Suhteellisesti kaikkein eniten hevosiloja on Uudenmaan ja Keski-Suomen maakunnissa.

Hevostalous oli Suomessa päätuotantosuuntana 2 110 maatilalla vuonna 2008, eli yli kolmella prosentilla kaikista maatioista. Kun hevosia sivutoimialana harrastavat maatilat lasketaan mukaan, oli hevosia 5 450 maatilalla, mikä oli kahdeksan prosenttia kaikista Suomen maatioista. Lisäksi Suomessa oli vuonna 2007 melkein 1 200 maatilaa, jotka alkutuotannon ohella tuottavat hevostalouden palveluja, kuten tallipaikkojen vuokrausta, hevosten valmennusta, koulutusta ja kilpailuttamista.¹⁴¹ Pääasiallisena muuna yritys-toimintana palveluja tuottaa 880 maatilaa.

HyRi-alueen hevoscannasta ja alan yrittäjyydestä ei ole saatu tarkkoja tilastoja, sillä luvuista puuttuvat mautilojen ulkopuolinen yritystoiminta.¹⁴² Tike:n tilastojen mukaan talousalueella oli 32-33 maatilaa, joissa hevostalous oli päätuotantosuuntana vuonna 2008. Lukuun on laskettu tilat, joiden bruttotuloista suurin osa kertyi hevostaloudesta. Kaikkiaan talousalueella oli kuitenkin 56 maatilaa, joissa oli hevosia. Hevosten määrä tiloilla nousi lähes 380 eläintä vuonna 2008. Mautilojen hevostalouden kasvu on painotunut Lopella, jossa hevosten määrä on kolminkertaistunut 2000-luvulla.

Toiminnan kehittäminen¹⁴³

Hevosalaan liittyy Suomessa suuria kasvumahdollisuuksia kotimaisen hevoskasvatuksen, ratsastusharrastuksen ja hevosiin liittyvän matkailun puitteissa. Esimerkiksi hevosten määrä Ruotsissa (noin 271 000), Tanskassa (noin 150 000) tai Hollannissa (noin 400 000), on asukasluvuun suhteutettuna moninkertainen Suomeen verrattuna toimialan työllisyysvaikutuksista puhumattakaan. Hevosten määrän kasvu lisääisi koko hevostalouden ketjussa oheispalvelujen (valmennus- ja hoitopalvelut yms.) ja monenlaisten tukitoimialojen tuottamien palvelujen kysyntää.

Toiminnassa on kuitenkin paljon kehittämisen tarvetta. Erityisesti ratsuhevosten kotimainen kasvatusta on meillä lapsenkengissä ja pääosa ratsuista tuodaan ulkomailta, kuten Saksasta, Hollannista, Ruotsista, Tanskasta ja Baltian maista, vaikka tuonnilla on myönteinen vaikutus silloin, kun maahan tuodaan laadukkaita jalostushevosia. Keskeinen kehittämiskohde liittyy ratsuhevosten koulutukseen, johon kaikki kasvattajat eivät kiinnitä riittävästi huomiota. Ammattimainen kasvatustoiminta kaipaa tuekseen kuitenkin muuta hevosiin liittyvää palvelu- tai kilpailutoimintaa.

Ratsutallit eivät ole kaikilta osin varautuneet alan nopeaan kasvuun. Monet tallit ovat vanhanaikaisia, eivätkä osa niistä täytä kaikkia laatuvaatimuksia. Talleilla käyville ratsastajilta puuttuvat usein tavaroiden säilytystilat ja pukeutumishuoneet. Puutteelliset toimitilat heikentävät hevosten hyvinvointia, kun karsinapaikat ovat ahtaita ja laiduntamismahdollisuudet heikkoja. Ratsastusharrastus on kuitenkin palveluala, mikä edellytt-

¹⁴¹ Lukuun ei sisälly ratsastustallitoiminta. Ratsastustallitoiminta voi liittyä myös hevosmatkailuun, retkeilyyn tai vael-lusratsastukseen.

¹⁴² Patentti- ja rekisterihallitus PRH:n ja verohallinnon tilastojen mukaan HyRi-alueella oli 30-35 hevostaloudessa toimivia yritystä vuonna 2007.

¹⁴³ Lith, Pekka: Hevonen tulee takaisin, Muistio hevosalan yrittäjyydestä ja hevosiin liittyvien elämyspalvelujen tuotannosta, Helsinki 2008.

tää kiinteistöiltä korkeaa laatua (maneesit, tavaroiden säilytystilat, wc:t, pukeutumistilat) ja opetukseen päteviä *ratsastuksen opettajia*.

Osasyynä alan työvoimapulaa on työntekijöiden heikko pysyvyys ja suuri vaihtuvuus. Perustutkinnon suorittaneista osa vaihtaa alaa muutaman työvuoden aikana työn fyysisen rasittavuuden ja alhaisen palkkatason vuoksi. Asiantuntijoiden mukaan pätevien ratsastuksen opettajien ja -ohjaajien pula johtuu siitä, että oppilaitoksista valmistuneet nuoret eivät pysy opettajina, vaan suuntavat Euroopan kilpa- ja ratsastuskentille. Alan oppilaitoksista on tullut osin ilmaisia ja epävirallisia valmentautumiskeskkuksia, joten oppilaitosten sisäänpääsyvaatimuksia olisi syytä tarkistaa.

Ratsutallien sijainti asutuskeskusten liepeillä ja hevosten kasvava määrä aiheuttaa haasteita maankäytön, hevosella maastossa liikkumisen ja ympäristöhoidollisten kysymysten osalta. HyRi-alueella *kunnat voisivat tukea varaamalla hevosharrastukselle riittävästi tilaa (hevosreittejä, laidunmaita) ja osallistamalla muun muassa pienille hevosalleille yhteisten ratsastusmaneesien sekä hevosille tarkoitettujen ravi-, laukka- ja maastoratojen rakentamiseen*. Mallia saadaan Euroopan maista, joista hevostiheys on asukaslukuun suhteutettuna aivan toista luokkaa kuin meillä.

Hevosten määrä kasvu edistää tukitoimialojen kehitystä. Esimerkkinä voidaan mainita *rehun tuotanto*. Yhden hevosen vuodessa tarvitsema rehuala on noin 1-1,5 peltohehtaaria. HyRi-alueella esimerkiksi 800 hevosen tarvitsema rehuala voisi olla 1 200 hehtaaria, eli 4-5 prosenttia talousalueen peltopinta-alasta. Rehutuotannolle on paljon kasvuvaraa, sillä huomattava osa hevosen rehusta on meillä tuontitavaraa. Heinän viljelyä tulisi kuitenkin kehittää, jotta rehujen laatu paranee. Laaturehun kysyntä on hevosenpidossa suurempaa kuin tarjonta, mutta sen tuottaminen vaatii osaamista.

Hevosennannan *bioenergiäkäyttöä* voisi kehittää ja kokeilla EU-maiden mallien mukaan. Tällä hetkellä hevosen lanta ja karsinoiden kuivike katsotaan Suomessa kuitenkin jätteeksi, jota saa polttaa vain erikoisasemilla. Hevosen lannan polttamisessa bioenergiaksi on kysymys siitä, että lanta ja kuivikkeena oleva kutteripuru murskataan, kuivataan ja puristetaan briketeiksi tai pelleteiksi. Lämpöarvoltaan nämä pelletit ovat parempia kuin muun muassa perinteiset puupelletit. Samalla pienenisivät hevostilojen suuret jätehuoltokustannukset ja ympäristöongelmat.

6 Hyvinkään-Riihimäen työllisyys ja työpaikkakehitys

Hyvinkään-Riihimäen talousalue tarjosi yhteensä 35 200 työpaikkaa vuonna 2007. Työpaikkaomavaraisuus oli keskimäärin 85 prosenttia, jos työpaikkojen määrä suhteutetaan alueella asuvien työllisten henkilöiden määrään (41 550 henkeä). Työpaikkaomavaraisuus on parantunut 2000-luvulla, sillä työpaikat ovat lisääntyneet enemmän kuin työllisten määrä. Työpaikkaomavaraisuus oli parhain Riihimäellä ja heikoin Lopella.

Julkisen alan osuus työpaikoista on noin neljännes. Osuus on suurin Riihimäellä ja Lopella, mutta kuntien työpaikkojen kasvu on ollut 2000-luvulla reippainta Hausjärvellä ja Hyvinkäällä, vaikka myös yksityisen alan työpaikat ovat lisääntyneet. Talousalueella on muutamia suuria yksityisiä yritystoimipaikkoja (työnantajia), joista yli puolet on osa yritystä, jonka kotipaikkakunta sijaitsee talousalueen ulkopuolella.

6.1 Työllisyyden määrä ja rakenne

Työllisten tai työllisen työvoiman määrä oli HyRi-talousalueella Tilastokeskuksen työsäkäyntitilaston mukaan 41 550 ihmistä vuonna 2007. Käsitteellisesti työlliseen työvoimaan luetaan kaikki 18-74 -vuotiaat henkilöt, jotka vuoden viimeisellä viikolla olivat ansiotyössä eivätkä olleet työttöminä työnhakijoina työvoimatoimistossa tai suorittamassa varusmies- tai siviilipalvelua.¹⁴⁴ Työllisistä noin 71 prosenttia työskenteli palvelualoilla ja kaupassa sekä 27 prosenttia jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen). Maa- ja metsätalouden työllisti pari prosenttia alueella asuvista.

Vuosina 2001-07 työllisten määrä lisääntyi talousalueella kahdeksalla prosentilla hyvän taloudellisen tilanteen ja alueelle suuntautuneen muuttoliikkeen ansiosta. Lukumääräisesti työllisten määrä on lisääntynyt eniten Riihimäellä. Suhteellisesti ripeintä tarkasteluajanjakson työllisyyden kasvu oli Lopella. Kasvu on painottunut rakentamisen, kaupan ja palvelujen puolelle. Palveluissa uutta väkeä ovat työllistäneet liike-elämän palvelut, julkiset palvelut ja erilaiset yksityiset henkilöpalvelut. Teollisuudessa ja maa- ja metsätaloudessa työllisten määrä on vähentynyt.

Osa kaupan ja palvelujen työllisyyden ja jäljempänä kuvattavien työpaikkojen määrän kasvusta on painottunut Suomessa ja myös HyRi-talousalueella määräaikaisten, osa-aikaisten ja muiden epätyypillisten työpaikkojen yleistymiseen pysyväisluonteisten ja kokopäiväisten työpaikkojen sijaan. Taustalla on kiristynyt koti- ja ulkomainen kilpailu ja tuotteiden lyhentyneet elinkaaret. Yrityksiltä vaaditaan reaktionopeutta, minkä vuoksi tuotantotoimintaan haetaan uudenlaista joustavuutta. Oman yleistyvän työsuhdetyypin muodostaa jatkossa vuokratyön tekeminen.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Työsäkäyntitilaston tiedot työllisyydestä perustuvat hallinnollisiin rekistereihin ja lähinnä työeläke- ja veroviranomaisten tietoihin. Muun muassa henkilön toimiala määräytyy hänen työpaikkansa toimialan mukaan. Kaikki samassa toimipaikassa työskentelevät saavat saman toimialan ammatistaan riippumatta. Työpaikan toimiala määritetään kullekin toimipaikalle ja itsenäiselle ammatinharjoittajalle virallisen toimialaluokituksen mukaan.

¹⁴⁵ Vuokratyö poikkeaa palkkatyösuhteista siten, että vuokratyössä *vuokratyö* eli henkilöstöpalveluyritys on työnantajan työnantaja, mutta työt tehdään *käyttäjäyritykselle*, kuten rakennusliikkeelle. Tämä tarkoittaa sitä, että vuokratyö maksaa työntekijän palkan ja hoitaa muutkin työnantajavelvoitteet. Käyttäjäyritys sen sijaan opastaa, neuvoo ja valvoo vuokratyöntekijän työtä. Järjestelyjen taustalla ovat toisaalta vuokratyöyrityksen ja käyttäjäyrityksen välinen asiakassopimus ja toisaalta vuokratyöyrityksen ja vuokratyöntekijän välinen työsopimus (Lähde: Lith, Pekka: Vuokratyövoima Suomessa, 2009).

Vuokratyö joustava tapa työllistää

Vuokratyövoima joustaa tilauskantojen ja suhdanteiden mukaan, eikä yrityksen tarvitse palkata omaa työvoimaa. Palkkakustannuksia on helppoa hallita, koska korvauksia maksetaan vuokratyöryitykselle vain sovittun ajan puitteissa ja käyttäjäyritykset säästävät hallinnollisissa kustannuksissa, kun ne eivät toimi työnantajina. Äärimmäisen joustavana työn muotona vuokratyö on yrityksissä yksi taloudellisten riskien hallintakeino. Vuokratyössä taloudellinen riski kierrätetään osittain vuokratyöryityksen kautta viime kädessä vuokratyöntekijälle.

Suomessa yritysten haasteita kovassa kilpailussa on lisännyt työmarkkinoiden korkea järjestäytymisaste ja useimpia toimialoja koskevat keskitetyt työehtosopimukset, joissa on säädelty melko tarkkaan työsuhteen ehdot ja työsuhteen katkaiseminen on kohtuullisen vaikeaa. Vakituudesta työvoimasta on tullut vähitellen kiinteä kustannus, jonka määrä ei enää joustaa hyödykemarkkinoiden kysynnän kanssa. Yritykset solmivat mieluiten määräaikaista työsuhteita, ulkoistavat toimintojaan alihankkijoille tai teettävät työt merkittävältä osin vuokratyöntekijöillä.¹⁴⁶

Tyypillisiä vuokratyön käyttäjiä ovat yritykset, joiden tilauskanta vaihtelee eri aikoina sesonkien mukaan. Siksi vuokratyötä käytetään paljon palvelualoilla, kuten matkailu-, hotelli- ja ravitsemisalalla. Kaupassa vuokratyövoimalla tasataan lyhytaikaisia kysyntä- ja ruuhkatyöhuippuja viikonloppuisin tai määrättyinä vuorokauden aikoina. Vuokratyö on yleistä myös suurissa projektiluonteisissa teollisuuden, energiahuollon ja rakennusalan hankkeissa. Vuokratyövoimaa on käytetty liikeyritysten ohella lisääntyvässä määrin esimerkiksi kuntien palvelutoiminnassa.¹⁴⁷

Vuokratyön laajuudesta HyRi-alueella ei ole olemassa tutkittua tietoa, mutta talousalueella toimi Tilastokeskuksen YTR:n 15 työllistämispalveluja tarjoavaa yritystä vuonna 2008. Osa palveluntarjoajista voi toimia alueen ulkopuolelle tai ne voivat olla ulkomaille rekisteröityjä yhtiöitä. Vuokratyöhön on liitetty lieveilmiöitä, mutta vuokratyö on tuonut kansantalouden monia hyviä puolia, kuten kouluttanut ammattitaidottomia ja toiminut väylänä vakituiseen työsuhteeseen. Vuokratyö voi antaa myös ikääntyneille palkansaajaryhmille uusia mahdollisuuksia joustavaan työn tekoon.

Yrittäjiä lähes kymmenes

Noin yhdeksän prosenttia HyRi-alueen työllisistä oli tilastoitunut yrittäjiksi vuonna 2007. Yrittäjien työllisyysosuus oli korkein Lopella ja Hausjärvellä, mikä johtuu maatalouden elinkeinoharjoittajien suhteellisen suuresta osuudesta, mutta myös ilman maataloutta yrittäjien työllisyysosuus oli näissä kunnissa korkeampi kuin talousalueen kaupungeissa. Tosin viralliset työllisyystilastot eivät tunnista kaikkia yhtiömuotoisissa tii-

¹⁴⁶ Toteutunut kehitys on johtanut väistämättä lisääntyviin ristiriitatilanteisiin. Kotimaiset työntekijäjärjestöt yrittävät noudattaa suljetun talouden sääntöjä, vaikka yritykset ovat luoneet kansainvälisillä areenoilla itselleen omat pelisääntönsä. Tuoreena esimerkkinä on Finnairin niin sanottu laukkukiista, jossa oli kysymys kenttäpalvelusta vastaavien työntekijöiden työehdoista ja toimintojen ulkoistamisesta vuokratyöryitykselle.

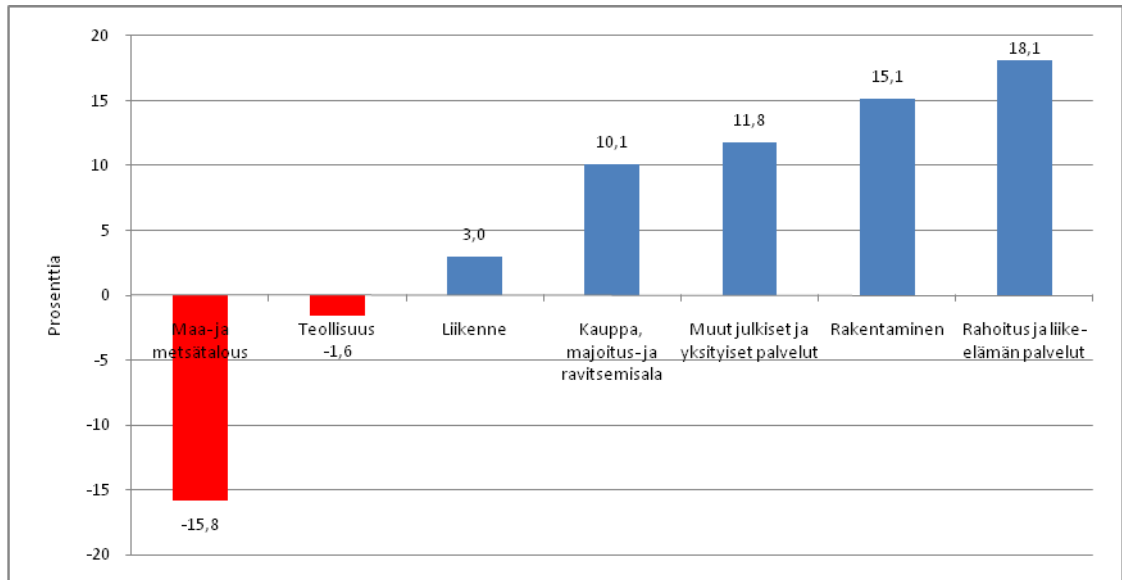
¹⁴⁷ Julkis- ja yksityisalojen toimialahenkilöliitto JYTY selvitti asiaa kuntakyselyiden avulla vuonna 2006. Kyselyihin vastasi noin puolet Suomen silloisista kunnista. Kunnista 12 prosenttia ilmoitti käyttäneensä vuokratyövoimaa. 15 prosenttia arveli, että vuokratyövoiman käyttö voi ajankohtaistua.

miyrityksissä työskenteleviä yrittäjiä, jotka työskentelevät usein korkeaa osaamista ja pääomia vaativilla palvelu- ja jalostusaloilla.¹⁴⁸

Taulukko 24 Työllisten määrä Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2001-07 (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus).

	Työllisiä 2007, lkm	Määrän muutos 2001-07, lkm	Määrän muutos 2001-07, %
Hyvinkää	21088	1190	6,0
Riihimäki	12872	1266	10,9
Hausjärvi	3977	360	10,0
Loppi	3613	398	12,4
Yhteensä	41550	3214	8,4

Kuvio 35 Työllisten määrän kasvu Hyvinkään-Riihimäen talousalueella päätoimialoitain 2001-07, prosenttia (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus).

6.2 Työpaikat ja työpaikkaomavaraisuus

Työllisen työvoiman määrä kuvaa sitä, miten HyRi-alueella asuvat työikäiset työllistyvät riippumatta heidän työpaikkansa sijaintikunnasta. HyRi-alueella *työssäkäyvillä* tarkoitetaan sen sijaan kaikkia alueella työskenteleviä henkilöitä riippumatta heidän asuinpaikastaan. Tilastokeskuksen työssäkäyntitilaston määritelmän mukaan määrättyllä alueella työssäkäyvät muodostavat niin sanotun *työllisen päiväväestön, jonka määrää voidaan pitää mittarina työpaikkojen määrälle*. Jos työpaikkojen määrä suhteutetaan työllisten määrään, saadaan laskennallinen arvio alueen *työpaikkaomavaraisuudesta*.

¹⁴⁸ Työllisyystilastoissa henkilö tilastoituu yrittäjäksi vasta silloin, jos hän omistaa itse tai perheensä kanssa vähintään puolet yrityksestä. Niinpä esimerkiksi kolmen henkilön omistamassa osakeyhtiössä, jossa kukaan ei omista yksin 50 prosenttia, kaikki tilastoituvat palkansaajiksi. Pääsääntöisesti yrittäjiksi tilastoituvat tilastoissa ne henkilöt, joilla on lakisääteinen YEL-vakuutus.

Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastosta käy ilmi, että työpaikkojen määrä oli HyRi-alueella 35 200 vuonna 2007. Työllisten määrään suhteutettuna työpaikkaomavaraisuus asettuu noin 85 prosenttiin. 2000-luvulla työpaikat ovat lisääntyneet talousalueella nopeammin kuin työllisten määrä, minkä vuoksi työpaikkaomavaraisuus on kohonnut. Erot kuntien välillä ovat kuitenkin suuria: Työpaikkaomavaraisuus on korkein Riihimäellä, jossa se oli 94 prosenttia vuonna 2007. Matalin työpaikkaomavaraisuus on Lopella ja Hausjärvellä, joissa se jäi noin 60 prosenttiin.

Taulukko 25 Työpaikkojen määrä Hyvinkään-Riihimäen talousalueella kunnittain 2001-07 (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus).

	Työpaikkoja 2007, lkm	Määrän muu- tos 2001-07, lkm	Määrän muu- tos 2001-07, %
Hyvinkää	18603	1707	10,1
Riihimäki	12050	1424	13,4
Hausjärvi	2409	261	12,2
Loppi	2133	107	5,3
Yhteensä	35195	3499	11,0

Taulukko 26 Työpaikkaomavaraisuus Hyvinkään-Riihimäen talousalueella päätoimialoittain ja kunnittain 2007, prosenttia (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus)

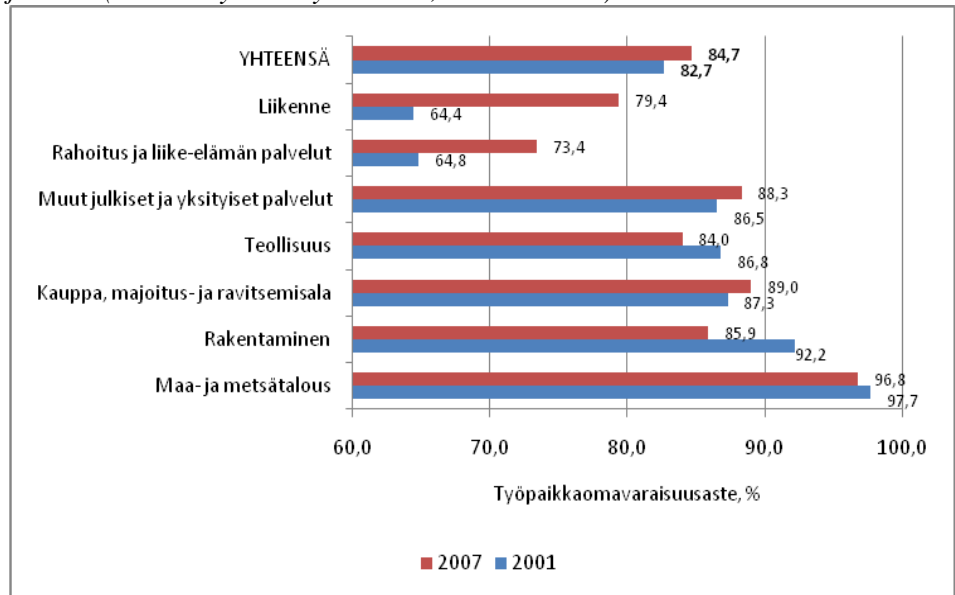
	Riihimäki	Hyvinkää	Hausjärvi	Loppi	Yhteensä
Maa- ja metsätalous	86,8	81,9	101,3	103,7	96,9
Kauppa, majoitus- ja ravitsemisala	108,2	92,7	37,6	49,0	89,0
Muut julkiset ja yksityiset palvelut	93,5	92,1	68,6	65,5	88,3
Rakentaminen	78,1	100,1	63,0	62,6	85,9
Teollisuus	88,2	90,4	74,1	35,4	84,0
Liikenne	104,6	72,5	32,3	70,1	79,4
Rahoitus ja liike-elämän palvelut	84,5	74,5	41,1	49,1	73,4
Yhteensä	93,6	88,2	60,6	59,0	84,7

Yleensä työpaikkaomavaraisuus on matala pienissä kunnissa, varsinkin, jos ne sijaitsevat suurempien keskusten liepeillä. Merkittävä osa talousalueella asuvista tekeekin päivittäin työmatkoja pääkaupunkiseudulle, muihin lähialueen kuntiin tai alueen sisällä etenkin pienistä kunnista suurempiin kuntiin. Päätoimialoittain katsottuna työpaikkaomavaraisuus on parhain maa- ja metsätaloudessa, kaupassa ja majoitus- ja ravitsemisalalla sekä muissa erittelemättömissä palveluissa, joissa korostuvat kuntien julkinen palvelutuotanto ja yksityiset hyvinvointi- ja henkilöpalvelualat.

Työpaikkaomavaraisuus on parantunut 2000-luvulla kaikilla palvelujen päätoimialoilla, mutta heikentynyt teollisuudessa ja maa- metsätaloudessa. Perinteisesti vahvojen teollisuusalojen työpaikat ovat huventuneet, eikä tilalle ole tullut uutta korvaavaa teollista toimintaa. Samaa koskee maa- ja metsätaloutta. Rakentamisen osalta työpaikkaomavaraisuus voi muuttua nopeasti suhdanteiden ja rakennusinvestointien määrän mukaan. HyRi-alueen kehityksen kannalta ilahduttavaa on, että osaamisintensiivisten liike-elämän palvelualojen työpaikkaomavaraisuus on parantunut tuntuvasti.

Työpaikkaomavaraisuutta ylläpidetään kuitenkin parhaiten monipuolistamalla teollista perusrakennetta uusille kasvualoille, joita ovat esimerkiksi energia- ja ympäristöteknologiaan nojaava tuotanto, koska teollisella tuotannolla on merkittäviä palvelualojen työllisyyteen liittyviä kerrannaisvaikutuksia. Myös paikkakuntasidonnaisilla liikunta-, elämys- ja hoivapalvelualoilla sekä maa- ja metsätaloudella on työpaikkaomavaraisuutta nostavia vaikutuksia. Alkutuotannossa keskeiseen asemaan nousevat ne maatilat, joilla on perusmaatalouden ohella muuta yritystoimintaa.

Kuvio 36 Työpaikkaomavaraisuusaste Hyvinkään-Riihimäen talousalueella vuosina 2001 ja 2007 (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus).

Osa työpaikoista ja työllisyydestä katvealueella

Osa todellisista työpaikoista voi jäädä kokonaan virallisten tilastojen ulkopuolelle. Tämä koskee erityisesti ulkomaalaisia keikkatyöläisiä. Syynä on, että viralliset työllisyystilastot kuvaavat vain Suomessa pysyvästi asuvien työntekoa ja työttömyyttä. Hallinnollisiin rekistereihin ja tilastoihin pääsy edellyttää suomalaista henkilötunnusta. Ongelma on suurin pääkaupunkiseudulla, jossa on työskennellyt rakennustyömailla, ravintoloissa ja kaupassa viime vuosina kymmeniätuhansia ulkomaille rekisteröityjen alihankintayritysten ja työvoiman vuokrausta harjoittavien yritysten työntekijöitä.

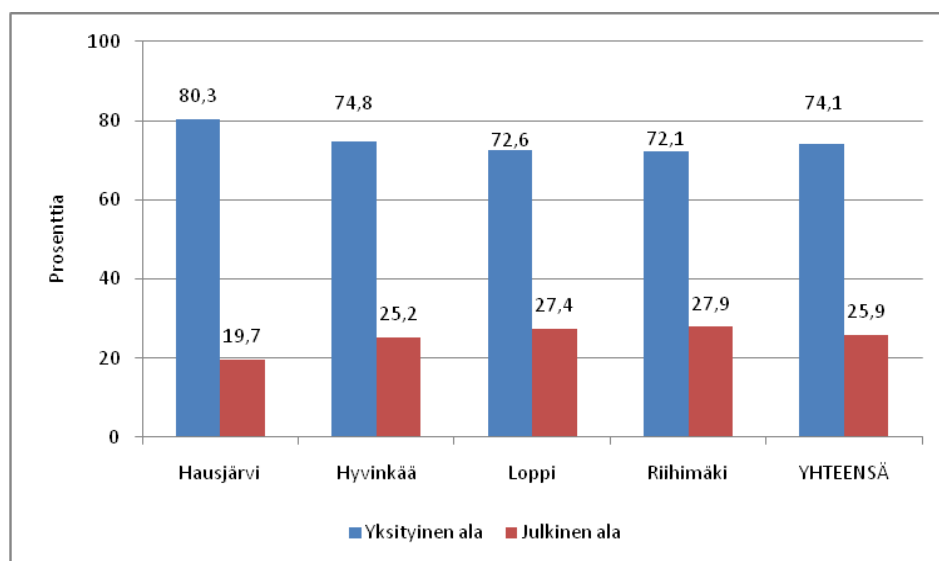
Ulkomaalaisia keikkatyöntekijöitä on ollut paljon myös teknologiateollisuudessa (laivanrakennusala yms.). Lisäksi alkutuotannossa (puutarhatalous, yms.) työskentelee asiantuntija-arvioiden mukaan jopa 15 000 ulkomaalaista. Toisen työllisyystilastojen ulkopuolelle jäävän ryhmän muodostavat perheyriyksissä ilman varsinaista palkkaa työskentelevät perheenjäsenet. Ilmiö on yleistä maahanmuuttajataustaisissa yrityksissä. Osa työvoimasta voi olla osittain pimeää ja nimellisesti työvoiman ulkopuolelle tilastoituja työntekijöitä, jotka saavat samanaikaisesti sosiaalietuuksia.

6.3 Suurimmat työnantajat

Työssäkäyntitilaston mukaan yksityinen alan osuus HyRi-alueen kaikista työpaikoista oli lähes kolme neljäsosaa vuonna 2007. Yksityisen alaan luetaan myös valtioenemmistöiset osakeyhtiöt. Yksityisen alan työpaikat ovat lisääntyneet 2000-luvulla hieman nopeammin kuin julkisen alan (valtio ja kunta) työpaikat yhteensä, mikä johtuu valtion työpaikkojen määrän vähentymisestä. Kuntien työpaikat ovat kuitenkin lisääntyneet kaikissa talousalueen kunnissa vuosina 2001-07. Hyvinkäällä ja Hausjärvellä kuntien työpaikat lisääntyivät jopa enemmän kuin yksityisen alan työpaikat.

Yhteensä julkisen alan osuus työpaikoista oli noin 26 prosenttia, eli 9 100 työpaikkaa vuonna 2007. Julkisen alan työpaikoista kunnat muodostivat 22 ja valtio neljä prosenttiyksikköä. Keskimääräistä suurempaa julkisen alan merkitys oli Riihimäellä ja Lopella. Alhaisin julkisen alan merkitys oli Hausjärvellä. Yrittäjöpohjaiset työpaikat lisääntyivät puolestaan yhdeksän prosenttia vuosina 2001-07. Riihimäellä yrittäjien työpaikat kasvoivat peräti viidenneksellä. Hausjärvellä yrittäjien määrä väheni, mikä johtuu lähinnä maatalousyrittäjien määrä pienenemisestä.

Kuvio 37 Hyvinkään-Riihimäen työpaikat työnantajasektoreittain ja kunnittain 2007, prosenttia (Lähde: Työssäkäyntitilasto, Tilastokeskus).

Suurimmat yritysmuotoiset työnantajat

Yritysmuotoisia työnantajia voidaan tarkastella Tilastokeskus YTR:n toimipaikkapohjaisten tilastojen perusteella. Yhteensä HyRi-alueella toimi YTR:n mukaan 5 420 yritys-toimipaikkaa vuonna 2007, jos myös alkutuotannon (maa- ja metsätalous) lasketaan mukaan.¹⁴⁹ Osa toimipaikoista kuuluu yrityksiin, joiden kotikunta on HyRi-alueen ulkopuolella. Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli yhteensä 21 700. Toimipaikkojen hen-

¹⁴⁹ Alkutuotannossa toimipaikkoja oli 623 ja muussa yritystoiminnassa 4 800 vuonna 2008.

kilöstötietoa ei voida verrata kuitenkaan suoraan työllisyystilastojen työllisyystietoihin, mikä johtuu työllisyyden erilaisesta käsitteestä.¹⁵⁰

Yritystoimipaikkojen keskikoko on pieni: 85 prosenttia toimipaikoista työllistää alle viisi henkeä, mutta niiden osuus alueella sijaitsevien toimipaikkojen työllisyydestä oli alle neljännes. Keskisuuria ja suuria vähintään 50 työntekijän yritystoimipaikkoja oli HyRi-alueella 55, eli vain yksi prosenttia, mutta niiden osuus toimipaikkojen työllisyydestä nousi 35 prosenttiin. Edelleen suuria yli 250 hengen toimipaikkoja oli vain kuusi ja ne kuuluivat seuraaviin yrityksiin: Wurth Oy, Konecranes Heavy Lifting Oy, Kone Industrial Oy, Valio Oy, VR Osakeyhtiö ja VR-Rata Oy.

Kolme jälkimmäistä suurta toimipaikkaa kuului yrityksiin, joiden kotikunta sijaitsee HyRi-alueen ulkopuolella Helsingissä. Eräillä yrityksillä, kuten VR Osakeyhtiöllä on alueella myös useampi kuin yksi suuri toimipaikka. Jos katsotaan kaikkien 60 suurimman yritysmuotoisen työnantajan kotipaikkakunnittain, havaitaan, että vain 26 niistä sijaitsee HyRi-alueella ja 34 alueen ulkopuolella, pääasiassa Helsingissä.¹⁵¹ Merkittävät yksityiset työnantajat ovat toimineet HyRi-alueella pitkään, sillä alle viidennes on aloittanut toimintansa 2000-luvulla. Pääosa toimi alueella jo 1980-90-luvuilla.

Toimialoittain tarkasteltuna yli puolet 60 suurimmasta yritysmuotoisesta työnantajasta (toimipaikka) toimi jalostusaloilla (teollisuus ja rakentaminen) vuonna 2008. Teollisuudessa suurimmat ryhmän muodostivat metalli- ja elektroniikkateollisuus (teknologiateollisuus). Suuria teollisia työpaikkoja on myös elintarviketeollisuudessa, kemianteollisuudessa ja rakennusaineteollisuudessa. Teollisuuden jälkeen toiseksi eniten suuria toimipaikkoja on kuljetuksessa ja varastoinnissa ennen kaikkea VR:n ansiosta. Kolmanneksi eniten niitä on tukku- ja vähittäiskaupassa.

Taulukko 27 HyRi-alueen 60 suurinta yritystoimipaikkaa (vähintään 50 henkeä) päätoimialoittain 2008 (Lähde: Yritys- ja toimipaikkarekisteri, Tilastokeskus).

	Toimipaikat Hyvinkäällä, lkm	Toimipaikat Riihimäellä, lkm	Toimipaikat Hausjärvellä ja Lopella, lkm
Teollisuus	12	10	4
Rakentaminen	4	1	1
Tukku- ja vähittäiskauppa	5	3	0
Kuljetus ja varastointi	3	6	0
Informaatio ja viestintä	1	2	0
Ammatillinen ja tekninen toiminta	2	0	0
Hallinto- ja tukipalvelutoiminta	2	2	0
Koulutus	1	0	0
Vesihuolto, viemäri- ja jätevesihuolto	0	1	0
Yhteensä	30	25	5

¹⁵⁰150 YTR:n työllisyyskäsite (henkilöstö) eroaa työvoimatutkimuksen ja työssäkäyntitilaston määritelmästä. YTR:n henkilöstötieto on alempi kuin työllisyystilastojen työllisyystieto, koska YTR:n henkilöstötiedon lähtökohtana on kokovuosityöllisyys. Henkilöstö on muutettu YTR:ssä kokovuosityölliseksi siten, että esimerkiksi kaksi puolipäiväistä työntekijää on sama kuin yksi kokovuosityöllinen. Sen sijaan työllisyystilastoissa jokainen osapäiväinen työntekijä vastaa puolestaan yhtä työllistä henkilöä.

¹⁵¹151 Käsittää yritystoimipaikat, joissa henkilöstö on vähintään 50.

Tiivistelmä

Yritykset ja toimipaikat

- Hyvinkään-Riihimäen talousalueella (HyRi-alue) toimi Tilastokeskuksen yritys- ja toimipaikkarekisterin mukaan 4 070 yritystä ja 4 800 yritystoimipaikkaa vuonna 2008 ilman maa- ja metsätaloutta.¹⁵² Toimipaikoista yli 70 prosenttia toimii kaupassa ja palvelualoilla, vajaan viidennes rakentamisessa ja vajaat kymmenen prosenttia teollisuudessa. Vaikka palvelualojen osuus toimipaikoista on kohonnut, on niiden osuus pienempi kuin maassa keskimäärin. Syynä on HyRi-alueen vahva teollinen perinne ja erityisesti rakennusalan toimipaikkojen voimakas kasvu.
- Palvelualojen kasvusta huolimatta jalostusalat (teollisuus ja rakentaminen) muodostavat yli 40 prosenttia talousalueen yritystoimipaikkojen työllisyydestä. Jalostusalojen työllisyysosuus on suuri erityisesti Hyvinkäällä ja Hausjärvellä. Palvelualojen merkitystä vähentää pieni keskimääräinen yrityskoko. Kaikista HyRi-alueen yrityksistä lähes 80 prosenttia työllistää korkeintaan kaksi henkilöä, eli yritykset ovat etupäässä yksinyrittäjien omistamia ja osin sivutoimisia. Samanaikaisesti kuitenkin kymmenen suurinta yritystä työllistää 30 prosenttia alueen kaikkien yritysten henkilöstöstä.
- Yritystoimipaikkojen määrä on lisääntynyt kaikissa HyRi-alueen kunnissa nopeammin 2000-luvulla kuin 1990-luvulla. Suhteellisesti nopeinta kasvu on ollut Lopella. Yritysten ja toimipaikkojen määrän lisääntymisen vuoksi HyRi-alueen kuntia voidaan luonnehtia jokseenkin vireän ja kasvuhakuisen yritystoiminnan kunniksi koko Suomea koskevilla vertailuilla. Toimintansa aloittaneiden yritysten määrä kääntyi kuitenkin laskuun vuosina 2008-09. Suhdannekäänne näkyi ensin Hyvinkäällä ja Riihimäellä vuonna 2008, mutta Lopella ja Hausjärvellä vuoden viipeellä.
- Yritystoimipaikkojen henkilöstö ja liikevaihto kasvoivat teollisuudessa, rakentamisessa ja useimmilla palvelualoilla vielä vuonna 2008. Vuoden 2009 tilanteesta ei ole olemassa alueellisia tilastoja, mutta koko kansantaloutta koskevasta liiketoiminnan suhdannekuvaajatilastoista voidaan päätellä, että finanssikriisin vaikutukset näkyivät lähes välittömästi vientiteollisuudessa, kuten metallituote- ja konepajateollisuudessa, jotka ovat HyRi-alueella tärkeitä toimialoja. Teollisuuden vaikeudet ovat heijastuneet myös teollisuuden kysynnästä riippuvaisille palvelualoille.

Kasvuyritykset ja –toimialat

- Noin 2-3 prosenttia HyRi-alueen yrityksistä kuuluu talousalueen menestyksen kannalta tärkeisiin kasvuyrityksiin. Tosin kasvuyritysten toimialajakaumaa (rakentaminen, kauppa, liike-elämän palvelut) selittää suotuisa talouden suhdannetilanne vuosina 2004-07. Kasvuyritysten ja kasvavien toimialojen tunnistaminen on alueen tasapainoisen kehityksen kannalta kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Esimerkiksi vuonna 2008 tapahtunut työllisyyden heikkeneminen olisi ollut paljon suurempaa ilman suhteellisen harvalukuisten kasvuyritysten työllisyyden lisäystä.
- 2000-luvulla yhden nopeimmin kasvaneen toimialaryhmän muodostavat yksityiset terveyspalvelut ja etenkin sosiaalipalvelut. Nopea kasvu on osittain tulosta alhaisesta

¹⁵² Yritystoimipaikkojen henkilöstö oli 20 700 työntekijää ja liikevaihto 5,3 miljardia euroa vuonna 2008.

lähtötasosta, sillä henkilöstöllä ja liikevaihdolla mitattuna toimialojen merkitys ei ole vielä kovin suurta. Yksityisten terveyspalvelujen kasvun taustalla ovat kunnalliseen terveydenhuoltoon liittyvät pullonkaulat ja erikoispalvelujen kysyntä. Vaikka terveyspalveluissa toimivat yksityiset markkinat, on yritystoiminnan kehitys jatkossa riippuvainen ostopalvelujen laajuudesta kuntien perusterveydenhuollossa.

- Sosiaalipalveluissa kasvun syitä ovat vanhusten huoltoon liittyvien laitospalvelu- ja kodinhoitopalvelujen kysynnän nopea lisääntyminen. Lasten ja nuorten laitospalvelu- ja perhehoidon kasvun taustalla ovat lapsiperheitä tukevien sosiaalisten verkostojen harveneminen, vanhempien kyvyttömyys toimia kasvattajina ja ongelmia ennaltaehkäisevien avohuollon palvelujen puute. Alan kasvua ovat kiihdyttänyt kotitalousvähennysjärjestelmä, jolla yhteiskunta on tukenut kotitalouksien kodinhoito- ja hoivapalvelujen hankintoja yksityisiltä markkinoilta.¹⁵³
- Vuonna 2009 voimaan tullut sosiaali- ja terveydenhuollon palveluseteli antaa uusia mahdollisuuksia yksityisen ja julkisen alan yhteistyölle sekä lisää asiakkaan vaikutusvaltaa palveluntuottajan valinnassa. Palvelusetelimalli tarvitsee toimiakseen kuitenkin koko talousalueen kattavan palvelujen järjestämisalueen, jotta kysyntää palveluntuottajille olisi riittävästi. Lasten päivähoidossa kunnat voivat tukea asiakkaan valintaan myös maksamalla Kansaneläkelaitos Kelan kautta yksityisen hoidon kuntalisää, joka olisi samansuuruinen koko talousalueella.
- Ympäristöliiketoiminta on yksi tulevaisuuden kasvualoista. HyRi-alueella toimii jo nykyisin muutamia merkittäviä yrityksiä ympäristöalalla. Suomessa on kiinnitetty huomiota bioenergian tuotannon lisäämiseen puubiomassaa hyödyntämällä. Suuria maailmanlaajuisia kasvumahdollisuuksia liittyy kuitenkin teollisuus-, yhdyskunta- ja maatalouden jätteiden biokaasutuotantoon ja siihen liittyvän teknologian kehittämiseen. Muita lupaavia kasvualoja ovat materiaalien kierrätysteknologia ja uusiokäyttö sekä maaperän ja vesistöjen puhdistus ja ennallistaminen.

Vienti ja kansainvälinen toiminta

- Kansainvälisen toiminnan merkitys on tärkeä HyRi-alueelle. Alueella toimii suuria teollisuuden vientiyrityksiä, joille ulkomaat ovat erittäin tärkeä markkina-alue. Kansainvälisen toiminnan merkitystä kuvaa se, että tavaraviennin arvo oli tilastojen mukaan noin 340 miljoonaa euroa vuonna 2008. Samanaikaisesti tavaravientiä harjoittavien yritysten henkilöstö muodosti yli 40 prosenttia talousalueen yritysten työllisyydestä. Tilastojen ulkopuolelle jää kuitenkin palvelujen ulkomaankauppa ja ulkomaille sijoitautuneiden yksiköiden toiminta paikallisilla ulkomaan markkinoilla.

Työllisyys ja työpaikat

- HyRi-talousalue tarjosi Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastojen mukaan 35 200 työpaikkaa vuonna 2007. Julkisen alan osuus työpaikoista oli neljännes. Työpaikkaomavaraisuus on parantunut 2000-luvulla, sillä työpaikat ovat lisääntyneet enemmän kuin työllisten määrä. Vuonna 2007 se oli 85 prosenttia. Työpaikkaomavaraisuutta nostetaan kehittämällä liikunta-, elämys- ja hoivapalvelualoja sekä monipuolistamalla teollista perusrakennetta, koska teollisuudella on heijastusvaikutuksia palvelujen työllisyyteen. Alkutuotannossa avainasemassa ovat monialaiset maatilat.

¹⁵³ Erityisesti majoituksen sisältävät sosiaalipalvelut ovat erittäin riippuvaisia alueen kuntien ostopalveluista.

Lähteitä

Alm, Markku: Pk-bioenergia, toimialaraportti, TEM:n ja TE-keskusten julkaisu, Helsinki 2009.

Hyvinkään-Riihimäen talousalueen aluekeskusohjelma: Toimintasuunnittelu vuodelle 2009, 12/05/2009.

Innolink Research: Kasvuyrittäjyystutkimus 2008, Hyvinkään-Riihimäen talousalueen aluekeskusohjelma, 2008.

Laurea Ammattikorkeakoulu: Palveluyrittäjyys, Hyvinkään-Riihimäen talousalue, Hyvinkää 2008

Lith, Pekka: Hevonen tulee takaisin, Muistio hevosalan yrittäjyydestä ja hevosiin liittyvien elämyspalvelujen tuotannosta, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2008.

Lith, Pekka: Kohdennetut maksuvälineet ja asiakkaan valinta Suomen kansantaloudessa; Muistio palveluseleleistä ja palvelusetelityyppisistä järjestelmistä yksityisellä ja julkisella alalla, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2009.

Lith, Pekka: Kiinteistöpalvelut Suomessa –yritystoiminta, markkinat ja keskeiset kehityslinjat, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Tutkimuksia ja raportteja 1/2006, Helsinki 2006.

Lith, Pekka: Sosiaali- ja terveystalouden markkinat, Muistio yksityisiin sosiaali- ja terveystalouteen liittyvästä piilevästä arvonlisäverosta, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2008.

Lith, Pekka: Vuokratyövoima Suomessa 2008, Selvitys koti- ja ulkomaisen vuokratyövoiman käytön laajuudesta, pelisäännöistä ja henkilöpalveluyrityksistä, Suunnittelu- ja tutkimuspalvelut Pekka Lith, Helsinki 2009.

Lith, Pekka: Yksityiset kiinteistöpalvelut ja toimipalvelujen järjestäminen kunnissa, Suomen Kuntaliitto, Helsinki 2003.

Pussinen, Korhonen, Pölönen ja Varkia: Kasvava hevosala, Hevosalan näkymiä Suomessa, Laurea Ammattikorkeakoulun julkaisuja B 19, Hyvinkää 2007.

Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra: Ympäristötekniikan ennakointi, Taustoja ja puheenvuoroja (toim. Laura Järvinen), Sitran raportteja 61, Helsinki 2006.

Suomen Yrittäjät ry. ja Finnvera: Pk-yritysbarometri kevät 2010, Helsinki 2010.

Stenholm, Pukkinen, Heinonen & Kovalainen: Global Entrepreneurship Monitor, 2007 Report Finland, Turun kauppakorkeakoulu, Yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, Tutkimusraportteja B 2/2008; Turku 2008.

Tiilikainen, Sanna: Hevostalous maataloilla, MTT:n selvityksiä 67, Helsinki 2004.

Tilastokeskus: Suomen yritykset 2007, yritykset 2009, SVT, Helsinki 2009.

Tilastokeskus: Toimialaluokitus tol 2008, käsikirjoja 4, Helsinki 2008.

Tilastokeskus: Toimialaluokitus tol 2002, käsikirjoja 4, Helsinki 2002.

Tilastokeskus: Työvoimatutkimuksen tilastot 1989-2009.

Tilastokeskus: Yritys- ja toimipaikkarekisterin tilastot 1993-2008.

Tilastokeskus: Yritysten rakennetilastot 2005-2008.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Hyvinvointialan kehittäminen; Osa II: Yritystoiminta ja yrittäjyyden kehittäminen (toim. Pekka Lith), TEM:n julkaisuja, Strategiset hankkeet, 32/2009, Helsinki 2009.

Työ- ja elinkeinoministeriö: Yrittäjyyskatsaus, Työ ja yrittäjyys, 009, TEM:n julkaisuja 54/2009, Helsinki 2009.

Vesala, K. ja Vihinen, H. (toim.): Maatilayritysten monialaistuminen maaseudun elinkeinopolitiikassa ja sen rakentuminen kuntatason kehittämiskohteena, MTT:n julkaisuja, Maa- ja elintarviketalous 114.

Ympäristöyritysten liitto ry: Kehittyvä ympäristöliiketoiminta, Helsinki 2008.

Ympäristöyritysten liitto ry: Ympäristöyritys 2007.